

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 9 снежня 1988 г. № 49 (3459) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

НЕ ПАКІНЕМ БРАТОЎ У БЯДЗЕ

Вострым болям адгукнулася горкая вестка аб трагічных выніках землетрасення ў Арменіі ў сэрцы кожнага жыхара нашай рэспублікі. З раніцы не змаўкалі ў агенстве тэлефоны: людзі пыталіся, на які рахунак пераводзіць грошы, куды і якія рэчы, неабходныя пацярпеўшым, адпраўляць, хто і дзе запісвае добраахвотнікаў... Шчыры, добры парыў чалавечых сэрцаў.

Ад працоўных Беларусі пацярпеўшаму насельніцтву Арменіі накіроўваюцца медыкаменты, прадукты харчавання, адзенне, будматэрыялы і іншыя прадметы першай неабходнасці.

За кошт звышпланавай вытворчасці калектыву Аршанскага мясакамбіната адгружае дзіцячыя мясныя кансервы, Глыбоцкі малочна-кансервавы камбінат — малочныя кансервы.

Аператыўны штаб па аказанню дапамогі насельніцтву Арменіі створан у ЦК ЛКСМ Беларусі. Кожны абком, гарком, райком камсамола ўтварыў мясцовыя штабы. Пачаўся збор прадуктаў харчавання, лякарстваў, цёплых рэчаў, дзіцячага адзення. У справу ўключыліся ваенныя лётчыкі. Першыя АН-12 возьме курс на Ерзван у суботу. З гэтага дня паветраны мост Мінск — Ерзван пачне працаваць рэгулярна.

Першым жа рэйсам у Арменію вылятае ўдарны атрад ЦК ЛКСМБ, у саставе якога былыя воіны-інтэрнацыяналісты. Камандзір атрада кавалер ордэна Чырвонага Сцяга Валерый Курдзюкоў сказаў, што ў атрадзе рабочыя, камсамольскія работнікі, воіны запасу, якія прайшлі загартоўку на афганскай зямлі. Атрад аснашчан усім неабходным для расчэсткі завалаў, сапёрных работ. Экіпіроўку забяспечыла камандаванне Беларускай ваеннай акругі.

— Я служыў у Ленінкане, — расказвае Валерый, — адтуль і ў Афганістан адправіўся. Горад стаў мне дарагім і блізім. Як жа пакінуць яго ў бядзе...

У штаб, які ўзначальвае сакратар ЦК ЛКСМБ Сяргей Лабанаў, пастаянна ідуць тэлеграмы, чуюцца званкі. Усе задаюць адно пытанне: чым можам дапамагчы?

— Цёплыя рэчы, дзіцячае адзенне, медыкаменты, прадукты харчавання неабходна накіроўваць у абкомы камсамола, дзе арганізаваны штабы дапамогі.

Цяпер штаб вырашае пытанне аб накіраванні ў Арменію студэнцкіх будаўнічых атрадаў для мантажу домакаў, работ па будаўніцтву жылля і камунікацый. У іх увайдучь самыя вопытныя байцы.

Многія сем'і выказалі жаданне прыняць армянскіх дзяцей.

У першы дзень у фонд дапамогі пацярпеўшым ад землетрасення камсамольскімі арганізацыямі рэспублікі сабрано 200.000 рублёў. Тэлефоны рэспубліканскага камсамольскага штаба па аказанню дапамогі брацкай Арменіі ўключаны пастаянна. Вось іх нумары: 29-33-77, 29-31-20.

Пяць кватэр у новых катэджах вырашылі прадаставіць для армянскіх сем'яў працаўнікі саўгаса «Эсьмона» Бялініцкага раёна. У цэнтры гаспадаркі на новай вуліцы толькі што ўзведзена сем прысядзібных дамоў у двух узроўнях. У кожным па дзве двух- і трохпакаёвыя кватэры з усімі выгодамі. Будавалі іх, натуральна, для сваіх працаўнікоў. Але, пачуўшы аб стыхійным бедстве, якое напала брацкую рэспубліку, беларускія хлеббаробы аднагалосна вырашылі ўступіць ім свае кватэры. Работа перасяленцам знойдзецца. У «Эсьмонах» патрэбны механізатары, даяркі, паляводы.

Катэджы, сядзібныя дамы на пяць сем'яў гатовы прадаставіць таксама ў саўгасе «Іскра», калгасе «Наша перамога», у іншых гаспадарках раёна. Усяго калгасы і саўгасы Магілёўскай вобласці могуць прыняць звышсямісот сем'яў з Армянскай ССР. Кожнай будзе прадаставлена жыллё, аказана ўсебакавая дапамога.

«Ерзван. Камітэт аказання дапамогі пацярпеўшым ад стыхій». Гэты адрас не быў зарэгістраваны ні ў адным паштовым цыркуляры, пакуль яго не прыдумалі ў Міністэрстве бытавога абслугоўвання насельніцтва

БССР. Да паўдня 8 снежня па ім была адпраўлена практычна ўся маёмасць фірмы пракату «Адпачынак» — палаткі, надзіманыя матрацы, спальныя мяшкі... У Магілёўскім, Віцебскім, Гродзенскім упраўленнях бытавога абслугоўвання работнікі адаслалі ў Ерзван дзённы заробатак. Дзiesiąты падведаных прадпрыемстваў прама з канвеера нясуць на пошту сваю прадукцыю.

— Гэта — першая дапамога, — сказала міністр А. Л. Грыб. — Пакуль, на жаль, дзейнічаем у адзіночку, з дапамогай асабістых кантактаў і падручных сродкаў. Гатовы зрабіць усё, што запатрабуецца. Адправім у Арменію людзей, цёплыя рэчы, грошы... Хацелася б, каб хутчэй уключыліся ў гэту агульную справу нашы транспартнікі. Зрэшты, наколькі мне вядома, першыя спецрэісы Аэрафлота на Ерзван ужо заказаны...

На пытанне карэспандэнта БЕЛТА, якая дапамога аказваецца Арменіі, адказаў міністр аховы здароўя БССР У. С. Улашчык:

— Мы звязваліся з саюзным міністэрствам — першачарговыя задачы ў забеспячэнні Арменіі медыкаментамі ўжо вырашаюцца, грузы дастаўляюцца самалётамі. Таму мы рыхтуем перавязачныя матэрыялы, усе станцыі пералівання крыві пераклучыліся на стварэнне запасаў крыві і прэпаратаў з яе. Магчыма, спатрэбіцца і медыцынскі персанал, так што фарміруюцца брыгады для адпраўкі ў пацярпеўшыя раёны. Словам, рыхтуемца такім чынам, каб на працягу адной-двух гадзін сабраць і адправіць па паветры ўсё неабходнае.

На прайшоўшым у рамках адзінага палітнага сходу прадстаўнікоў калектыву Мінскага трактарнага завода прынята рашэнне аб правядзенні ў бліжэйшы час суботніка, сродкі ад якога будуць накіраваны брацкай Арменіі. З аналагічнымі ініцыятывамі выступілі і іншыя калектывы рэспублікі.

(БЕЛТА).

КАГО І ЯК мы будзем выбіраць

Перабудова працягваецца!
Што паказвае барометр грамадска-палітычнага жыцця краіны? Наколькі ўплывова думкі, што з галаснасцю і дэмакратызацыяй мы ўжо хопілі лішку? Ці ўмацоўваюцца гарантыі незваротнасці перамен?

Не будзе, напэўна, перабольшаннем сказаць, што адказы на гэтыя пытанні мы найперш шукалі ў матэрыялах нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета СССР, якая працавала на мінулым тыдні і разглядала важнейшыя аспекты ажыццяўлення палітычнай рэформы нашай дзяржавы. Увагу да работы сесіі можна, бадай, параўнаць з увагай да XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС. З той розніцай, што цяпер ідзі, абвешчаныя партыйным форумам, пераводзіліся ў сферу практычных дзеянняў, перакладаліся на мову законадаўства.

Прыняццю Законаў аб змяненнях і дапаўненнях Канстытуцыі (Асноўнага Закона) СССР і аб выбарах народных дэпутатаў СССР папярэднічала інтэлектуальная праца. На старонках друку быў прадстаўлены надзвычай шырокі спектр поглядаў, выказаліся самыя розныя думкі, сутыкаліся процілеглыя пазіцыі — ішла дыскусія, «магавая атака». Амаль не было агульшчыны, некритычнага ўхвалення. Найбольш чуйна мы прыслухоўваліся да спецыялістаў — філосафаў, юристаў, гісторыкаў, сацыёлагаў. Думаецца, менавіта іх актыўны ўдзел шмат у чым вызначыў характар абмеркавання законапраектаў як «усенароднай экспертызы».

Дыскусія, як вядома, выйшла далёка за рамкі прадстаўленых на абмеркаванні праектаў. Яны з'явіліся новым імпульсам для актывізацыі грамадскай думкі вакол наспелых праблем, вырашэнне якіх сёння, пасля цяжкага і ўдумлівага аналізу становішча, жыццёва неабходнае для інтарэсаў нашай дзяржавы. Гаворка тычылася радыкальнай перапрацоўкі прэамбулы Канстытуцыі СССР, новай трактоўкі сацыялістычнай уласнасці, кааперацыі, самакіравання, правоў чалавека... Та-

кім чынам, на парадку дня зноў паўставалі пытанні пра тэмы перабудовы — і яе прыкрытасці.

«Палітычная рэформа — гэта свайго роду кісларод, неабходны для жыццядзейнасці грамадскага арганізма, — сказаў М. С. Гарбачоў, выступаючы на сесіі з дакладам. — Яе мэта — праз дэмакратызацыю ўсіх бакоў жыцця спалучыць інтарэсы асобы з інтарэсамі калектыву і ўсяго грамадства, на справе ўмацаваць чалавека працы ў становішчы гаспадары і на вытворчасці, і ў дзяржаве, паставіць яго ў цэнтр усяго палітычнага працэсу».

Цяжка сказаць, ці задаволіла ўсіх праграма пазнапнага ажыццяўлення палітычнай рэформы і яе першыя крокі, якія робяцца магчымымі пасля прыняцця Вярхоўным Саветам новых законаў. Праз абнаўленне структуры Саветаў, парадку фарміравання і дзейнасці вышэйшых органаў улады, выбарчай сістэмы — да гарманізацыі адносін паміж Саюзам ССР і саюзнымі рэспублікамі, увогуле ўсяго комплексу міжнацыянальных адносін; рэарганізацыі ўлады на месцах; фарміравання сацыялістычнай прававой дзяржавы. Думаецца, аднак, што нават аўтары крайніх прапаноў, выказаных у часе абмеркавання законапраектаў, ці проста прафесіянальныя скептыкі не адмовяць гэтай праграме ў лагічнасці, прадуманасці і паслядоўнасці.

Есць і яшчэ адзін — «жыццёскі», а таму, вядома, страшэнна дылетанцкі — рэзон: «А чаму б і не паспрабаваць, хіба раней было лепш!..»

26 САКАВІКА 1989 ГОДА, мы прыйдзем на выбарчыя ўчасткі, каб завяршыць кампанію, якая абяцае быць беспрэцэдэнтнай. Калі, вядома, настроіваемся менавіта выбіраць, а не проста галасаваць «за перабудову і дэмакратыю». Бо законадаўчы механізм, нават самы дасканалы, не з'яўляецца «вечным рухавіком». Запускаць гэты механізм выпадзе нам з вамі.

(Працяг на стар. 2).

УНУМАРЫ:

ПЕРАБУДОВА
І МІЖНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ
АДНОСІНЫ

«ПАЧЫНАЦЬ
З ПАДМУРКА»

Артыкул
А. СІДАРЭВІЧА

5

НАШЫ ПУБЛІКАЦЫІ

«КОТ У БОТАХ»

Апавяданне
М. ХВЫЛЯВОГА

8—9

«А СУДЗІ ХТО?»

Хроніка аднаго
музыканцкага лёсу

10—11

«НЕ БОЙСЯ!»

Шахаўцоў супраць
Адамовіча
і ўсіх нас

12

Пленум праўлення Саюза пісьменнікаў БССР

Адбыўся чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, на якім разгледжаны пытанні выхавання творчай моладзі.

Уступным словам пленум адкрыў старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі Максім Танк.

З дакладам «Сучасны літаратурны працэс і маладзі пісьменнік» выступіў старшыня камісіі па рабоце з маладзі літаратарамі СП БССР Г. Далідовіч. Садаклады зрабілі: па прозе — Т. Грамадчанка, па паэзіі — Т. Чабан. У іх выступленнях, а таксама ў прамовах тых, хто прыняў ўдзел у спрэчках — І. Чыгрынаў, У. Паўлаў, Я. Кутузаў (Ленінград), М. Ярапоўвіч, А. Аруш, А. Лойка, сакратар ЦК ЛКСМБ М. Падгайна, Э. Скобелеў, А. Емяльянц, К. Шэрман, Э. Ялугін, А. Вольскі, А. Папцоў (Масква), С. Шушневіч, У. Дамашэвіч і інш., — адначасова, што сёння ў літаратуру ідзе таленавітае маладае пакаленне, якое ў творчасці сваёй

закранае самыя надзённыя праблемы жыцця. Разам з тым падкрэслівалася, што сапраўдныя поспехі прыйдуць толькі ў тым выпадку, калі старэйшыя і маладзейшыя літаратары будуць жыць адной мастакоўскай сям'ёй.

У рабоце пленума прынялі ўдзел намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай, інструктар АДДзела культуры ЦК КПСС А. С. Філін, сакратар Мінскага абкома партыі А. І. Жыльскі, загадчык сектара мастацкай літаратуры АДДзела культуры ЦК КПБ А. І. Бутэвіч, першы сакратар Мінскага гаркома КПБ У. Р. Галко, сакратар Мінскага гаркома партыі П. К. Краўчанка.

На пленуме прысутнічала дэлегацыя Саюза пісьменнікаў СССР на чале з сакратаром праўлення Маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі, галоўным рэдактарам часопіса «Сельская моладзь» А. М. Папцовым. Справаздача аб рабоце пленума будзе апублікавана.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

● Ці лёгка вучыцца на філфаку?

● «Думайце, сябры!»

● Правіла, народжанае Кастрычнікам

Нястомным прапагандыстам роднай мовы і літаратуры, даследчыкам і раўнівым захавальнікам багацейшай духоўнай спадчыны народа з'яўляецца філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Тысячы яго выпускнікоў працуюць у вясковых і гарадскіх школах, прывіваюць любоў да зямлі беларускай, яе звонкай мовы.

Сёння Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт знаходзіцца ў складаных умовах. Раскіданы па розных кутках Мінска, ён на працягу дзюх апошніх пяцігодкаў не атрымаў ніводнага квадратнага метра вытворчых плошчаў. І гэта пры тым, што значна павялічыўся набор студэнтаў па асноўных спецыяльнасцях, узрос тэхнічны ўзровень навучання, з'явіліся новыя навукова-даследчыя падраздзяленні. Зацверджаны на Бюро ЦК КПБ «Асноўныя мерапрыемствы па далейшым развіцці народнай асветы ў Беларускай ССР» прадугледжваюць істотнае пашырэнне ў рэспубліцы беларускай мовы, значнае павелічэнне ў бліжэйшы час падрыхтоўкі спецыялістаў-філалагаў. І філалагічны факультэт да вырашэння падобнай задачы гатовы. Замяна адно — адсутнасць колькі-небудзь прыдатных умоў для працы, проста жахлівае становішча з вытворчымі плошчамі.

На сённяшні дзень на кожнага студэнта філфака прыпадае ўсяго толькі 0,5 квадратнага метра плошчы. Заняткі ў корпусе па Чырвонаармейскай, 6 праходзяць у тры (!) змены, з парухам усялякіх магчымых нормаў працы. Самы вялікі факультэт універсітэта, на якім займаецца амаль 2.200 студэнтаў, туліцца ў 28 аўдыторыях пры наяўнасці 120 акадэмічных груп. Восем і паспрабуе тут забяспечыць нармальны вучэбны працэс! Каб даць кансультацыю замежным студэнтам і аспірантам (а іх у нас больш за дзве сотні з 19 краін свету), выкладчыкі ўмудраюцца «працаваць» у калідорах, займаюць

ца адначасова ў кожным з чатырох куткоў актавай залы, а некаторыя выкарыстоўваюць для кансультацый нават Галоўпаштаміт.

Усе афіцыйныя спробы змяніць становішча на факультэце жаданых вынікаў не далі. Студэнты факультэта сабралі больш за 600 подпісаў і звярнуліся ў Савет Міністраў БССР і Вярхоўны Савет рэспублікі з просьбай аказаць найхутчэйшую дапамогу факультэту. Яшчэ ў красавіку г. г. кіраўніцтва факультэта, буйнейшыя вучоныя-філалагі звярнуліся з пісьмом да кіраўніцтва ЦК КПБ. Аднак нават адказу мы не атрымалі. Стаіць гмах фешэ-небельнай гасцініцы па суседстве з філфакам, якая амаль пусты, пабудаваны недалёку новы корпус БЕЛТА, якое ў свой час «адхапіла» значную частку плошчаў у агульным з намі корпусе, а мя...

Не можа не задаволіць і далёкая перспектыва лепшых умоў працы і вучобы, якая вынікае з прынятай пастановай ЦК КПБ па развіцці матэрыяльнай базы ўніверсітэта (дарэчы, колькі такіх пастановаў ужо было!). Але, на нашу думку, ёсць рэальнае выйсце. На факультэце па-ранейшаму ўпэўнены, што было б зусім заканамерна перадаць філфаку былы корпус Дома палітасветы па вуліцы Янкі Купалы. Можна весці таксама гаворку і пра будынак былога Інстытута гісторыі партыі, які вызваляецца і знаходзіцца насупраць факультэта праз вуліцу.

Ад таго, якія канкрэтныя захады будуць прыняты, залежыць не толькі сённяшні дзень філалагаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, але і лёс нацыянальнай мовы і літаратуры ў будучым.

М. ПРЫГОДЗІЧ,
сакратар партыйнага бюро
філфака БДУ імя У. І.
Леніна, дацэнт кафедры
беларускай мовы.

Аднойчы я атрымаў паведамленне, у якім гаварылася: «Дарагі брат! Савет клуба «Па-

маць» просіць прыняць ўдзел у агульнагарадскім сходзе воінаў-інтэрнацыяналістаў для абмеркавання нашых пытанняў і пытанняў клубу...»

25 лістапада я ўвайшоў у вялікую залу мінскага Дома палітасветы. На сцэне ляжала пацёртая салдацкая панاما з некалькімі чырвонымі гваздыкамі — у памяць аб загінуўшых. Цяжка перадаць тых пачуццў, якія ахапілі мяне, ды не толькі, відаць, мяне...

Хлопцы выступалі актыўна. Вельмі многія справядліва выказваліся за аб'яднанне ўсіх воінаў, якія праходзілі службу ў Рэспубліцы Афганістан. Гаварылі пра легалізацыю клуба воінаў-інтэрнацыяналістаў «Паміць», таму што рух гэты лічыцца дагэтуль нефармальным, пра льготы, пра дапамогу «афганцаў-інвалідаў... І вось слова ўзяла маці загінуўшага ў Афганістане воіна і сказала:

— Дарагія мае сыны! Я — маці, у якой сын загінуў у Афганістане. У мірны для краіны час, на чужой зямлі. Чаму гэта здарылася?! Адкажу: таму, што кіравалі краінай у той час такія людзі, як Брэжнеў, Суслаў і Рашыдаў. Многія, падобныя ім, і цяпер жывуць прыпяваючы, а мы кожную нядзелю, кожную вольную хвіліну праводзім каля магіл нашых дзетак!

Пасля такіх слоў было вельмі цяжка глядзець на сцэну, усё хавалі вочы. А потым усё ўсталі і апладзіравалі, апладзіравалі...

Часу да канца сходу заставалася няшмат (нам прадаставілі залу да дзевяці гадзін), а многія пытанні так і не былі вырашаны. Потым залу пакінулі вядучыя сходу, спаслаўшыся на тэрміновую паездку ў Маскву. На трыбуны выйшаў новы вядучы, таксама з «афганцаў», які прапанаваў нам прыняць «дакумент». Прыводжу вытрымкі з яго:

«Мы (?) рашуча супраць дэмагогаў, экстрэмістаў, якія прыкрываюцца лозунгамі перабудовы, дэмакратызацыі, галоснасці — на падставе экалагічных, рэлігійных, псеўда-гістарычных ідэй і настрояў, што праваюць супрацьпраўныя дзеянні.

Справа іх сумлення — якія прапаведваць погляды. Але экстрэмізму і правакацыйным выхадкам мы будзем даваць рашучы бой і няхай нас не называюць зброяй у чужых руках. Сёй-той (?) пры ўдзеле прэсы спрабуе зрабіць нас ахвярамі палітычнай памылкі.

Зяўляем!
Мы з гэтым не згодны!
«Дакумент» гэты «афганцы»

Каго і як мы будзем выбіраць

(Пачатак на стар. 1).

У Законе аб выбарах народных дэпутатаў ССР замацавана новая аснова практычна ўсіх працэсаў будучай выбарчай кампаніі: вылучэння кандыдатаў, іх абмеркавання, супастаўлення пазіцый, нарэшце самаго галасавання. Мы мусім пазбавіцца комплексу «чатырох дзевятак» — 99,99-працэнтнага аднагалосся, якое праследуе нас, як славуцця «тры карты» вядомага літаратурнага персанажа. Праявіцца, прыйдуць у рух, пераплывуцца, сутыкнуцца інтарэсы самых розных сацыяльных груп. Рэальнасцю палітычнага жыцця з'явіцца спаробніцтва (барыцьба?) кандыдатаў у дэпутаты. Можна меркаваць, што ў бліжэйшыя тры-чатыры месяцы ў краіне ўтворыцца якасна іншая маральна-псіхалагічная атмасфера. І з усіх невыпадкова ў пастанове лістападаўскага Пленума ЦК КПСС адзначаецца: «Кампанія павінна несціся ў межах сацыялістычнай маралі, на прынтых павагі гонару і годнасці кожнага кандыдата ў дэпутаты, усіх выбаршчыкаў, зрабіцца сапраўднай школай анаалодвання культуры дэмакратыі».

Зразумела, што загадаць нельга прадугледзець усіх «працэдурных тонкасцей», якія могуць узнікнуць у працэсе выбараў і павінны вырашацца непасрэдна на практыцы. Разам з тым, некаторыя пытанні паўстаюць ужо цяпер. Напрыклад, нельга сказаць, што выразна акрэслена роля і месца друку. Што рабіць той ці іншай газеце — захоўваць жалезны нейтралітэт, у радках і памерах фотаздымкаў падлічваць сваю увагу да кандыдатаў, альбо займаць пэўную пазіцыю, падтрымліваючы кагосьці з іх?

Дэпутацкі корпус. У самых агульных рысах нашы ўяўленні пра народных выбарнікіў нібыта і не змяніліся, па-ранейшаму гучыць слова — «лепшыя». Які ж цяпер крытэрыі «лепшасці»?

Рэформа выбарчай сістэмы дае нам рэальныя магчымасці выбару. Новая арганізацыя цэнтральнай улады, у прыватнасці, стварэнне Вярхоўнага Савета як пастаянна дзеючага заканадаўчага, распарадчага і кантрольнага органа, мае на мэце вызваленне палітычнай дзейнасці па кіраўніцтве дзяржавай ад дылетантызму. Такім чынам, на наш выбар будзе ўплываць неабходнасць прафесіяналізацыі дэпутацкай працы.

Зрэшты, ці не з гэтых пазіцый мы сесілі і за работай апошняй сесіі Вярхоўнага Савета СССР? І калі сярод уважаных, па-дзяржаўнаму мудрых выступленняў чулі штампаваныя фразы, адзначалі шаблоннасць думкі (напрыклад, тлумачэнне крайніх поглядаў на законапраекты «націскам заходніх служб» альбо вымярэнне дружбы народаў у надрах і прывагах) — ці не рабілі мы выбар ужо цяпер?

Новыя ўмовы, у якіх будуць праходзіць выбары — шырокая галоснасць, спаробніцтва, параўнальнасць, — найперш, думаемся, уздымуць патрабаванні да якасці асобы прэтэндэнта ў

народныя абраннікі.

«...Ад грамадскіх арганізацый». Як вядома, найбольш спрэчак узнікла вакол пазначанага ў праекце закона аб выбарах палажэння пра дэпутатаў ад грамадскіх арганізацый. «Пытанне гэтае прынцыповае, — адзначаў на сесіі М. С. Гарбачоў. — Гаворка ідзе аб буйным новаўвядзенні ў нашым палітычным жыцці, і надзвычай важна, каб ішлі мы на яго сядома, з высокай ступенню грамадскай згоды».

Нас, натуральна, найперш хвалюе лёс 75 мандатаў ад творчых саюзаў. Інтэлігенцыя атрымала яшчэ адзін, непасрэдны канал уздзеяння на працэс выпрацоўкі найважнейшых дзяржаўных рашэнняў, і трэба скарыстаць гэтую магчымасць найлепшым чынам. Вылучэнне кандыдатаў і тут будзе адбыцца ў абстаноўцы галоснасці, на віду ва ўсяго грамадства. Прызнанне творчых саюзаў як палітычна актыўнай сілы патрабуе ад іх пэўна акрэсленай грамадзянскай пазіцыі паслядоўнага яе адстойвання.

Гарманізацыя міжнацыянальных адносін. Праз усю работу сесіі Вярхоўнага Савета СССР чырвонай ніткай праходзіла ўсведамленне таго, што палітычная рэформа, якая пачынаецца, — гэта палітычная рэформа шматнацыянальнай дзяржавы. У дакладзе М. С. Гарбачова прагучала думка аб тым, што «сіла Саюза павінна абаярацца на сілу ўваходзячых у яго рэспублік як суверэнных сацыялістычных дзяржаў, іх самастойнасць, ініцыятыўнасць, актыўны ўдзел у агульных справах».

Гарманізацыя — не чарговы заклік да дружбы і ўсеагульнай добрасці. Гэта прынцыповы падыход да вырашэння міжнацыянальных праблем, які прадугледжвае новую якасць дачыненняў народаў і рэспублік нашай краіны. Разуменне складанай дыялектыкі працэсаў, з аднаго боку, павышэння нацыянальнай свядомасці, усведамлення адметнасці і непаўторнасці духоўнага жыцця кожнай нацыі — і, з другога боку, узмацнення інтэграцыйных фактараў у сферы матэрыяльнай вытворчасці ці, напрыклад, у вырашэнні экалагічных праблем. У такой тонкай і далікатнай справе, як міжнацыянальныя адносіны, заўсёды былі, ёсць і будуць праблемы, поўная гармонія ўсё ж недасяжная. Але ў дзяржаве, якая імкнецца стаць цывілізаванай, прававой, дэмакратычнай, яны могуць і павінны вырашацца праз канструктыўны дыялог, глыбокі аналіз сітуацыі, радыкальную палітычную і эканамічную рэформу, аздаруленне грамадства.

Андрэй ГАНЧАРОУ.

Да 70-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі

РОДНЫЯ ВЫТОКІ

Вось і завяршыліся ў Мінску Дні культуры Гродзенскай вобласці, пра якія мы паведамлялі. З народным мастацтвам Прынёманскага краю пазнаёміліся хыхары і госці нашай сталіцы, шматлікія сустрэчы з калектывамі мастацкай самадзейнасці (народнымі ансамблямі танца «Спадчына», «Лідчанна», «Раніца») адбыліся на прадыярных і ва ўстановах. Зразумела, што расказаць пра ўсю праграму гродзенцаў проста немагчыма. Мы змяшчам нататкі А. Лось з выстаўкі самадзейных мастакоў вобласці.

«Любабытчная жыццё—вандраваць. Кабы не каровіца гэта — я любіцель падзівіцца на страну», — так гаварыў стары засцянковец з Астравецкага раёна. Шасцігадовым хлопчыкам пасадзіў ён у зямлю жолад — і цяпер здалёку відаць магутны дуб, што на стройным ствале ўзніс у неба густую карону. А той юнак, што стаў ён разам з гэтым дубам, вяртаўся заўсёды да яго, пад родны дах. Шмат чаго давалося перажыць — і добра, і ліха, — але ў бурнай плыні жыцця не згубіў чалавек чысты і дапытлівы погляд на свет. У яго характары — спакойная добразычлівасць да людзей, разуменне жыцця, любоў да раслін і жывёл, да ўсёй прыроды. Той, пра каго ідзе гаворка, умелы майстар, выдатны разьбяр — Міхаіл Валувіч.

Сустрэча з гэтым цікавым чалавекам успомнілася, калі на выстаўцы я ўбачыла партрэт М. Валувіча, напісаны самадзейным мастаком Уладзімірам Кіслым. Гэты ўспамін адлюстравуўся на маім успрыманні выстаўкі, аднавіў у памяці шмат якіх малюнкаў жыцця.

Багата жывапісных палотнаў паказалі самадзейныя мастакі Гродзеншчыны. Звяртаюць на сябе ўвагу пейзажы Л. Трахалевай: высокія чыстыя нябёсы, вольныя прасторы з яе карцін нібы павяваюць святлом на гледача.

Удмлівыя жывапісныя палотны Г. Сцяпанавы выдатна перадаюць срабрыстыя водбліскі сонца ў летні дзень, залатыя фарбы восені і яскравы ўбор зімовых дрэў.

Гістарычная тэма — асноўная ў творчасці В. Апанасаў у работах «Паўстанцы К. Каліноўскага» і «Мушыцкая праўда». Ягоныя палотны найбольш блізкія

да традыцыйнага беларускага жывапісу.

Асоба Міколы Гусоўскага даўно хвалюе сямдзям'я сапраўдных мастакоў зямлі нашай. І на гэтай выстаўцы яму была прысвечана работа А. Салаўёва.

Наведвальнікаў выстаўкі здзівілі работы А. Кавалеўскай, якая замест пэндзля і фарбы ў сваіх палотнах ужывае іголку з ніткамі. Яе вышываныя карціны дэманструюць віртуознае валоданне тэхнікай, аднак, здаецца, далікатная вышыўка гледзю — а яна стварае пяшчотны пералівы колераў і вытанчаны малюнак — патрабуе больш камернага характару работ, памяншэння іх памераў.

Добрае ўражанне пакідаюць работы разьбяроў. Удзельнікі выстаўкі паказалі драўляную пластыку розных стылявых напрамкаў — ад традыцыйнай размаляванай скульптуры (М. Рышкеліч, С. Бык) да рэалістычна выкананых партрэтаў (А. Ліпень).

Адных разьбяроў вабяць сцэны з жыцця народа (Л. Сераж, Ю. Сачэўна, М. Скляр), другіх — гісторыка-патрыятычныя тэматыка (І. Сідаркевіч), а некаторых на творчасць натхніоць ідуоўныя куточки роднага краю (М. Кавалеў, І. Саўко) — адным словам, зацікаўленаму глядачу папананавала пазнаёміцца з непаўторнай творчасцю цікавых мастакоў.

Асобна хочацца адзначыць разьбяр Ф. Цярэшку, які паказуе традыцыйныя хатнія рэчы — лыжкі, пралку, салнічку. Хораша «чытаюцца» на ледзь таніраваным дрэве далікатныя старажытныя ўзоры, а форма аздобленых разьбой прадметаў уяўляе сабой добры прыклад

не прынялі, але маглі б і прыняць, бо ў нас ва ўсіх выпрацавалася нейкая рабская пакорлівасць і інфантальнасць. Добра, што перад галасаваннем выступіла некалькі чалавек, сярод іх быў прапаршчык, які, у прыватнасці, сказаў: «Калі я ваяваў у Афганістане, я не праціў ніводнаму чалавеку з ручаннага мне асабовага сагатаву. Не дам і цяпер пусціць па няправільным шляху маю моладзь!» Іншыя прамоўцы пыталіся: «Хто гэтыя экстрэмісты, назавіце канкрэтна?»

Думаецца, некаму карціць сутыкнуць «афганцаў» з так званымі «экстрэмістамі». Некаму карціць паіграць на пачуццях хлопцаў, якія вярнуліся з Афганістана. Некаму вельмі хочацца «даць рашучы бой» не без дапамогі «афганцаў». Толькі вось каму даваць гэты бой?

Кожнаму «афганцу» трэба задумацца пра гэта. Учора адзін прыяцель ведаеце што мне сказаў? Вы, кажа, можаце стаць чорнай сотняй, ужо такія чуткі ходзяць. Што я мог адказаць? Што не, мы не чорная сотня, што ў нас ва ўсіх абвостранае пачуццё справядлівасці, спачування, міласэрнасці? Так і адказаў. А іншыя як адкажуць? Тымі хочацца верыць, што стойна.

І апошняе. Заклікаць тут да нечага вельмі цяжка. Заклікаць можна толькі да аднаго: трэба думаць, трэба вельмі асцярожна супастаўляць падзеі, трэба быць глыбока перакананым у ісціне, перш чым даваць нечому сваю ацэнку. Думаць! Толькі тады ў нас будзе ўпэўненасць у тым, што «хавярамі палітычнай памылкі» ў другі раз нас ніхто не назаве...

А. КРЫВАНОС,
«афганец», студэнт БДУ
імя У. І. Леніна.

Нядаўна прачытала неіралог, Памір пісьменнік. Балюча і горна па душы. Аднак разам з тым кінулася ў вочы таная акалічнасць: нават у подпісах пад неіралогам захоўваецца «табелі аб рангах», іерархічная лесвіца. Нібыта перад смерцю не ўсе роўныя...

На жаль, забыліся мы на першыя дэкрэты Саветаў улады, прыданыя У. І. Леніным у прыватнасці, на Дэкрэт «Аб знішчэнні дзялення пахавання на разрады». Забыта і даўно забыта гэтае правіла, што нарадзілася адразу пасля Кастрычніка. Наадварот, «дзяленне на разрады» стала лшчэ больш падкрэсленым, відавочным.

Калі не можам пачаць дэмакратызацыю з адмены ўсіх матэрыяльных прывілеяў, накітавалі лекчамісіў, дэфіцытных зана-

заў, персанальных машын і назённых дач, дык давайце пачнём хоць бы з ліквідацыі маральных прывілеяў: абавязкова месца ў прэзідыуме, стаяння на трыбуне ў час дэманстрацыі, падпісання некралагаў не па алфавіце, а па праслаўтай іерархіі.

З. ПАКРОУСКАЯ,
заслужаная настаўніца БССР.
г. Мінск.

Адгукуюся на просьбу аргкамітэта па падрыхтоўцы святкавання 500-годдзя з дня нараджэння Францішка Скарыны. Хацеў напісаць адрозніў аргкамітэт, але ён чамусьці не паведаміў свой адрозніў «Гомельскай праўдзе», даючы аб гэтым абвестку. Таму хачу выказаць на старонках «ЛіМа» свае меркаванні і прапановы.

Пажадана, каб да Скарынавага свята была выдадзена сапраўдная гісторыя народа Скарыны. Гэта — па-першае. Па-другое, каб аргкамітэт пасадзейнічаў пераходу навучальных устаноў рэспублікі на родную мову выкладання — мову народа Скарыны.

Практычнае ажыццэўленне гэтых парад-прапаноў станацца для нас не толькі найлепшым увасабленнем скарынінскіх ідэалаў, увекавечаннем яго памяці, але падкрэсліць яшчэ і нашы адносіны да гуманізму наогул. Не забудзем, што Ф. Скарына дбаў пра асвету ўсяго людю паспалітага. А гэта лішні раз вымагае ад нас не толькі цікавасці да асобы асветніка-першадрукара, але накладвае на нас яшчэ і нацыянальны абавязак — дасканала авалодаць ягонай мовай дзеля спазнання багатай навукова-філасофскай спадчыны. Ды вось бяда! Далёка не для ўсіх жадаючых ёсць магчымасць гэта здзейсніць: у рэспубліцы, як вядома, мізэрная колькасць школ на роднай мове. Папярвіць становішча пры дапамозе «палюддзя» (агітацыя бацькоў з мэтай асваення іхняй дзеткамі роднае мовы) — дарэмныя патугі, бо само «палюддзе» праводзіцца хіба дзеля доказаў быццам звычайнай акцыі: суіснаванне інтэрнацыяналізму з нігілізмам — абсурд. Асваенне ж мовы толькі ў пачатковай школе не дае дасканалага авалодання ёю. Іншыя ж захавы дзеля адроджэння роднае мовы, накітавалі агітацыі за ўжыванне яе ў штодзённым жыцці «інтэлігенцыяй», — гэтаксама высілкі безвыніковыя.

Цімох ВОСТРЫКАУ.
г. Гомель.

На тэму дня

ПЕРАХОДНЫ ЎЗРОСТ

Імянінцы — 15 гадоў. Аблічча імянінцы адметнае, ды нягладкае, характар прагледвае — як надвор'е: неспадзяваны, капрызны. Лёс імянінцы супярэчлівы: у часіну бязладдзя і няшчырасці нарадзілася, сама змалку за святочнымі плакатамі хавалася — жывая, з творчай сумленнай душою, з пытаннямі, з пакутамі...

Год за годам тыражавалі плакаты яе імя, што назаліла ўсё больш, як усмешка саладжавай лялькі. Вось я і не здзіўляюся, калі чую: «Няўжо гэтае паказушае стварэнне застойных часоў яшчэ жыве?»

Жыве, пятнаццаты год нараджэння справіўшы. Жыве «Беларуская музычная восень». І пакрывае пачынае выслабляцца ад сваіх застойных комплексаў. Дапамагчы толькі ёй трэба.

Яшчэ нядаўна яе арганізатары ўскладалі на журналістаў функцыю гэткай «культурнай абслугі» важнага ўсесаюзна-рэспубліканскага мерапрыемства. Мы меліся радавацца і захапляцца, забяспечваць гэтай музычнай восені святочнымі, рэкламнымі публікацыямі, хадзіць на ўсе канцэрты і ісаць, пісаць — каб у друку і ў эфіры штодня шумела і гуло.

Праўда, ніхто не даваў нам на гэты час дадатковую газетную плошчу, не павялічваў гадзіны вышчання і нават не забяспечваў пастаянным месцам у канцэртнай зале. Якіх вынікаў чакаць ад працы, калі для яе не створаны належныя ўмовы? З якім настроем пойдзеш на аніштаваны канцэрт, калі ў тваім запрашальным білеце ля слоў «рад» і «месца» пазначана: «па ўгадненні з адміністрацыяй залы», а такіх, як ты, запрошаных безбілетнікаў, будзе добры дзесяткі?

На заключныя гала-канцэрты ў тэатр оперы і балета нас не запрашалі ніколі. (Зорак мастацтва выклікалі ў Мінск, часам, толькі дзеля аднаго гэтага выступлення, а потым у справядзачах залівалі іх у агульны спіс удзельнікаў фестывалю). Судны прабыцца мог толькі карэспандэнт БЕЛТА, якому вылісвалі спецпропуск.

Цяпер такія ўра-канцэрты скасавалі: фестываль закрывае паўнацэнная філарманія праграма. А яшчэ, дзякуй богу, адышло ў нябыт табу на творы духоўнай музыкі, і сёлета нашы госці без ранейшай абачлівасці спявалі «крамольныя рэчы» І. Стравінскага, Р. Шчадрына, Ф. Шуберта, Д. Палестрыны.

Успомніла зараз, як тры гады таму адрываў «Беларускую музычную восень» знакаміты ленынградскі аркестр пад кіраўніцтвам Я. Мравінскага. Перад тым, як заўсёды, была прэс-канферэнцыя, мы атрымалі адпаведны інструктаж і палітдыктанне: маўляў, на канцэрце Мравінскага месца ў зале для вас не будзе, нават за грошы, але ж на тое вы і журналісты... Мы падалі голас: скуль возьмецца інфармацыя ў газетах, калі нас не пусціць у залу? Браць партэр штурман мы не будзем!

Сітуацыя аназлася зусім не безнадзейнай: У. Рылатна, на той час начальнік упраўлення Міністэрства культуры БССР, тут жа дамогся ад збынтэманай філарманіянай дырэцыі, каб для прэсы выдалі бронь на дэфіцытныя білеты.

Сёлета філарманіяная адміністрацыя ўважліва і зычліва ставілася да прэсы. Месца ў зале, нягледзячы на анішлагі, для нас абавязкова знаходзілі. Праўда, сталага кутка для сябе мы пакуль не займелі. Але пад час прэс-канферэнцыі ўжо намякнулі, што левая ложа ў партэры не павінна так зацята пуставаць, бо гэта выклік грамадзе, гэта выглядае ў наш дэмакратычны век атавізмам начальніцкіх прывілеяў. Навошта трымаць у перапоўненай зале месцы для людзей, якія і не збіраліся на гэты канцэрт? Калі няма надзвычайных гэцей, на пустых крэслах не могуць хіба пасядзець журналісты?

Прэс-ложы не хапае нам. А кандыцыянераў не хапае ўсім: на балконе проста няма чым дыхаць, нават свежае гучанне Моцарта не замяняе кандыцыянаванага паветра...

Праўда, чаго бракуе фестывалю, вядома, не скажаш. «Беларуская музычная восень» разыходзіцца па ўсім рэспубліцы, і ў кожным абласным горадзе, у кожным мястэчку ці вясковым тэатральна-канцэртным цэнтры свае праблемы. Гэтак-

сама і ў кожнага з соцыяльна-удзельнікаў фестывалю. Прынамсі, бракуе і намфартальнага транспарту для артыстаў, і машын, прыстасаваных для перавозкі нестандартных грузаў — музычнага інструментарыя. Вядлікія праблемы з гасцініцамі. У сэрцы фестывалю, Беларускай дзяржаўнай філармоніі, сабраліся свае праблемы...

Тут сёлета было і людзі, і святочна. Засмучала толькі, што на афішы над абвесткамі прывабных канцэртаў быў дзелавіта пазначаны радок: «Аб'яўмент №...» Шэсць вечароў з дзесяці былі аб'яўментальны. Я ведаю спецыфічнае фінансавое становішча філармоніі, спачуваю імненню кіраўніцтва стабілізаваць гэтае становішча з дапамогай аб'яўментальнай сістэмы. Але ў чым тады сэнс фестывалю?

Разважваючы пра аблічча музычнай восені, можна ўспомніць вопыт сёлетагія форуму польскай песні ў Віцебску і падумаць пра абнаўленне арганізацыйных форм нашай лістападаўскай дэкады. Каб гэта была не штогадовая «канцэртная кампанія» з умоўнай тэлерадыёрэкламай, а падстава для жывых кантактаў і дыскусій паміж музыкантамі, слухачамі, крытыкамі, журналістамі. Каб замест кампліментарнага ўважання ў штодзёнай газеце наўздагон гастралёру, які з'яўдае, адыраўшы канцэрт, знайшліся іншыя, жывыя, сучасныя спосабы абмену ўражаннямі і музычнай прапаганды. Каб усесаюзны фестываль «Беларуская музычная восень» выконваў сваю інтэрнацыянальную місію, спрыяў узаемнаму ўзбагачэнню культур розных народаў.

Дарчы, гэтая «восень» была адметная сапраўдным творчым аднаўленнем: музыканты з Кіева, Рыгі, Мінска выконвалі аперы «Ад імя зямнога шары» маскоўскага кампазітара А. Чайкоўскага; сімфанічны аркестр ДАВТА БССР пад кіраўніцтвам дырыжора з Пярмі А. Аніскава іграў фрагменты з класічных оперных твораў і акампаніраваў маладым вакалістам з Адэсы, Ленінграда, Краснарска, Мінска, Масквы, Ерэвана, Львова. Анадзічны сімфанічны аркестр БССР і яго дырыжор Ю. Цырун выступалі разам з расійскім піяністам Д. Аляксеевым і з Анадычным рускім хорам СССР. «Stafat Matek» Ф. Шуберта гучала ў выкананні Маскоўскага камернага хору і Дзяржаўнага камернага аркестра БССР, за пультам стаяў наш А. Паллічча... Беларускія музыканты былі на роўных са знакамітымі гасцямі.

У нашай імянінцы заўсёды ствала праблем. А цяпер яшчэ гэты няўстойлівы ўзрост. Што будзе з ёю праз год і колькі яшчэ пытанняў задасць «Беларуская музычная восень» сваім арганізатарам?..

С. БЕРАСЦЕНЬ.

народнага дызайну, які складаўся стагоддзямі.

Вельмі прыемная сустрэча адбылася з работамі Л. Міхалёвай — майстрыха валодае тонкім густам і тэхнікай пляцення. Яна паказала некалькі рэчаў дэкаратыўна-прыкладнага прызначэння, якія адпавядаюць усім канонам гармоніі ў народным разуменні і пры сваёй прастаце застаюцца на высокім мастацкім узроўні.

Толькі ў этнографіі выклікала б зацікаўленасць маслабойка і кадунка І. Ваўфаліна. Таму ці варта было паказаць гэтыя рэчы на выстаўцы, калі астатнім высокамастацкім творам гродзенскіх майстроў, нават цэлым накірункам мастацкай творчасці, якія сустракаюцца толькі на Гродзеншчыне, не хпіла ў экспазіцыі месца?

Напрыклад, у экспазіцыі «Пляценне з саломкі» мы ўбачылі толькі тры прыгожыя капелюшы (аўтар В. Сарпейка) і адну шкатулку з фондаў АНМЦ. А менавіта гродзенскія шкатулкі і «паўкі» — дэкаратыўныя падвясныя канструкцыі — вельмі ўпрыгожылі б выставу. Тое самае можна сказаць пра пляценне з лазы, ганчарства.

Не было ў экспазіцыі плеченых і вышываных сетак-дываноў, якія ўмеюць вырабляць амаль у кожнай вёсцы, і ажурных вязаных настольнікаў. Чатыры невялікія сурвэткі, скрызаныя як фон дзеля іншых работ, не даюць ніякага ўяўлення аб багаці і разнастайнасці вязання на Гродзеншчыне. Значна больш удзелена ўвагі тканым дыванам і ручнікам. Экспазіцыя прапанавала і некалькі прыгожых паясоў. Але для наведвальнікаў выстаўкі

яны застаюцца безыменнымі «адзінкамі захоўвання» з фондаў і адыгрываюць хутэй за ўсё ролю фону ці прывабнага абрамлення работам самадзейных мастакоў. Складаецца ўражанне, што творчыя сілы Гродзеншчыны развіваюцца ў галіне аўтарскага самадзейнага мастацтва, а традыцыйныя беларускія промыслы і рамёствы не маюць сёння жывых прадстаўнікоў. (Сімптаматчна, што твораў М. Валувіча, з якога пачалася гаворка, няма на выстаўцы).

Яшчэ шмат майстроў застаюцца невядомымі, а між іншым, гродзеншчыну варта назваць скарбніцай талентаў: тут у кожнай вёсцы можна напаткаць калі не шэдэўры, дык выдатныя ўзоры беларускага народнага мастацтва. Адны толькі вязаныя «сурвэткі» — настольнікі з Карэліцкага раёна маглі б скласці экспазіцыю асобнай выставы, акая б уразіла гледача і пашчотай празрыстых карункаў, і складанымі ўзорамі, і вобразнасцю малюнкаў. Унікальныя самаробныя музычныя інструменты захоўваюць (і граюць на іх) музыкі са Смаргоншчыны. У Астравецкім раёне ёсць месцы, дзе хаты аздабляюць па-старажытнаму, і такіх прыгожых інтэр'ераў не бачылі не толькі звычайныя аматары мастацтва, але і прафесійныя даследчыкі.

На жаль, выходзяць з ужытку

ку многія традыцыйныя хатнія рэчы, дэталі ўбрання інтэр'ера, народнае адзенне. У такіх умовах важна падтрымліваць тых, хто захоўвае традыцыі, пераконачае майстроў у патрэбнасці іх справы. Амаль усе, пра каго ідзе гаворка, людзі пажылыя (таму ж М. Валувічу ўжо за 90 гадоў), і дапамога — ім неабходна сёння, як мага хутэй.

Стаіць праблема вучнёўства. Мне вядома выпадак, калі ў Карэліцкім раёне таленавітай майстрысе было забаронена

КОРАТКА АБ НАБАЛЕЛЫМ

Г. СЦЯПАНАУ,

самадзейны мастак з Гродна:

— Не сакрэт, што самадзейным мастакам жывецца не вельмі весела і не надта ўтульна. Таму што майстэрніў мы не маем, выстаўляцца няма дзе, адпаведна няпроста і прадаць сваю работу. Звычайна на мастацкіх выстаўках экспануюцца работы прафесіяналаў, тыя палотны, частка якіх пасля прадаецца ў мастацкіх салонах.

Нядаўна мне пашчасціла пабываць у Клайпедзе, пазаўздросціў, як там жыўць самадзейныя мастакі. Мае калегі з суседняй рэспублікі мяюць асабістыя невялікія майстэрні, штогод 20—30 разоў экспануюць свае работы на розных выстаўках.

Гродна ад Клайпеды недалёка, таму нашы літоўскія суседзі прапаноўваюць рэгулярна праводзіць абменныя выстаўкі, але ніхто пакуль што такой прапановай не зацікавіўся.

весці ўрокі працы ў сельскай школе на падставе таго, што яна не мае сярэдняй адукацыі. Гэта было раней, а цяпер ці не варта запрасіць народных майстроў, проста ўмелых таленавітых людзей у школу? Няхай дзеці вучацца глядзець на свет цікаўнымі вачамі, няхай нясуць далей нашу культуру і захоўваюць родную мову; няхай яны адчуваюць моц родных каранёў, як той М. Валувіч, якія ніколі не дазваляць нам здрадзіць роднай культуры і яе вытокам.

Алена ЛОСЬ.

А. ШЫДЛОУСКИ,

загадчык аддзела народнай творчасці Гродзенскага абласнога навукова-метадычнага цэнтара, заслужаны дзеяч культуры БССР:

— Валюча перажываем за лёс беларускай культуры, нашай спадчыны і мовы. Толькі дзякуючы пачаў будоваць нам усім стала, шыра кажучы, лягчэй дыхаць, з'явілася ўпэўненасць у тым, што не знікне з зямлі роднае слова. Мы, самадзейныя кампазітары, робім шмат, каб спрыяць адраджэнню нацыянальнай культуры, хоць усё гэта не так і проста. У апошнія гады на самадзейных кампазітараў заблылі. Некалі выдаваліся нашы творы, нас запрашалі на з'езды кампазітараў, нашы песні сталі народнымі, а сёння пра гэта мы толькі ўспамінаем...

ФЕСТИВАЛЬ МІНШЧЫНЫ

З 5 па 11 снежня ў сталіцы рэспублікі праходзіць Дні паказу дасягненняў народнай творчасці Мінскай вобласці, прысвечаныя 70-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі. У абласной бібліятэцы ім. А. С. Пушкіна размешчаны выстаўні твораў самадзейных мастакоў, народных умельцаў, аматарскіх аб'яднанняў і фотамастакоў. У выставачнай зале Палаца культуры Беларускага экспануюцца творы дзіцячых мастацкіх школ, у рэспубліканскім Доме кіно 10 снежня пройдзе аглядна-конкурс аматарскіх кінафільмаў.

У канцэртах мастацкай самадзейнасці прымаюць удзел фальклорныя калектывы «Крупіцы музыкі», «Капыльскія дудары», «Вузлянка» з Мядзельшчыны.

8 снежня ў Палацы культуры Беларускага адыўся дабрачынны канцэрт лепшых самадзейных калектываў вобласці, сродкі ад якога пойдучы для добраўпарадкавання магільні В. Дуіна-Марцінкевіча ў Люцынчы.

Гэта запланаваныя мерапрыемствы фестывалю, а не запланаваныя пачаліся раней. 3 снежня прадстаўнікі творчых саюзаў вобласці правялі сустрэчы з жыхарамі Мінска, а 4 снежня ўпершыню ў вобласці быў праведзены Дзень работнікаў культуры, які плануецца зрабіць традыцыйным.

НАШ КАР.

Мікола КУСЯНКОУ

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Аўтаатрэнінг

Абавязковая ўмова—
Цела расслабіць і дух.
Што ў іх там—перабудова?
Рух небывалы і зрух?
Ганяць перыяд застоўны?
Лаюць мяне: тармажы?...
Я абсалютна спакойны—
Так я на гэта скажу.

Я абсалютна спакойны—
Так сам сабе я скажу.

Прэса мяне папатрэсла!
Залпамі біла па мне.
Ледзьве не вылецеў з крэсла —
Гэтак, бывала, смальне.
Але падобныя войны
Выйграў я ўсе да адной.
Я абсалютна спакойны—
Крэсла маё пада мной.

Я абсалютна спакойны—
Крэсла маё пада мной.

На барацьбу з бюракратам
Зноў падымецца раць.
Хочуць, каб стаў я аратым,
А ці ж я ўмею араць?
Што за намер неспатольны —
Збавіць мяне ад папер!
Я абсалютна спакойны:
Даўні, вядомы намер.

Я абсалютна спакойны:
Даўні, вядомы намер.

Чую, сям-там ужо мода—
Слова даюць і нізам.
Я ж інтарэсы народа
Знаю наперад і сам.
Дбаю пра поспех супольны—
Шлю за загадам загад.
Я абсалютна спакойны,
Горды за свой апарат.

Я абсалютна спакойны,
Горды за свой апарат.

Зверху аддаць ім уладу?—
Хай пачакаюць крыху.
Суджана цвёрдай рукою нам
Горад суняць і сяло.
Я абсалютна спакойны—
Зробім усё, як было.
Я абсалютна спакойны,
Я абсалютна спакойны,
Я абсалютна спакойны—
Будзе ўсё так, як было.

Вецер

Цётка Вера, што за гул пачуўся ўночы!—
Прыхінуцца не магу дзяржэкай сну.
І ўспамін трывожны чую твой: «Аднойчы
Гэткі ж вецер не сціхаў усю вясну.

Акурат, каб пажару таму ўсхапіцца.
Так і выкаціў бы, можа, паўсяла,
Ды прыбегла тут жанчынка-чараўніца
І шаптаць сваю замову пачала.

Каб агонь не нарабіў вялікай шкоды,
Напрасткі бяжыць мяжой і па градзе
І замовай верне вецер за гароды,
За сабою ў поле чыстае вядзе.

А то ж вуліцаю веяў безупынку
На маю на саламяную страху...»
Цётка Вера, павініць тваю жанчынку
Не магу я гэтай ноччу, не магу.

Грудам бегла, нізам бегла між алешын,
Ды й за імі тыя ж стрэхі тут і там.
І на ўсход павернеш вецер, а там
Нежын,
А на поўдзень павядзеш—там Кіеў сам.

А на захад—не бязлюддзе ж усё роўна.
І, каб вецер не пасеяў там бяды,
Не пашлеш яго на Корасцень і Роўна,
А куды ж ёй павярнуць яго, куды?

У які ад Беларусі бок адвесці?..
І, як вецьць было суджана яму,
Дзьме з Чарнобыля на Брагін гэты
вецер,
А далей—на Гомель, Ветку і Карму.

Галгофа

Калі мы яшчэ змагары,
Не трэба казаць—катастрофа.
Не стала Паклоннай гары,
Але застаецца Галгофа.

Нас мала на ёй пабыло—
Трымала за фалды кар'ера.
Хочь ведалі—множыцца зло,
І бачылі—рушыцца вера.

Былая мана—не мана,—
Нам нехта і сёння ўнушае,—
Бо ўсё ж такі наша яна,
Айчынная, а не чужая.

А нашая, дык адступіць
Ад ганьбы не смей ні на ёту.
І горача трэба любіць
Айчыннае зло патрыёту.

Не! Гібельным гэтым вузлом
З мінулым ніхто нас не звязва.
Няхай у змаганні са злом
Праверыць рашуча на злом
Нас вера ўваскрэсла наша!

І мы не былі б змагары,
Каб не адвалі катастрофу...
Нам толькі б рашыцца, сябры,
За праўду пайсці на Галгофу.

А за ім і ўсе, хто ліў ялей,
Хто спяваў свайму куміру оды,
Выседзеўшы слаўны юбілей,
Чарадой ішлі да ўзнагароды.

Нам ад іх стагнаць і стагнаць,
Можа, сёння б і не давалося,
Калі б вал той мы не сталі гнаць:
Зоркі—дамарослым мафіёзі?

Зоркі—за знішчэнне рэк і моў?
Зоркі тым, хто да палына-горкай
Да бяды чарнобыльскай давёў?!..

...Абарваўся ляс іх
яркай
зоркай.
Хлопцы ўратавалі паўзямлі.
Мёртвым, больш сэрэна ім не вые.
Бюсты, залатыя медалі?—
Хай іх дзеляць між сабой жывыя.

Слова

Какая тоска прыйшла бы на
Землю, такая скука нахлынула
бы, если бы остался всего один
язык, похожий на эсперанто.
Василий БЕЛОВ.

Што родны кут мой—стык рэспублік
трох,
Яшчэ я знаць той мудрасці не мог,
Але яна ўплялася ў вусы дзеду,—
З ім на Украіну я на возе еду.
Там, у Сянькоўцы, шчодры агарод,
Калгас гуркі там прадае штогод.
Лагодны ехаў дзед, ды не ў гуморы
Выходзіць ён з калгаснае канторы.
Яго, як сёння, чую наяву:
«Пайду шукаць, унучак, галаву,
Як на гуркі падпіша нам паперу,
Дамоў паспеем з імі на вячэру».

Дзед хітравата не прыўзняў брыва,
Ды што за жарт—падпіша... галава!
Малы, без дзед а б ці змог даўмецца,
Што старшыня ў Сянькоўцы так завецца?
З гуркамі конь назад жвавей пабег,
У Беларусь ён вёз іх поўны мех.
І думаў я, пакуль і бег наш Сівы:
«А як завецца старшыня ў Расіі?»
Адказ даў неўзабаве мне кірмаш,
Па Юржавічах воз каціўся наш,
І паказаў мне дзед: «Вунь выйшаў з
краны
Іх ПРЭДСЕДАТЕЛЬ, старшыня той самы».

«Як здзіўна: сэнс адзін, а словы тры!»—
Так сам сабе я думаў з той пары.
І не магло заспець мяне зняцаўку
Пытанне, як нам трэба жыць
па-брацку.
Я ж не забыў, хоць шмат прайшоў
дарог,
Тых моў і слоў, дзе стык рэспублік
трох...

Тры словы—як адзінай прызмы
грані,
Ды хто і як праз тую прызму гляне?..
Памр' мой дзед, і шмат гадоў міне,
І муж вучоны строга скажа мне:
«Вы глядзіце, ды не праз тую прызму
На з'яву інтэрнацыяналізму».

«Тры словы?.. Зліцца ім пара ў
адно!—
Адзінства наша ў тым было б'відно.
А так—сянькоўцы ўслед за
галавою
І гетмана захочуць з булавою!..
Яны для брацкай еднасці жывой
Ахвяраваць павінны ГАЛАВОЙ.
Калі б не размяжоўвала нас слова,
Пайшло б адразу ўсё ў нас
адмыслова».

«А СТАРШЫНЯ? Загляньце ў першы
клас,
Вам дзеці скажуць, хто старэйшы
ў нас.
Дык хіба ж мы раўняцца з ім
павінны?
Нам трэба дбаць пра бульбу для
краіны!
Бо ці ж не Маркс нам даў наказ такі:
Хто бульбу прадае, хто агуркі,—
Не з моў павінны жыць мы, а з
абмену,
Даверыўшыся вагам і бязмену».

«І не зазнаем больш ліхіх гадзін,
Як ПРЭДСЕДАТЕЛЬ будзе ў нас адзін...
А вы пра ГАЛАВУ ды пра Сянькоўку,
Не пра зліццё навека, а пра стыкоўку.—
Сказаў вучоны:—Плаваеце, другі!..»

Ды ўжо—нібы выратавальны круг—
Пасланае з высокай стромы
Слова
Ляціць здалёк,
ад Васіля Бялова.

Дождж

Гляджу, а дождж бяжыць па лузе...
На цёплых чэрвеньскіх дажджах
Дзе ж, як не ў нас, не ў Беларусі.
Трава расце, бы на дражджах?..

Яго падсвеціць збоку сонца,
Між хмар убачу сіняву...
Яшчэ б казалі, што не стронцый
Угору так пагнаў траву...

ЧАРГОВЫ,
ІСЛАЦКІ—
АДКРЫЎСЯ

Пасляваенныя семінары літаратурнай моладзі мелі парадкавыя нумары—першы, другі, трэці і г. д. З цягам часу патрэба ў нумарацыі адпала, бо семінары праводзіліся амаль штогод. Так што сёлетні, іслацкі—толькі адзін з многіх, чарговы, «эпінны».

Я аптымістычна гляджу на вашу будучыню, — сказаў пры адкрыцці першы сакратар СП БССР Ніл Гілевіч. Ён заклікаў пачынаючых твораў спрабаваць сябе ў розных жанрах, не цурацца самага баявітага і надзённага з іх—публіцыстыкі. Свае думкі, прапановы, сказаў ён, вы можаце выказаць на пленуме праўлення СП БССР, прысвечаным праблемам літаратурнай змены.

У семінары, па завядзёны апошніх год, ёсць госці — на гэты раз прыехалі маладыя літаратары з горада на Ныве. З імі іх старэйшы таварыш, вядомы празаік Яўген Кутузаў.

Сярод кіраўнікоў—паэты Б. Спрычан, П. Кошаль, В. Дашкевіч, І. Каржанеўская, празаікі Г. Далідовіч, В. Гілевіч, А. Асташонак. Ілісьменнікі, што адпачываюць у Доме творчасці «Іс-лач», таксама не ўхіліліся ад абмеркавання твораў. Сярод іх вядомы крытык Н. Пашкевіч, які разам з Н. Гілевічам памітае яшчэ першы пасляваенны семінар... «Не ленавацца!» — вось яго парада, звернутая да моладзі.

У адкрыцці семінара прынялі ўдзел загадчык сентара мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ А. Бу-тэвіч, сакратар ЦК ЛКСМБ М. Па-дгайны, загадчык сентара аддзела культуры К. Далідовіч.

ПАСТАЎЛЕНА
У ЯКУЦІ

Опера «Матухна Кураж» заслужанага дзеяча мастацтваў БССР лаўрэата Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Сяргея Картэса прываблівае ўвагу многіх аматараў музычнага тэатра. Гэты твор быў упершыню пастаўлены ў Каўнасе, цяпер ён — у рэпертуары Дзяржаўнага тэатра оперы і балета Малдаўскай ССР. А нядаўна пастаноўку «Матухны Кураж» здзейсніў Якуцкі дзяржаўны музычны тэатр.

— Да сюжэта вядомай п'есы Б. Брэхта я звярнуўся таму, што праблема вайны і міру зараз абвастрылася асабліва, і нельга дапусціць, каб гонка ўзброенай прывяла да татальнай катастрофы, — гаворыць С. Картэс. — Працуючы над операй, я думаў такім чынам далучыцца да рады тых, хто сёння змагаецца за мір на нашай планеце, і пастаноўка «Матухны Кураж» у далёкай Якуці пацвердзіла, што ў гэтай думцы я не самотны.

Музычную драму «Матухна Кураж» на якуцкай сцэне ўвасобілі заслужаны дзеяч мастацтваў ЯАССР дырыжор М. Кісленка, рэжысёры У. Жыльцоў і заслужаны артыст ЯАССР У. Ло-гінаў, мастак Л. Гогалева, народная артыстка РСФСР лаўрэат Дзяржаўных прэміяў РСФСР і ЯАССР А. Ільіна і іншыя майстры мастацтваў.

Музычную драму «Матухна Кураж» на якуцкай сцэне ўвасобілі заслужаны дзеяч мастацтваў ЯАССР дырыжор М. Кісленка, рэжысёры У. Жыльцоў і заслужаны артыст ЯАССР У. Ло-гінаў, мастак Л. Гогалева, народная артыстка РСФСР лаўрэат Дзяржаўных прэміяў РСФСР і ЯАССР А. Ільіна і іншыя майстры мастацтваў.

Мастацкі кіраўнік і дырэктар «Тна-чоў» Дзмітрый Дзіджыёнас запрасіў маладых анцэраў, якія не заняты ў спектаклях мінскіх тэатраў.

«Тначы» маюць разліковы рахунак у банку, сваю пячатку, дзейнічаюць на аснове самафінансавання і сама-акупнасці. Яны ж вырабляюць дэка-рацыі, занавоўваюць насцямі, распа-суджваюць білеты.

— Пасля таго, як пагасім крэдыт, — расказвае Д. Дзіджыёнас, — мы запросім у тэатральную студыю маладых рабочых з самадзейнасці, прыцягнем выпускнікоў тэатральна-мастацкага інстытута і на прафесіянальнай аснове будзем рыхтаваць пастаянную трупу. Планаем таксама вызныць спек-таклі для працаўнікоў вёскі, святоч-ныя прадстаўленні, лентцы-канцэрты.

— Выгадна гэта і нам, — працягвае размову сакратар парткома тонкасу-коннага аб'яднання Вячаслаў Падрэз. — Свой прафесіянальны тэатр даз-во-ліць далучыць рабочых, маладзёжную аўдыторыю да высокай культуры. Ствараючы такі тэатр, мы пайшлі на пэўную рызыку. Цяпер дабрабыт тэ-атра залежыць ад саміх анцэраў. Мы ў іх верым і жывём надзеяй.

В. ЛОБАУ.
(БЕЛТА).

Артыкулам прафесара У. Калесніка «Чалавек чалавеку, народ народу», змешчаныя ў нумары за 18 лістапада, мы адкрылі рубрыку «Перабудова і міжнацыянальныя адносіны».

Сёння на старонках «ЛіМа» выступае крытык А. Сідарэвіч.

ПРАЦЯГЛЫ час на старонках усеагульных газет і ў перадачах Цэнтральнага тэлебачання ствараўся імідж Беларусі як кутка, у якім цякуць малочныя рэкі з кісельнымі берагамі, імідж Беларусі як рэспублікі, у якой усё ідзе добра: і перабудова, і паскарэнне, і дэмакратызацыя. Цяпер падобна на тое, што сродкі масавай інфармацыі працверзелі, і за пераможнымі рэзультатамі, эфектыўнымі лічбамі ўсё-ткі ўбачылі, што карціна нашага дабрабыту прыхарашчана, што паскарэнне не заўсёды дасягаецца рэальнымі сродкамі, што дэмакратызацыя не-не ды і сустракае супраціўленне.

Спраба стварыць імідж сьтае Беларусі нагадвае мне леташнюю спробу давесці, што беларуская культура квітнее. Тады таксама спрабавалі ўрачыць лічбай. 27 мільянаў. Столькі кніг на сваёй мове атрымалі беларусы за апошнія дзесяць гадоў. Падзелім гэтыя мільяны на 10, а дзель (2 700 000) — на 8 мільянаў беларусаў. Атрымаем 0,37 кнігі на аднаго беларуса ў год. А калі ўлічыць, што ў гэтыя 27 мільянаў уключаны тамы і брашурны Брэжнева, Сулава, Рашыдава?..

У гады застою дасведчаная эканамісты ведалі аб прыліках у паведамленнях ЦСУ на 2 працэнты. Калі ЦСУ паведамыла, што нацыянальны даход павысіўся на 4 працэнты, людзі ведалі, што ён узрос на 2 працэнты, г. зн. фактычна не павялічыўся, бо за гэты час пабольшала насельніцтва краіны. Эканоміка стаяла на месцы. Застой. Стагнацыя. А культура? З 1940 г. гадавы тыраж беларускіх кніг вырас — з улікам брашур і тамоў Сталіна, Брэжнева ды іншых — на 100 тысяч экзэмпляраў. Калі ж улічыць, што ў 1940 г. былі яшчэ непісьменныя, дык атрымаем не застой, а рэгрэс. І з гэтага факта трэба зыходзіць, калі мы вядзем гаворку пра стан беларускай нацыянальнай культуры.

Мы гаворым пра тое, што за апошнія сорак гадоў рэспубліка стала індустрыяльнай. Якую цаню? Цаню парушэння эканамічнага раўнавагі. Давладна вядома, што гродзенскі азотна-тукавы камбінат выпускае ў паветра канцэнтраваныя рэчывы. А сітуацыя ў Наваполацку, Магілёве, у Салігорскім раёне? Неразумная канцэнтрацыя прамысловасці, навуковых і культурных устаноў у Мінску прывяла да таго, што ў нашай сталіцы самая малая жылая плошча на аднаго чалавека сярод сталіц саюзных рэспублік і адна з самых вялікіх чэргаў на жыллё.

Мы нажам пра ўздым сельскай гаспадаркі Беларусі, асабліва пасля майскага (1966 г.) пленума ЦК КПСС, які ўхваліў праграму меліярацыі земляў. Меліярацыя — паліпашэнне, а не асушэнне. Даасушваліся да таго, што пачалі арашаць. Асушваючы балоты, асушылі рэчкі, азёры, лясы. Запусцілі тысячы гектараў мінеральнага, тэе зямлі, якую нарчалі і ўраблялі нашы дзяды-прадзеды. Дэфіцыт культуры сельскай гаспадаркі кампенсавалі ўзмоцненай хімізацыяй. Ураднінасць расла разам з ростам колькасці шкодных рэчываў у прадуктах сельскай гаспадаркі, у вадзе. Стварыліся на поўдні Беларусі стэпы, памянся клімат і дачаліся пылавыя бур, небывалы ветравы эрозія глебы.

Эрозія нацыянальнай культуры пачалася раней. «Рэпрэсіі» 30-х гадоў знішчылі або заганалі на Салаўкі, таго, паводле Рыгора Барадуліна, высылілі ў Ляўкі. Пад нагляд лясынага, у якога ў куфры ляжала іншая фуражка з іншаю кукаркаю. Але падмурок, закладзены ў нашаніўскую пару, у 20-я гады, яшчэ трываў. Размываў яго паводле прынтцыпу «кропля камень точыць» узяліся на вайне. ВНУ, тэхнікумы і нават рамесныя вучылішчы пераводзілі на рускую мову навучання, і з сярэдзіны 50-х гадоў беларуская мова стала практычна непатрэбнаю. Можна, вядома, ушчуваць грамадскае рэспублікі за тое, што

яна стала выракацца роднай мовы, прасіць, каб дзяцей вывучалі ад вывучэння яе, але трэба і зразумець гэтую грамадскае: не ўсе жывуць аднымі ідэаламі і сентыментамі. А тут яшчэ ўрачыстая дэкарацыя: «Партія торжественно провозглашает: нынешнее поколение советских людей будет жить при коммунизме» (1961 г.). А пры камунізме ўсе мовы сальюцца ў адну. А матэрыяльна-тэхнічная база камунізму будзе створана на 1980 г. Значыць, трэба спынацца, каб не спазніцца на пір, на якім не будзе ні эліта, ні іудзея. У такіх умовах адстойванне беларускай школы ўспрымалася як супраціўленне вялікай мэце. Калі ў канцы 50-х гг. у Мінску яшчэ было некалькі беларускіх школ, дык на пачатку 60-х яны зніклі. Правініцы ж заўсёды стараецца дагнаць і перагнаць

гэты феномен быў на руку: яны прыпісвалі поспех нашай культуры сваёй палітыцы. Выхад беларускай літаратуры на сусветную арэну закахваў сьвядомасць і сумленне некаторых пісьменнікаў, даваў і ім падставу гаварыць аб росквіце. А тым часам не толькі скарачаўся, але і абніжаўся ў якасці прыток творцаў. За бляскам пляяды, якую мы завём філалагічным пакаленнем, пляяды, выхаванай у выскавай беларускай школе першых пасляваенных гадоў, мусіць, толькі рэдактары і крытыкі разгледзелі прыход у літаратуру людзей, можна было б назваць «непісьменнымі пісьменнікамі». Не толькі благое веданне сінтаксісу (гэтай адзнакі нацыянальнага мыслення), не толькі нізкая культура мовы, кепскі стыль, але і няведанне граматыкі, лексічнае ўбоства характэрныя для гэтай генерацыі. Непісьменныя пісьменнікі былі заўсёды, але ў 70-я гг. іх стала зашмат. Гэта вынік «працы» другой паловы 50-х — пачатку 60-х гг.,

ку, Рэчыцы, Лепелі, Слуцку. Цяпер тэатры ў сямі гарадах: Мінску, Бабруйска і абласных цэнтрах. У тэатральным мастацтве таксама відавочная тэндэнцыя да адной мовы. У сувязі з гэтай тэндэнцыяй я не перастаю задаваць сабе пытанне: а што далі рускаму сцэнічнаму мастацтву Брэсці, Гомельска і Магілёўска тэатры? Чым яны ўзбагацілі вялікую рускую тэатральную культуру? Атрымліваецца, што ні беларускаму мастацтву аніякае карысці, ні рускаму.

Заняпад сцэнічнага мастацтва навідавоку. Нацыянальны кінематограф так і не ўвабраўся ў сілу. Цяжкое становішча і ў літаратуры. Я працую ў двухмоўным часопісе і магу на прыкладзе гэта пацвердзіць. Той, хто праглядае абодва варыянты «Крыніцы» («Роднік»), пэўна, заўважыць, што з сёмага нумара мы адмовіліся друкаваць вершы беларускіх паэтаў у перакладзе на рускую мову. Пракламуючы інтэрнацыяналізм, мы не падбалі аб

Мы ў «Крыніцы» ўзялі за правіла ў кожным нумары даваць пераклады з моў народаў СССР і замежных моў — каб заахваціць маладых перакладчыкаў. Але перакладаў мала. На сённяшні дзень мы нічога не маем з украінскай літаратуры. Васіль Сахарчук, мусіць, самы малады знаўца балгарскай мовы, Іван Чарота — сербскахарвацкай, Лявон Баршчэўскі — чэшскай. У нас складалася добрая школа перакладу з польскай. І тут я не бачу маладога папаўнення. А кажуць, што ў БДУ вывучаюць славянскія мовы...

З зайздасцю пазіраю на рэспублікі, дзе перакладаюць з дзесяткаў моў. У еўрапейскай частцы СССР мы адзіная саюзная рэспубліка, якая не мае нацыянальна-замежных слоўнікаў. Толькі ў нас магчыма такое: дактары філалагічных навук — лінгвісты — не ведаюць свабодна сучасных моў, не кажучы пра лацінскую, старажытнагрэчаскую, іўрыт і санскрыт. Беларусь Францыск Скарына выдаў другую ў Еўропе Біблію на роднай мове. Сёння ж беларусы, бадай, адзіная славянская нацыя, якая не мае навуковага перакладу Бібліі. Мітрапаліт Філарэт выказаўся аб неабходнасці такога выдання. Але хто возьмецца за працу? Хто з беларускіх інтэлігентаў можа пахваліцца адначасовым веданнем старажытнаўраўскай і старажытнагрэчаскай, веданнем біблейскай і патрыстыкай? Хто можа распрацаваць тэрміналогію, злучыць у адно праваслаўную, каталіцкую ці пратэстанцкую традыцыі ў гісторыі нашага народа?

ПЕРАД беларусамі зноў стаіць задача адраджэння. Адраджэння тых традыцый, якія закладваліся традыцыяй нашых рупліўцаў у нашаніўскую пару і ў 20-я гады. Гісторыя дае нам яшчэ адзін шанец наладзіць паўнакроўнае нацыянальнае жыццё. Магчымаць такога жыцця залежыць ад таго, як мы ставімся да перабудовы, які ўдзел бяром у ёй.

А між тым, сёй-той хоча весці справу па-старому, мець перад сабой маўклівы натоўп, які здатны вымаўляць адно слова — «ухваліем». Натоўп, які не пратэстуе супраць руйнавання першага беларускага тэатра ў Мінску, супраць варварскіх метадаў будаўніцтва другой лініі метро, супраць свінарніка на Галышанскім замку, супраць разбурання помнікаў гісторыі і культуры ў Віцебску, супраць бюракратычнай школы, супраць падрыву народнага здароўя прадпрыемствамі «вялікай хіміі», супраць знішчэння лясоў, супраць планавання прыпяці.

Доўга можна пералічваць акты бюракратычнай свабоды супраць нашай памяці, гісторыі, культуры (не толькі беларускай, але і рускай, польскай, яўрэйскай, літоўскай), супраць фізічнага здароўя народа. Сітуацыя ўскладняецца тым, што паўвучаюцца самазванцы і несамазваныя агітатары і палітінфарматары, якія настроеныя рабочы клас супраць інтэлігенцыі, даводзяць яму, што рух за абарону прыроды, помнікаў гісторыі і культуры, мовы — гэта рух нацыяналістычны, траха не антысавецкі, не антысацыялістычны. Ці не досыць нам блякаць па тупіках, траціць гады і гады на пераробку зробленага кепска, зробленага без уліку народнай думкі?

...Кожны, хто знаёмы з азамі марксізму, ведае, што культура — паняцце шматграннае. Ёсць культура гаспадарання, палітычная культура, культура палемікі. Ад таго, наколькі мы авалодалі гэтай культурай, залежыць развіццё культуры ў сціслым разуменні гэтага слова. Таму барацьба за развіццё нацыянальнай культуры, за тое, каб яна выйшла са свайго незайздроснага становішча, ёсць барацьба за галоснасць, за дэмакратызацыю.

Перабудова і міжнацыянальныя адносіны

ПАЧЫНАЦЬ З ПАДМУРКА

Анатоль СІДАРЭВІЧ

сталіцу...

Гэтак размываўся падмурок. І калі мы хочам адбудаваць наш дом, пачынаць трэба з падмурка, са школы — сярэдняй і вышэйшай. Тое, што робіцца цяпер, — гэта гульня, гэта адцягванне вырвання кардынальнага пытання ў спадзяванні, што імперат грамадзянска ачахне, што ўсё вернецца на кругі свае.

АПОШНІМ часам стала модна гаварыць аб развіццём двухмоўі на Беларусі. Развітае двухмоўе такая ж выдумка кабінетных тэарэтыкаў, як і развіты сацыялізм. Параўнальна развітае двухмоўе (нават чатырхоўе) было ў БССР у 20—30-я гады. Тады былі Беларуская Акадэмія навук, Беларускі ўніверсітэт (нават працы матэматыкаў і фізікаў выходзілі па-беларуску), Беларускі педтэхнікум. Тады старшыня ЦВК Чарвякоў, старшыня СНК Адамовіч і Галадзед, генеральны сакратар ЦК КП(б)Б Гікала размаўлялі з народамі па-беларуску. Тады былі рускія, польскія і яўрэйскія школы. Настаўнікі для гэтых школ рыхтаваліся ў тэхнікумах і ВНУ. Разам з беларускімі выходзілі рускія, польскія, яўрэйскія і літоўскія газеты і кнігі, часопісы.

У пасляваеннай Беларусі ўсталёўвалася аднамоўе. Спачатку ў навучальных установах, а потым і ў прэсе. Двухмоўныя «Камуніст Беларусі», «Сельская гаспадарка Беларусі», «Калгасная праўда», «Фізкультурнік Беларусі», брэсцкая «Зара», «Гродзенская праўда» сталі выдавацца на адной мове. Дзеля эканоміі сродкаў? Нават і ў такім разе перавод гэтых часопісаў і газет не меў апраўдання. Нацыянальная культура наносіцца ўдар. І гэта трэба прызнаць.

Зразумела, што ў такіх умовах скарачаўся рынак збыту беларускіх кніг. Вялікі парадокс 60—70-х гг. у тым, што ў той час, як скарачалася колькасць рэцыпентаў беларускай літаратуры, яна выйшла на еўрапейскую і сусветную арэну. Гэта быў плён нацыянальна-культурнай палітыкі 20-х гг., плён беларускай школы 20—30-х гг. Ідэолагам 60—70-х гг.

якраз таго перыяду, калі беларуская школа стала знікаць.

Ці не тое ж мы бачым і ў тэатральным мастацтве? Адзін за адным пакінулі нас Сцяпан Бірыла, Вольга Галіна, Глеб Глебаў, Уладзімір Дзядзюшка, Генрых Грыгоніс, Аляксандр Ільінін, Уладзімір Крыловіч, Павел Малчанаў, Кацярына Міронава, Віктар Платонаў, Лідзія Рэжыцкая, Уладзімір Уладзімірскі, Эдуард Шапко — і беларускі тэатр асірацеў. Засталіся адзіны, «апошнія магікане», а першую скрыпку іграюць людзі, якія не вучыліся ў Еўсцігнея Міровіча, ва Уладзіслава Галубка, у Беларускі драматычнай студыі ў Маскве, не пачыналі сваю дзейнасць у «Беларускай хатцы», у Першым беларускім таварыстве драмы і камедыі. Апошнія дзесяцігоддзі купалаўскага тэатра звязаны з іменам вучняў Канстанціна Саннікава, які сам быў удзельнікам Першага беларускага таварыства драмы і камедыі і вучыўся ў Беларускай студыі ў Маскве. Шукаю і не знаходжу сярод цяперашняй моладзі новых «зорак», якія маглі б дараўнаць сваім папярэднікам. Страчаны традыцыі, тое, што прыносіла беларускаму тэатру славу і пашану. Страчана перш за ўсё нацыянальнае аблічча тэатра. Жалхлівае маўленне, няведанне беларускай мовы некаторыя артысты купалаўскага тэатра дэманструюць па тэлебачанні на ўсю рэспубліку. Толькі ў нас магчымыя такія парадоксы: у адзін вечар у розных перадачах Беларускага радыё даюць інтэрв'ю два рэжысёры: Валерыя Раёўскі (купалаўскі тэатр) — па-руску, Валерыя Маслюк (рускі тэатр) — па-беларуску.

На прыкладзе тэатра, як і на прыкладзе кнігавыдавецтва, прэсы, школы, добра відзён рэгрэс нацыянальнай культуры. Да вайны ў нас быў 21 тэатр. Сёлета мы маем усёго 19 труп (разам з масцю тэатрамі лялек, якіх да 1941 г. было толькі два). Да вайны тэатры працавалі ў Мінску, Віцебску, Мазыры, Пінску, Магілёве, Бабруйска, Баранавічах, Брэсце, Гомелі, Гродні (два), Беластоку, Дзержынску, Полац-

супраўднім інтэрнацыянальным выхаванні. Сёння практычна няма маладых таленавітых перакладчыкаў з беларускай, асабліва паэтаў-перакладчыкаў. Аляксандр Дракаруст, Навум Кіслік, Браніслаў Спрычан, Валянцін Тарас, Фёдар Яфімаў — нашы ветэраны — перакладаюць класіку, спадчыну, вершы паэтаў свайго веку. Хто прыйдзе ім на дапамогу і возьмецца перакладаць маладых беларускіх паэтаў? Здавалася б, пры бурным развіцці рускай школы на Беларусі павінны былі з'явіцца дзесяткі выдатных перакладчыкаў. Аж не! Слабое веданне, а часам ніякае не веданне нашай мовы, нашых традыцый і гісторыі не прыводзіць і не прывядзе да поспеху. Рускія адзваленні ўніверсітэтаў не рыхтуюць перакладчыкаў. Трохі лягчэй з перакладамі прозы і публіцыстыкі. Лягчэй рэдакцыі, а не беларускай літаратуры, бо звычайна самі беларускія аўтары перакладаюць сябе.

Новае пакаленне беларускіх літаратараў — гэта пакаленне, якое ў значнай меры вырасла насуперак выхаванню ў школе і ВНУ. Гэта пакаленне самавукаў, бо, маючы ў школе дзверцы гадзіны на беларускую мову і літаратуру, астатняе яны спасцігалі і спасцігаюць самаадукацыяй. І менавіта гэтыя дзядзючаты і хлопцы, гэтыя «тутэйшыя» і «талакоўцы» выцягваюць добрае веданне рускай мовы, цікавасць да моў народаў СССР. Сяргей Шупа, які ў Мінскім інстытуце замежных моў вывучаў французскую і англійскую, добра ведае нямецкую і польскую, авалодаў эстонскай, Валянцін Вячорка — літоўскай, Уладзімір Сіўчыкаў — грузінскай... Толькі адзін Сіўчыкаў вучыўся ў Грузіі на дзяржаўную стипендыю, астатнія — самавукі. Чаму мы не пасылаем здольных студэнтаў і маладых літаратараў у саюзныя і аўтаномныя рэспублікі? Адкаж адзіны: бо не дбаем аб развіцці нацыянальнай культуры. Чаму ў нас не вучацца маладыя літаратары з саюзных і аўтаномных рэспублік? Бо не дбаем пра аўтарытэт нашай культуры. Хто не паважае сябе, таго не паважаюць іншыя.

ЯНКА БРЫЛЬ

ЯНКА БРЫЛЬ. Альбом Тэкст на беларускай і рускай мовах. Мінск, «Беларусь», 1987.

Выдавецтва «Беларусь» у апошні час выпускае фотальбомы, якія расказваюць пра жыццёвы і творчы шлях Івана Мележа і Пётруся Броўкі, Васіля Быкава і Пімена Панчанкі, Максіма Танка і Арнада Куляшова... На гэты раз аматары літаратуры атрымалі магчымасць яшчэ раз увайсці ў свет прозы аднаго са слыхных майстроў беларускай літаратуры Янкі Брыля.

Слова пра калегу напісаў А. Вялюгін. Альбом багата ілюстраваны каларовымі і чорна-белымі здымкамі В. Ждановіча, А. Дзітлава, А. Каляды, У. Крука.

М. МАТУКОУСКИ. Чужая беда. Нарысы, публіцыстыка, эсэ. На рускай мове. М., «Известия», 1987.

У зборнік увайшлі дакументальна аповесць «1100 дзён», матэрыялы, расказы аб сустрэчах аўтара з народнымі пісьмемнікамі Беларусі Іванам Мележам і Васілём Быкавым, народным мастаком СССР Міхаілам Савіцікім і іншыя матэрыялы пра тое, чым жыве наша рэспубліка. Вядома ж, не праміне чытач фельетонаў М. Матукоўскага.

Л. ПЯТРОВА. Рамантыкі пранікнёнае святло. Беларуская драматургія 20—30-х гадоў. Мінск, «Навука і тэхніка», 1987.

Творчасць У. Галубна, Е. Міровіча, М. Чарота, В. Гарбацэвіча, Я. Рамановіча і іншых пісьмемнікаў у галіне драматургіі... Усё гэта тое, што увайшло ў гісторыю нацыянальнай літаратуры, хоць наша стаўленне да мастакоўскай спадчыны іх далёка не адзначнае. У кнізе «Рамантыкі пранікнёнае святло» Л. Пятрова і ацэньвае першыя творы беларускай савецкай драматургіі з пазіцыі сённяшняга дня. Яго патрабаванні падкрэсліваючы, што выхаванне гісторыяў — гэта і выхаванне рамантычнай.

КРЫТЫКА не можа абысціся без аналізу і ацэнкі асобных твораў, творчасці пісьмемніка. Аднак яна не павінна абмяжоўвацца гэтым. Крытыка заклікана даваць сваё разуменне, канцэпцыю літаратурнага працэсу і самога жыцця. Яна павінна наводзіць чытача на новыя думкі, даваць арыгінальнае вытлумачэнне з'явам жыцця. І галоўнае, каб канцэпцыя жыцця складвалася не апырэнна, а на аснове аналізу літаратурных з'яў, на аснове аб'ектыўных крытэрыяў.

«Культура літаратурнай крытыкі, — сцвярджае У. Калеснік у артыкуле «Крытэрыі—праўда і характэр» («ЛіМ», 1986, 22 верасня),— заключаецца не ў тым, каб быць камплетэнтнай ці аглабальнай, а ў тым, каб быць кампетэнтнай, гэта значыць—ведаць грамадскую цану творчасці і межы сваіх мажлівасцей, захоўваць разумную і сумленную меру адносін. Крытык павінен адчуваць сябе ў літаратурным садзе садоўнікам, а не дэгустварам і не парубшыкам ці карчавальнікам.

Карацей: крытыкаваць, павважаючы аб'ект і сябе».

Вось іменна гэтага, кампетэнтнасці, прафесіяналізму, культуры, цэласнага падыходу да мастацкага твора і літаратуры ў цэлым нестася многім беларускім крытыкам і пісьмемнікам. Вельмі наглядны прыклад — артыкул Л. Дранько-Майсюка «Як і «навошта?»» («ЛіМ», 1987, 17 жніўня). Ставячы сур'езную, вельмі актуальную для беларускай літаратуры праблему павышэння яе агульнага мастацкага ўзроўню, дасягнення дасканаласці формы твораў, паэт-крытык дайшоў да крайнасці, стаў аднабакова абсалютызавачы чыста фармальныя пошукі, звольняючы ўсе задачы літаратуры да іх.

«Гонячы лістаж, заваражаныя культам «надзённага» зместу, мы забыліся, што мастацтва павінна заставацца мастацтвам. Для нас сталася нікчэмнасцю і драбязнай гаворка пра характэрна радка, пра завершанасць строфа, пра музычнасць і рытм прозы. Мы ў пераважнасці сваёй страцілі пачуццё жанру як меры гарманічнага мыслення. У цэлым гэта шмат у чым слушная думка. Але яна настолькі абсалютызуюцца, што становіцца відавочным, што аўтар не разумее ці не хоча зразумець, што мастацкі твор — адзінства, дыялектычна, арганічна, непадзельна зрочна-ныя змест і форма, што толькі апырэнна, умоўна можна асобна разглядаць змест і форму, што... Аднак ці трэба гаварыць пра тое, што вядома любому студэнту?»

Думаецца, не варта становіцца ў позу нігіліста і заяўляць, што наша літаратура нічога вартага не стварыла, жывучы праблемамі і запатрабаваннямі часу.

Вырашэнне праблемы функцыянавання нацыянальнай літаратуры, калі верыць аўтару, таксама залежыць ад формы нашых твораў. «Паслядоўна ігнаруючы форму, мы нарадзілі і недалёка ад зместу і ў вялікай ступені паспрыялі той жорсткай аб'ектыўнасці, што чытачу стала непатрэбнай наша літаратура». Праблема беларускай літаратуры і чытач вельмі складаная, яна не столькі эстэтычная, колькі сацыяльная. «Прычын тут многа, прычын рознага характару, — зазначае В. Быкаў.—Тут і аб'ектыўныя прычыны, якія выкліканы недалёкабачнай палітыкай з боку кіраўніцтва, прычыны, якія ўзніклі самі па сабе, спантанна ў выніку пэўных адносін шырокіх народных мас да сваёй культуры. Прычыны таксама ў пэўнай інтэлігенцыі, якая мяркую, што значна падыме свой культурны ўзровень, калі адмовіцца ад нацыянальнай спадчыны. Але адмова ад

спадчыны, ад каранёў ніколі і нікому не прыносіла карысці».

Справа, відаць, не ў вытанчанай форме (само сабой зразумела, што твор любога жанру, калі ён сапраўдны, павінен быць мастацкім, напісаным па законах добра, справядлівасці і прыгажосці), а ў ненатольнай празе праўды, толькі праўды, сапраўднай жыццёвай праблемнасці. І таму нельга пагадзіцца з апошняй думкай у артыкуле Дранько-Майсюка: «Трэба спыняцца, пакуль яшчэ ёсць чытачы, якія, хоць і стаміліся ад нашых «звышзмязстоўных» твораў, але маюць надзею, што мы ўсё-такі здолеем апрануць свой пе-

добра і прыгажосці? Няўжо трывога і боль за чалавека перад пагрозай яго самазнішчэння не могуць не турбаваць паэта? Няўжо гэты неспакой з'яўляецца не асабіста чалавечым, а толькі «афіцыйна-патрэбным», толькі «калектыўнай думкай»? Няўжо гэты неспакой не можа выліцца ў мастацкай лірыцы, а не толькі ў публіцыстычным творы? Можна ставіць і іншыя пытанні, але, думаецца, дастаткова і гэтых, каб пераканацца ў поўнай неабгрунтаванасці высноў у Л. Дранько-Майсюка.

У гэтых адносінах больш абгрунтавана выступае Л. Галубовіч, які часта піша аб сучас-

шчыра і праўдзіва піша як для сябе, так і для свайго чытача, чытача самага шырокага, каб расказаць пра тое, што той не ведае, расказаць так, каб узварухнуць яго, пасеяць у яго душы пачуццё добрае і прыгожае. І, вядома ж, таямніца мастацтва не нараджаецца сама па сабе, а на аснове багатага сацыяльнага вопыту аўтара, жыццёвага і духоўнага, ды і не толькі вопыту індывідуальнага, але і вопыту грамадскага.

Л. Дранько-Майсюк не хоча прызнацца, што ён у першым артыкуле ў нейкай ступені далучыўся да агульнага «ахайвання» і нігілістычнага «закрэслівання» класічнай і сучаснай беларускай літаратуры. Але фант ёсць фант: напісанне раней — застаецца. Гэтак жа ён не хоча прызнаць, што слабае функцыянаванне беларускай літаратуры залежыць у першую чаргу ад рознага звы-

Спрэчкі, палеміка

Без поэмы нігіліста

Павел ДЗЮБАЙЛА

ЯКОЙ БЫЦЬ КРЫТЫЦЫ СЕННЯ

рагушчаны змест у зграбную вяртанню ювелірнай формы». Як прэтэндызна і разам з тым нязграбна, не дыялектычна сказана!

Аўтар звяртаецца да запісак Б. Мікуліча «Аповесць для сябе», выказаў яе ацэньвае, але гэтым ярка і абвяргае свае пастулаты. Простыя дзённікавыя запісы, якія, відаць, і не разглядаліся аўтарам як мастацкі твор, захопліваюць не вытанчанай формай, а балюча кранаюць сваім зместам, праўдай, хронікай з жыцця разсправаных, без віны вінаватых, хоць і напісаны дзённікавыя запісы Б. Мікуліча больш чым сорак гадоў назад. Менш увагі звяртаем мы сёння на форму, калі з болей чытаем творы аб тым часе А. Рыбанова «Дзеці Арбата», А. Бена «Новае значэнне», Б. Мажаева «Мужыкі і бабы», У. Дудзінцава «Вялае адзенне», А. Платонава «натлаван» і інш. У іх перш за ўсё чытач даведваецца аб праўдзе, складаных, трагічных з'явах у нашым жыцці 30—40-х гадоў і менш за ўсё звяртае ўвагу на форму.

Цінавыя думкі ў сувязі з гэтым выказаў В. Быкаў: «Я думаю, што не толькі мяне, але ўсё грамадства, усё наша мастацтва, у тым ліку літаратуру, хвалюць зноў жа прагнутае адлюстраванне ў мастацтве. Вы, мабыць, ведаеце, што апошнія дзесяцігоддзі жыцця сілаліся такім чынам, што ў нашым мастацтве не хапала гэтай праўды. Усё было: нейкія гумар і сатыра, была філасофія, былі нават творы таленавітыя, напісаныя з бляскам, але мала было праўдзівых. Вось чаму, відаць, пасля таго, як выйшаў «Сумны дэтэктыв» В. Астаф'ева, усе раптам зразумелі, чаго не хапае літаратуры. Я вельмі высока цаню гэты раман, хоць у літаратурных, стыльвых адносінах ён ні бог ведае што, ён надта звычайны, традыцыйны, без усялякіх патуг на «мзыскі». Але затое там ёсць праўда з пачатку і да канца» («ЛіМ», 1987, 9 студзеня).

Аб гэтым жа поўным неразуменні складанай дыялектычнай узаемазвязі зместу і формы, сутнасці тэорыі «мастацтва для мастацтва», сведчыць і выказванне Л. Дранько-Майсюка ў анкетзе часопіса «Малодосць» (1987, № 11): «...Засмучае, тое што большасць з нас яшчэ ў школе ўсур'ез паверыла ў шкоднасць тэорыі «мастацтва для мастацтва». У выніку—для гэтай большасці паэзія сама па сабе не мае патрэбнай значнасці і не можа існаваць без публіцыстыкі, афіцыйна-патрэбнай тэмы (тое ж газетнае змаганне за мір) і, што асабліва невыносна,—без культуры калектыўнай думкі».

Няўжо ўсур'ез можна сцвярджаць, што паэзія ствараецца сама па сабе і для сябе, што ў ёй не выяўляюцца грамадзянскія, патрыятычныя, гуманістычныя, маральныя пачуцці творцы, яго разуменне праўды,

най паэзіі, паэзіі маладых. Ён заклікае шукаць і сам шукае «сапраўдных паэтаў і Паэзію». Добра, што ён не захвалывае маладых, бачыць «прыхаваны і не прыхаваны між радкоў эгацэнтрызм, зададзенасць у іхніх нярэдка прагматычных высновах і поглядах як на літаратуру, так і на грамадскае жыццё». Л. Галубовіч заклікае думаць не «аб форме і змесце, але... аб эстэтычнай вартасці твораў» («ЛіМ», 1988, 26 жніўня).

Што ж, фармальна, схаластычна можна гаварыць аб высокім эстэтычным узроўні твора без выяўлення гарманічнага суладдзя яго зместу і формы, дзе няма такога суладдзя і адзінства, там, вядома ж, не будзе ніякай эстэтычнай вартасці твора.

Беларускай крытыцы яшчэ многаму трэба вучыцца, каб тонка спасцігнуць мастацкі свет твора, гэтую «эстэтычную рэальнасць» у яе цэласнасці і адзінстве, у адпаведнасці з эстэтычнымі законамі, па якіх яна ствараецца, у адпаведнасці са складанай дыялектыкай жыццёвай і мастацкай праўды.

І ўсё ж кожны час засяроджае, акцэнтуюе ўвагу крытыкі на тых або іншых аспектах. Сёння найважней для крытыкі, застаючыся на пазіцыях цэласнага, ідэйна-мастацкага падыходу да твораў літаратуры, выявіць сацыяльны, грамадзянскі пафас літаратуры, яе маральны патэнцыял.

Працягваючы гаворку ў дыскусіі, як бы апраўдваючыся, Л. Дранько-Майсюк у артыкуле «Вінаваты мы самі» («ЛіМ», 1988, 22 красавіка) вытлумачвае мэту свайго выступлення, раскрывае праблему, якая яго хвалюць: «...што мы павінны рабіць як беларускія літаратары і чаго мы рабіць не павінны? Яны, гэтыя пытанні, тычыліся перш за ўсё нашай літаратурнай будучыні і будучыні нашых наступнікаў. Працягваць дыпламатычна пісаць «для народа», як гэта ў большасці ў нас і робіцца, альбо пачаць шчыра пісаць «для сябе»? Вось як ставілася адно з пытанняў. Мастацтва—таямніца ці больш-менш удала практыкаванні на тэму «што бачу, тое і пішу»? У такім прыкладна гучанні вынікала з кантэксту гаворкі другое пытанне».

Найбольш здзіўляе вось гэта супрацьстаўленне — пісаць «для народа», ці пісаць «для сябе». У сапраўднага пісьмемніка такой дылемы няма, ён

жыцця сферы ўжывання беларускай мовы, хоць, вядома, і ад мастацкага ўзроўню літаратуры, яе праўдзівасці і сумленнасці.

Мае рацыю Н. Пашкевіч, гаворачы пра выступленні Л. Дранько-Майсюка, «што аўтар сур'езна падводзіць схільнасць да аднабаковых і прамалінейных абагульненняў там, дзе трэба аб'ектыўна і цярпліва разабрацца ў супярэчлівай сутнасці рэальнай кар'еры, бо стрыгчы ўсіх пад адзін грабянец, аб'яднаўшы пад займеннікам «мы»,—гэта нешта далёкаватае ад колькінебудзь плённай крытычнай метадалогіі» («ЛіМ», 1988, 22 красавіка).

Сапраўды, відавочна нестася нашай крытыцы прафесіяналізму, кампетэнтнасці, навуковасці, метадалагічнай загалубленасці.

Неабходна развіць аналітычныя магчымасці нашай крытыкі, дамагчыся новага, больш высокага ідэйна-тэарэтычнага ўзроўню. Інакш немагчыма ўзмацніць уплыў крытыкі на літаратурны працэс, падняць яе аўтарытэт у літаратурнай грамадскасці.

Цяпер жа часцей за ўсё пераважаюць хвалебныя рэцэнзіі, бяздоказныя ацэнкі. Калі і ёсць сур'езныя прэтэнзіі, то, як правіла, да твораў маладых літаратараў, пачаткоўцаў.

Без аналітычнага даследавання, без грунтоўнага аналізу чыста суб'ектыўна-эмацыянальных ацэнкаў у крытыцы мала чаго варта. Напрыклад, раман І. Пташнікава «Алімпіада» — значны твор, ён вымагае сур'езнага прачытання і аналізу. Г. Шупенька ж у рэцэнзіі «Голасам народа» больш зыходзіць з чыстых эмоцый: «не боюся гучных слоў», у рамане «зайздросны лёс», у яго «неўміручае жыццё», гэта «выдатная з'ява ў нашай сучаснай прозе, адзін з лепшых раманнаў ва ўсёй гісторыі беларускай літаратуры», «падзея ў нашай мастацкай прозе», гэта «сапраўдная Літаратура, якая гаворыць голасам свайго народа» і г. д., і г. д. Ранейшы вывад: «Дык давайце ж ісці на сустрэчу гэтай праўдзе жыцця і радавацца мастацкай праўдзе, выдатнай з'яве ў нашай літаратуры!» (Г. Шупенька. «Галоўнае — талент». Мн., 1987).

Вось так, «не боюся гучных слоў» — і ўсё. Захацеў і аб'явіў, што раман І. Пташнікава — адзін з самых лепшых ва ўсёй нашай літаратуры. І не толькі сучаснай. Ну, а хто не

згодзен з такімі чыста рытарычнымі заявамі, хто хоча зняцца аналізі, хто не бачыць, што раман проста выдатны, той сухі навуковец, дагматык, які мае пры гэтым «хваробу зроку».

Т. Шамякіна добра адчувае слабасць такога эмацыянальна-ўзвышанага падыходу да літаратуры ў артыкулах Г. Шупенькі, але, каб не пакрыўдзіць яго, рэцэнзуючы зборнік «Галоўнае — талент», нават слабасці пачынае залічваць у станоўчыя рысы стылю крытыка: «І ўсё ж сярод двух дзесяткаў артыкулаў і рэцэнзій зборніка большасць, кажучы па-школьнаму, — станоўчыя. Аднак зусім не суцэльныя (!) дыфірамбы. Шупенька не шкадуе шчырых, нават высокіх слоў пратворы сапраўды таленавітыя, але, ставячы іх на належнае месца ў літаратуры, робіць гэта абгрунтавана... Таму і «ружовыя» як быццам артыкулы Шупенькі палемічныя, бо сцвярджаюць сапраўднае, адмаўляючы ўяўныя каштоўнасці» («Полымя», 1988, № 7).

Няма патрэбы гаварыць, як шкодзяць нашай крытыцы дыфірамбы і ружовыя артыкулы, хай і не суцэльныя, хай і ў адносінах да жывых «класікаў». Больш бы не гэтага, а доказнасці, абгрунтаванасці, аналітыкі, навуковасці, усебакова ўзважаных абагульненняў і ацэнак.

«Грахі» нашай крытыкі імкненца псіхалагічна вытлумачыць Н. Пашкевіч: «Няма падстаў думаць, што ў нашых пісьменніцкіх радах не хапае эстэтычна ўзброеных людзей, якім па плячы асэнсаванне самых складаных праблем творчасці. Паглядаючы, з якім блякам пішуцца нярэдка станоўчыя і хвалебна-адзічныя артыкулы, рэцэнзіі і творчыя партрэты! Але калі справа даходзіць да менш «прыемных» патрэб і абавязкаў, да неабходнасці ўзараць базлітасным плугам задзірванельныя аблогі інертнасці, уяўнай ураджайнасці шмат якіх загонаў мастацкай нівы і яўнай засмежанасці яе пустазеллем, то тут наша крытычная муза пачынае інтэлігентна выкручвацца, а то і проста «біць у хамут».

І прычына гэтага, лічыць Н. Пашкевіч, у псіхалагічна-бытавым фактары, у «вясковабішчыннай» атмасферы: «Пісьменніцкі калектыў наш параўнаўча невялікі, амаль усе мы звязаны паміж сабой на ўзроўні звычайнага чалавечага знаёмства і «добрасуседства», а ў многіх выпадках — і дружбы, дадам сюды і службовую ўзаемазалежнасць...» Дзе ўжо тут быць прынцыповасці! «Іменна схільнасць да маральнага кампрамісу, прыгнечанасць пачуцця прынцыповасці дэфармуюць нашу крытычную думку і не даюць ёй сіла стварыць аб'ектыўную, поўную, аснашчаную фактамі і справядлівымі ацэнкамі карціну сучаснага літаратурнага працэсу».

І ўсё ж прычыны таго, што крытыка нярэдка не можа даць прынцыповай, аб'ектыўнай ацэнкі літаратурным з'явам, збіваецца на захвальванне твораў, перабольшвае іх значэнне, відаць, не толькі ў свядомым імкненні «пахваліць» твор або яго аўтара, але і ў тым, што ў яе няма грунтоўнай метадалагічнай асновы, сур'езных навыкаў сапраўды крытычнай інтэрпрэтацыі твора, не выпрачванні і не засвоены аб'ектыўныя ідэяна-эстэтычныя крытэрыі.

І яшчэ. Многія сур'езныя крытыкі і сёння прытрымліваюцца «пазіцыі ўмоўчвання»: не пішам аб пасрэднай літаратуры — і яна быццам не існуе. А як жа ў гэтым выпадку быць з прынцыпам эстэтычнай справядлівасці?

Вядома, мала прыемнага напавяцця ў шэрай літаратуры, выцягваючы негатыўныя з'явы і тэндэнцыі. І ўсё ж «абавязанне крытыкі як навукі, — справядліва гаворыць В. Літвінаў, — сістэмнае, комплекснае, інтэнсіўнае, вылучэнне іменна пэўнай літаратуры, вылучэнне ў ёй і галоў-

ных зананамернасцей, і заўтрашніх тэндэнцый...» І яшчэ: «Пры арыентацыі толькі на кнігі эпахальныя колкі цікавых пісьменнікаў, не трапіўшых у абойму, застаюцца гадамі не заўважанымі нашай крытыкай» («Вопросы литературы», 1985, № 10). Сапраўды, крытыка абавязана даследаваць усю плынь літаратуры, творы значныя, этапныя і творы пасрэднага, слабыя, каб выявіць сапраўдныя мастацкія каштоўнасці, плённыя і няплённыя тэндэнцыі літаратурнага развіцця, каб раскрыць сутнасць шэрай літаратуры, рамесніцкіх, ілюстрацыйных і халтурных твораў.

Зразумела, гаворачы аб шырокім даследаванні ўсёй літаратурнай плыні, нельга думаць, што ў адной працы будуць разгледжаны або памянуты ўсе творы таго або іншага перыяду, таго або іншага роду, жанру літаратуры. У любой крытычнай працы аналізуюцца перш за ўсё тыя творы, якія дазваляюць найбольш глыбока раскрыць галоўную праблему, аўтарскую канцэпцыю, як плённыя, так і няплённыя тэндэнцыі літаратурнага развіцця. Тут не месца бібліяграфічнаму аналізу, бухгалтарскаму ўліку. Важна, каб свядома, па тых або іншых пазалітаратурных меркаваннях не замоўчваліся творы. І яшчэ. Можа быць не памянуты ў працы добры твор, які не спрыяе раскрыццю яе галоўнай ідэі, і гэтым самым ён не будзе аднесены да плыні шэрай літаратуры. Можна падрабязна крытычна разгледзець пасрэдны твор, але ад гэтага ён не перастае быць шэрым рамесніцкім. Такі бухгалтарскі пазастэтычны падыход яскрава выяўляецца ў артыкуле Г. Шупенькі «Шунаць і знаходзіць» («Полымя», 1988, № 6).

Аднак ці толькі крытыка вінаватая ў тым, што застаецца шырокай плынь шэрай, пасрэднай, рамесніцкай літаратуры? Крытыка мае справу з творами, ужо апублікаванымі ў газетах, часопісах, кнігах. А хто ж іх падпісаў да друку? Рэдактары, загадчыкі рэдакцый, галоўныя рэдактары. А дзе ж былі грамадскія саветы і рэдкалегіі? Яны, як правіла, бяздзейнічаюць. Незразумелыя часам таксама прычыны, якімі кіруюцца пры падборы выдавецкіх рэцэнзентаў. Наш час патрабуе карэктнай перабудовы як у сферы творчай, так і арганізацыйна-літаратурнай.

Недапушчальнымі з'яўляюцца нігілістычна-абражальныя адносіны да крытыкі ў цэлым, асабліва сярод пісьменнікаў, якія лічаць, што крытыка ім «недадала». Такія тэндэнцыі адчуваецца і ў анкетце «Малалосці» (1987, № 11). Вось, напрыклад, меркаванне Б. Сачанкі: «У большасці крытыкай займаюцца, ды і займаліся, літаратурныя няўдачнікі, якія спрабавалі ці яшчэ спрабуюць пісаць вершы, апаваднанні, п'есы, хто адмовіўся ад мары стаць паэтам, празаікам, драматургам, а хто яшчэ і не. За спіною некаторых іншых раз стаяць не зусім сумленныя людзі, а то і цэлыя групы, якія не супраць чужымі рукамі заграбаць жар — звесці рахункі са сваімі неспрыяцелямі. Тых жа, хто сур'езна займаецца крытыкай, адзікі».

А вось яшчэ выказанне М. Мятліцкага пра крытыку: «Стварэцтва ўражанне, што над нашай маладой літаратурай, як на бабчыным агародзе, паўстала пудзіла ў чужой сарочцы і на падпірках з усіх бакоў. Яго ўжо не пабойваюцца нават ціхмяныя «верабі» нашага літаратурнага шчэбету. І гэта што? Крытыка?».

Каму патрэбны такія рытарычныя пытанні? Важней выявіць глыбінныя прычыны адставання і застою ў крытыцы.

Дрэнна тое, што не толькі пісьменнікі, а і крытыка сама яшчэ толькі вучацца сапраўднай дэмакратыі, у яе няма культуры дыскусій, няма ўмення цяплява выслухоўваць апанентаў, змагацца не супраць тых або іншых асоб, а доказна адстойваць сваю пазіцыю, сваю думку, сваю ацэнку, калі перакананы, што яны аб'ектыўныя, правільныя.

Крытыка, бібліяграфія

Праблемы развіцця сучаснай беларускай мовы хваляюць сёння не толькі спецыялістаў. Выхад кожнай новай працы, прысвечанай тым ці іншым пытанням мовазнаўства, набывае і грамадскі розгалас. Так сталася і з манаграфіяй Л. А. Антанюк «Беларуская навуковая тэрміналогія. Фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыянаванне» (Мінск, «Навука і тэхніка», 1987). І таму, каб ацэнка працы мовазнаўцы не падалася суб'ектыўнай і аднабаковай, аддзел крытыкі і бібліяграфіі «ЛіМа» прапануе чытачам два водгукі на гэтую кнігу: маскоўскага лінгвіста Н. Падольскай і супрацоўніка Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР, дзе, дарэчы, і пісалася гэтая манаграфія, — доктара філалагічных навук А. Падлужнага.

ПРАБЛЕМЫ ЁСЦЬ. А ДЗЕ РАШЭННЕ?

Кніга пра навуковую беларускую тэрміналогію вельмі патрэбна сучаснай навуцы. Праўда, цяжка напісаць работу пра ўсю навуковую тэрміналогію, бо яна разнастайная: своеасабліва ў кожнай галіне навуковых ведаў. У такой манаграфіі можна было б чакаць размежавання сфер навукі, напрыклад, на гуманітарныя, прыродазнаўчыя, дакладныя, тэхнічныя, але Л. Антанюк прапанавала іншае — тое, што дадзена ў падзагалюк кнігі: фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыянаванне.

Вы з цікавасцю адкрываеце манаграфію і, як гэта часта бывае, шукаеце спіс літаратуры, які дае ўяўленне пра навуковую школу аўтара, пра яго папярэднікаў, праціўнікаў, і аднадушцаў; там жа зазвычай знаходзіце і навінкі па тэме, якая вас цікавіць. Аднак такога спіса ў працы Л. Антанюк, на жаль, няма... Тады пачынаеце не з канца, а з пачатку і на першай жа старонцы знаходзіце спасылку на адзінага аднадушца аўтара кнігі — вядомага тэрмінолага В. Даніленку, якой належыць шмат прац па тэрміналогіі, але спасылкі ва ўсёй кнізе дадзены толькі на адну з іх: «Русская терминология. Опыт лингвистического описания» (М., 1977). Прачытаўшы кнігу Л. Антанюк да канца, вы заўважаеце, што ўсе асноўныя яе палажэнні ўзяты з гэтай манаграфіі, таму патрэбы ў спасылках на якую — не будзь іншыя працы і не ўзнікла. Вядома, В. Даніленка не толькі вядомы, але і спрактыкаваны тэрмінолаг, на яе палажэнні можна абперціся, але патрэбна ўменне, патрэбны агаворкі пры выкарыстанні не сваёй тэорыі і ўвадзены ўласнага матэрыялу.

Звярніце ўвагу, у назве кнігі

В. Даніленкі не сказана навуковая тэрміналогія, але пазначана, што гэта «спроба лінгвістычнага апісання». І гэта адпавядае зместу працы. Калі ж аўтар дае вызначэнне «навуковая» ў загалюк, то гэта павінна быць канкрэтная вызначана. Бо якая ж тэрміналогія не з'яўляецца навуковай? Можна, тэхнічная? Але тэхнічныя дысцыпліны маюць сваю навуковую тэрміналогію.

Аднак Л. Антанюк не вызначае характар матэрыялу, які аналізуецца ў кнізе, і не ўдакладняе, якім спосабам, у якім аспекце яна праводзіць гэты аналіз. Што ж чытач знаходзіць у кнізе ў складзе навуковай тэрміналогіі? Найбольш складаная для тэрмінолага — гэта катэгорыя прафесій і сфер дзейнасці, дзе шматлікія намятаны адзікі стаяць на мяжы агульнаўжывальнай лексікі і (магчыма) тэрміна спецыяльнай сферы дзейнасці. У якасці навуковых тэрмінаў Л. Антанюк без агаворак падае марак, рыбак, сывак (с. 210), драгік. Дарэчы, апошнія словы дадзены як раўнапраўныя праз коску, у той час як трагік і комік — гэта тэатральныя амілуа, а не прафесія, а празаікамі і сатырыкамі могуць называць пісьменнікаў, калі яны пішуць прозу або сатыру, але абодва словы — не тэрміны і не адзначаны ні ў спецыяльным рускім «Словаре литературоведческих терминов» (М., 1974), ні ў энцыклапедыях. Няма іх і ў беларускіх спецыяльных слоўніках і энцыклапедыях. На с. 19 мы знаходзім словы **кошкі, молоты, овес, жито, ярица**, што ў спасылцы правільна названа сельскагаспадарчай лексікай, а ў тэксце знаходзіцца ў параграфі «Сельскагаспадарчая тэрміналогія». На с.

181 знаходзім такія навуковыя тэрміны: **газбалон, шклатара, безабак, сушафрукты**, але ж гэта тэхнічная і гандлёвая наменклатура! Можна, нехта скажа, што рэцэнзент чапляецца, спецыяльна вышуквае такія прыклады? На жаль, не: імі напоўнена ўся кніга, бо аўтар не парупіўся размежаваць тэрмін уласна навуковы, за якім стаіць абстрактнае тэарэтычнае паняцце, прадмет думкі, ад эмпірычнага наймення, за якім стаіць паняцце аб рэальным прадмеце. Безумоўна, гэтае размежаванне зусім не простае. Але ж кніга прысвечана навуковай тэрміналогіі, таму мы маем права чакаць хаця б пастаноўкі такой праблемы.

У кнізе адлюстраваны тэрміны самых розных галін ведаў і сфер дзейнасці, але не пазначана адрозненне слова літаратурнай мовы або дыялекту ад тэрміна па сваёй моўнай матэрыялу. Можна толькі здагадацца, калі размова ідзе пра тэрмін, а не пра агульнаўжывальнае слова.

Аналіз шматлікага і вельмі разнароднага матэрыялу ў кнізе робіцца так, як быццам гэта агульнаўжывальнае лексіка. У некаторых выпадках робіцца напамін пра паняцці, але лаганы бок тэрміна застаецца нераскрытым. Даводзіцца гаварыць аб прасцейшых рэчах для тэрмінолага, але прымушае гэта рабіць той факт, што Л. Антанюк незнаёма або амаль незнаёма з навейшай тэрміналагічнай літаратурай, колькасць якой велізарная і ў якой выяўляюцца самыя разнастайныя пазіцыі вучоных. Наколькі дазваляюць меркаваць спасылкі, аўтар мала абавязана да беларускіх і на ўкраінскіх тэрмінолагаў, якімі створаны шматлікія працы па розных катэгорыях беларускай тэрміналогіі (І. К. Германовіч, В. П. Красней, Т. І. Панько і інш.).

Чытач знаходзіць у кнізе Л. Антанюк зварот да навуковай тэрміналогіі галоўным чынам тады, калі гутарка заходзіць пра тэрміны лінгвістыкі, дзе аўтар-мовазнаўца адчувае спецыфіку тэрміналогіі і аналізуе яе адпаведным чынам у раздзеле «Развіццё беларускай навуковай тэрміналогіі».

На вялікі жаль, праца аўтара, прыкладзеная да занадта шырокага і дрэнна сістэматызаванага матэрыялу, не дала таго плёну, якога ад яе можна было б чакаць і які так патрэбны навуцы рэспублікі. Можна сказаць толькі адно: на памылках вучацца.

Наталія ПАДОЛЬСКАЯ, кандыдат філалагічных навук, ст. навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства АН СССР, г. Масква.

ПАВОДЛЕ ЧУЖОЙ КАНЦЭПЦЫІ

З манаграфіяй Л. Антанюк «Беларуская навуковая тэрміналогія. Фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыянаванне» я дэталёва пазнаёміўся, калі рукапіс, зроблены на яе аснове, быў ужо прадстаўлены ў Спецыялізаваным савет пры Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР у якасці доктарскай дысертацыі. Гэта знаёмства паказвае, што ў аснову працы Л. Антанюк пакладзена канцэпцыя В. П. Даніленкі, і гэта пацвярджаецца і пэўнымі тэкставымі супадзеннямі. Са шматлікіх такіх супадзенняў можна прывесці адно. На с. 43—44 Л. Антанюк піша: «Сапраўды, разглядаючы тэрміналогію ў складзе агульналітаратурнай мовы, нават у якасці асобнага аўтаномнага пласта яе лексічнага складу, цяжка, напрыклад, зыходзячы з семантычных і словаўтваральных

працэсаў развіцця агульналітаратурнай лексікі, растлумачыць асаблівыя формы працяжання гэтых працэсаў у тэрміналогіі, аднак аналіз яе па-за пэўнай моўнай сістэмай таксама небяспечны непазбажэнным скажэннем некаторых фактычных працэсаў, спецыфічных і агульных, якія распаўсюджваюцца на тэрміналогію». Гэта вельмі нагадвае не вельмі ўдалы пераклад наступнага месца з манаграфіі В. П. Даніленкі: «В самым деле, рассматривая терминологию в составе общелитературного языка, даже в качестве особого автономного слоя его лексического состава, трудно, исходя из семантических процессов развития общелитературной лексики найти объяснение особым формам протекания этих процессов в терминологии и особенно тем явлениям, которые свойственны только терминологии... Однако

и противоположный прием — изъятие терминологии из лексико общелитературного языка и анализ ее вне определенной языковой системы неправилен и также чреват неизбежным искажением фактических процессов, специфических и общих, распространяющихся на терминологию» (с. 7).

Сцвярджаючы Л. Антанюк, што «ва ўмовах беларуска-рускага двухмоўя, у прыватнасці двухмоўя ў сферы навукі, пераважная частка навукова-тэхнічных тэрмінаў, якія функцыянуюць толькі ў спецыяльнай сферы, выкарыстоўваюцца ў навуковых артыкулах, манаграфіях на рускай мове, г. зн. у рускім моўным афармленні» не толькі скажае сапраўдную моўную карціну (мова навукі толькі руская, ніякага двухмоўя тут няма), але фактычна і адмаўляе беларускай тэрміналогіі ў праве на існаванне.

А. ПАДЛУЖНЫ, намеснік дырэктара па навуковай рабоце Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР.

А ГА, пра глухое слова: Гапка, Гапка — глуха, мы яе не Гапка, а таварыш Жучок.

Гэта — так, а то — глуха. А вось гаптаваць — гэта яскрава, бо гаптаваць: вышываць золатам або срэбрам.

...А то яшчэ бывае гаптаваны за хад, бывае ўсход, гэта — калі ўзнямаецца або сыходзіць зараніца.

Гаптаваны — духмянае слова, як гэта бывае поле ў верасні або трава ў пракосах — трава, калі йдзе з яе дух папаўнай асакі.

Гапка — гэта глуха.

Мы яе: таварыш Жучок.

І пасуе.

...Вось яна:

Гэта ты: «кот у ботах»? Знаеце малюнкi з часоў дзяцінства: «кот у ботах»? Ён вельмі камічны. Але ён цёплы і блізкі, як матчына рука з сіння жылкаю, як празрысты вечар у восеньскай чырвані.

«Кот у ботах» — гэта таварыш Жучок. Вось. А цяпер я пытаюся:

— Адкуль яны прыйшлі — таварышы Жучкі? Колькі іх выйшла? Га?

А прыйшлі яны ад краю да краю нашу духмяную барвяную рэвалюцыю. Прайшлі таварышы Жучкі, «кот у ботах».

...Ага, я ведаю: гэта Кастрычніцкая таямніца. Скуль яны ўзяліся — гэта Кастрычніцкая таямніца.

...Сёння ў стэпах конніцы не чуто, не бачу і «ката ў ботах».

Адкуль прыйшоў, туды і знік.

...Зніклі, паразыходзіліся па шляхах, па кварталах, па глухіх дарогах рэспублікі.

«Кот у ботах» — гэта мурашы рэвалюцыі.

І сёння, калі галубінае неба, калі вечер паціху казыча маю скроню, у майёй душы васільковы сум.

?

Так! Я хачу праспяваць стэпавую бур'яную песню гэтым шэрым мурашам. Я вельмі хачу, але —

— Я не магу: трэба, каб была песня песня, трэба каб быў —

Гімн.

Таму і васільковы сум: хіба я ствару гімн «кату ў ботах», каб панесці гэты гімн у глухія нетры рэспублікі? Хіба я ствару гімн?

Вось яе адзенне:

— Блуза, спаднічка (узмку — стары шынель), капялюшык, боты.

Блуза колеру «хакі», без гузікаў, колер «хакі» — гэта ж зялёны, а ўся рэвалюцыя, стукае, звінціць, арэ, утрамбоўвае па ярах, па бур'янах каля шахты — дзе колер «хакі».

Уся рэвалюцыя без гузікаў, каб было прасторна; каб можна расправіцца, уздыхнуць вольна на ўсе грудзі, на ўсе стэпы, на ўсе паселішчы...

— на ўвесь свет!

Спаднічка таксама «хакі», а калі і не так, то ўсё роўна так, бо колер бур'яноў даўно адбіўся на ёй. Так, і спаднічка таксама «хакі». Яна крыху падраная спераду, крыху заду, трохі па баках.

Але сподняй кашулі не відаць, бо рэвалюцыя знае адну гармонію фарбаў: барвяны з колерам «хакі», таму і кашуля была зялёная — цені бур'яноў упалі на кашулю.

Вось.

Капялюшык... а на ім пяцікутная зорка. Гэта досыць? А то яшчэ: пад капялюшыкам голеная галава — не для моды, а дзеля паходу, дзеля прасторы.

— І, нарэшце, —

— боты.

Ну, тут ясна: паглядзіце на малюнак, той, што з часоў дзяцінства.

Досыць?

А цяпер пра яе знешнасць, а потым —

— пра яе...

...Знешнасць.

Русыява? Чарныява?

Ясна — жучок.

А ўрэшце, гэта не істотна.

...Вочы... ах, гэтыя вочы... Я зусім не раман пішу, а толькі маленькую песню.

Але трэба і пра вочы.

Вочы —

— таксама жучок.

Яшчэ паглядзіце на яе вочы: калі на бузіну ўпадзе жнівеньскі прамень — гэта таксама яе вочы.

А от нос (для пананак скандал!) ... нос — плешка ад цвіка: кірпаценькі. (Кірпік — казалі і так, толькі не ў вочы).

Ну, яшчэ рост.

Ясна: «кот у ботах».

А між тым, я зусім не хачу ідэалізаваць таварыша Жучка, я хачу напісаць праўду пра яе — урываю праў-

ды, бо ўся праўда, — гэта цэлая рэвалюцыя.

Цяпер мой чытач чакае ад мяне, мабыць, цікавай завязкі, цікавай развязкі, а ад «ката ў ботах» агульнапрызнаных подзвігаў, прыгожых рухаў — яшчэ многа чаго.

Гэта дарэмна.

Мы з таварышам Жучком не мяшчанае, прыгожых рухаў у нас не будзе:

у таварыша Жучка не будзе.

Па гэта звяртайцеся да гітарных гераў гітарных паэм.

Таварыш Жучок — гэта толькі «кот у ботах» са жывымі рухамі, з бузіновай поглядаю, які ходзіць па бур'янах рэвалюцыі і, што той мураш, цягне сонечную вагу, каб высушыць багнуну...

«Ой на горі та женці гвуть!»

— Гэй вы, хаклы! Чаго заскуголілі? Годзе паніхідзіць — і так мутарна.

...Стэп. Завіруха. Буруны і яшчэ буруны.

...Ефта пятай вагон — антынацыянальнай. І скажу я тебе, браціц, пра народы. Латыш — ефта ціш, смірнай народ, мудрай, аврэй — тож нічаво. Хаця — катаянц аль тутарын — суворай і вернай народ. А вот ефат хохол — паняхіда: как завоя пра паля аль пра дзівачыну — цякай!

...Стэп. Завіруха. І рэйкі... рэйкі.

— Казаки!

— Казаки!

— Дзе? Што? Як?

Хто паніку робіць? Сволачы?

Выскакваюць сотні «наганаў».

маеш, як прыедзеш дадому, то я з табой буду як цынер няньчыца! А я яна!.. Дудкі! На, шый.

Яна нам абед варыць, яна наша кухарка — і толькі.

Яна беспартыйная, але ўжо мае ў торбачцы гоўсеньскую кніжку:

— «Что такое коммунизм» (без аўтара)...

Издание N-го боевого участка рабоче-крестьянской Красной армии.

...Бывае, мы ёй кажам:

— Слухай, таварыш Жучок! А ці нельга з табой падураць?

Тады мы чуем:

— Дудкі!

Мы рагочам, бо знаем, што не ўсім «дудкі!» — у нас ёсць малады «паранёк» — так завецца, так клічам: «паранёк». Ён таксама кірпаценькі.

Мікола ХВЫЛЯВЫ

КОТ У БОТАХ

АПАВЯДАННЕ

Імя Міколы Хвильявога, якому якраз у гэтыя дні спаўняецца 95 гадоў з дня нараджэння, сярод творчай інтэлігенцыі Беларусі набывала шырокую папулярнасць яшчэ ў 20-я гады. Аднак у выніку трагічных падзей 30-х гадоў і сумнавадомых абставін наступных дзесяцігоддзяў творчасць пісьменніка, нават і прозвішча яго выпалі з духоўнага жыцця краіны.

Сёння, калі кожная нацыя здзяйсняе высакародную справу рэабілітацыі яе лепшых сыноў і дачок, наш грамадзянскі, інтэрнацыянальны абавязак сказаць і са свайго боку добрае слова ў іх падтрымку, успомніць тых, хто мацаваў культурныя і літаратурныя сувязі свайго народа з нашай рэспублікай, хто спрыяў яе нацыянальна-культурнаму адраджэнню.

Ва ўкраінскіх публікацыях апошнім часам з'яўляецца шмат новых сведчанняў пра ўкраінска-беларускае пабрацімства, пра тых высакародных акцыі духоўнай падтрымкі, якія здзяйснялі ўкраінскія пісьменнікі ў адносінах да нашай культуры. Так, сёлета былі нарэшце ўпершыню надрукаваны паэмы Уладзіміра Сасюры «Чацвёртая рота» і «Расстралянае бессмяротце», у якіх як усплескі паэтычнай душы гукаць усхваляваныя прыстрасна-гарачыя радкі пра беларускае мастацкае слова, а таксама пра тых яго майстроў, што без віны вінаватыя, як У. Дубоўка і іншыя, былі засуджаны, хоць мелі права ўпрыгожваць не толькі нацыянальны, але і ўсесаюзны літаратурны Парнас. З малымі дзёнікаў Івана Іванова — «Калыма», 1937—1938 (3 запіскі «Захара Кузьміча») — даведваемся, што нават у

тых неверагодных умовах выгнання і катаргі, у якіх апынулася ці не лепшая частка ўкраінскай інтэлігенцыі, працягваліся вусныя даследаванні дасягненняў літаратуры братняй Беларусі, яе прыхільнікі заглябляліся (па памяці) у пазыны Максіма Багдановіча. У адным з апавяданняў Васіля Бондара сустракаем ся з героем, які ў выніку пэўных трагічных акалічнасцей пачаў уяўляць сябе Янкам Купалам...

Відавочна, што і мы, па-новаму прачытаўшы, перажывушы, адчуўшы атмасферу 20—30-х гадоў у беларускім культурна-грамадскім жыцці, нарэшце аб'ектыўна разабраліся б не толькі ва ўласнай літаратуры, але і ў гісторыі беларуска-ўкраінскіх літаратурных узаемаасувязей, а такім чынам прама ці ўсюсна паспрыялі б рэабілітацыі многіх нашых сапраўдных сяброў.

Мікола Хвильявы быў блізка беларускай літаратуры сваім рэвалюцыйным пафасам і сацыяльным аптымізмам, апантанай верай у перамогу камунізму, пошукамі новых мастацкіх сродкаў адлюстравання рамантыкі новых пераўтварэнняў.

Неўзабаве ва ўсёй свайой разнастайнасці творчасць М. Хвильявога прадстане перад чытачамі нашай краіны. Падрыхтавана «Выбранае» пісьменніка у рускамоўным перакладзе А. Руднікі-Дзясныка. Мы ж пачынаем знаёміцца беларускага чытача — ці, лепей сказаць, аднаўляем гэтае знаёмства — з твора М. Хвильявога «Кот у ботах», аднаго з апавяданняў, якія вельмі высока ацаніў у друку ў свой час Цішка Гартны.

Тацяна КАБРЖЫЦКАЯ.

А якую — вас самім вядома.

І толькі.

А завязкі — развязкі так ад мяне і не чакаецеся. Бо завязка —

— Кастрычнік, а развязка — сонечныя часы, і мы да іх ідзём.

Развязка ў гітарных паэтаў. Вось: «яны пацалаваліся, канец», або: «О мая Дульцынея! Усаджу сабе гэты кінкал... Памірае»...

Мы з таварышам Жучком гэтага не ведаем. Праўда, подзвігі ёсць, але яны не нашыя...

— А чые?

— Вы падумаіце.

Дык вось. Гэта не раман, гэта толькі маленькая песня, і я яе хутка скончу.

У гэтым раздзеле я апавядаю пра невялічкі подзвіг...

— А чый? — Вы падумаіце!...

...Зіма, завіруха, буруны, яшчэ буруны...

Цягнік, чыгунка і рэйкі, рэйкі ў стэп.

На Кубань! На Кубань! На Кубань! Доўга паравоз тузаецца ў дэпо, і тут — у дэпо, і там — у дэпо.

І ціха ў маўчанцы стаяць снегавыя станцыі: можа, зноў мы будзем бегчы сюды, разгубленыя, з запаленымі вачыма, а за халоднымі станцыйнымі будынкамі завьюць ваўкі на журботны халодны семафор.

Але сёння мы едзем на Кубань, бо верым у свае запаленыя вочы.

— Таварыш Жучок!

Так, і таварыш Жучок!

А чаму яна ў гэтым палку, вы, канечне, не ведаеце і ніколі не даведзецеся, бо і я не ведаю, а лгаць не хачу: гэта ўрываю праўды, а ўся праўда — гэта цэлая рэвалюцыя.

...На кожнай станцыі толькі й чуваць:

— Казаки! Казаки!

Усюды казаки, усюды бандыты. Сунецца цягнік, бы млявыя валы ў поле, як млявыя валы з поля.

Стэп. Раптам:

— Стоп!

— Што такое?

— Няма паліва...

— Таварышчы! Усерасійская качагарка ў апаснасці.

...— Д'ех, яблычак, куды коцішся, да Краснова пападзеш — не вароцішся.

І раптам:

«браўнінгаў», вінтовак.

Некаторыя глядзяць з тугою, нехта рыхтуе сабе патроны, той-сёй сеў на тэндэр і паліцеў: паравоз адчліўся і імчыць па паліва.

— Таварыш Жучок, вам не боязна? — Казаки!

Усміхаецца: у іхняй вёсцы былі казаки. О, яна добра ведае, што гэта — казаки. І чагосьці спахмурнела, задумалася...

...Доўгія белыя шырокія палі. Доўга няма паравоза. Нарэшце прыходзіць. Тады ізноў адыходзіць у дзікі і нямы стэп.

...Ад станцыі да станцыі, ад халоднай ночы да халоднай ночы.

Паліва няма. Калі ноч, тады трашчаць станцыйныя платы і трашчаць і глядзяць з тугой абабраныя дзіравыя вагоны:

...«Поезд генерала (такога й такога)»...

...Ад дзікай станцыі да халоднай ночы, ад дзікай станцыі да халоднай ночы.

...Таварыш Жучок дастала паліва. А дастае так:

— Цётка, дайце гэты пруток.

— Га?

— Дайце гэты пруток!

— Бяры.

Узяла.

— А можа, яшчэ дасце?

Паглядзіць «цётка»:

...жучок: «кот у ботах».

Яшчэ дае.

...Таварыш Жучок аж заходзіцца:

— Ха! Ха! Абдурьла цётку!

А яна зусім не абдурьла, яна проста — жучок!

Ах, гэтыя жучкі ў ботах, яны страх не даюць мне спакою! Калі я буду вядомым пісьменнікам, тады я напішу вялікую драматычную паэму: «Кот у ботах».

...Трашчыць чыгунная печка, — паліва. За вагонам ляціць, вые дзікая завея.

Едзем на Кубань.

— Вось так... не так. (Гэта таварыш Жучок).

Так... не так...

Каля печкі адзінка вагона: можа, я, можа — нехта іншы, а можа — усе мы.

Яна навучае, як залатаць прапалены шынель.

Але яна кажа:

— Дурня няма чаго строіць. Ду-

мы ўжо бачылі, як ён абдымаў яе, і яна маўчала.

...Ну, гэта іх справа.

...Але яна нас у край здзіўляла: яна часам укывала такія словы, вяла такія гутаркі, што мы толькі рот разяўлялі.

— Ці не скончыла ты часам гімназію? — смяюся той-сёй.

Яна камічна пляскала рукамі:

— Гімназію? Гімназія для паноў. А для нас — дудкі!

Тады адзін нязграбны хохол аўтарытэтная заявіў:

— Гэта паходны Ленін.

— Але, рукі парэпаныя.

...А за акном стаяла туга, і звісала туга з дроту, янішоў, адыходзіў за слупамі немаведама куды.

...Завіруха, маразы, станцыі з замежнымі званамі, зрэдку туга на дроце, а заўжды...

— Д'ех! Рэвалюцыя — дык рэвалюцыя!

А потым ізноў халодныя вагоны, доўгія цягнікі, цягнікі як валы, і раптам:

— Стоп!

— Што сталася?

— Няма паліва.

Паравоз адччліваюць, паравоз ляціць у цёмную дзікую завею, у дзікі нямы стэп.

Толькі забыўся я яшчэ сказаць.

Часцяком, — калі цягнік спыняўся на станцыі «на неопределенное время», таварыш Жучок, адзавіхаўшыся каля паходнай кухні, выходзіла з вагона невядома куды, і доўга яе не было. А адтуля яна прыходзіла заўжды зажураная.

— Чаму зажураная?

Гэта будзе відаць далей.

Плакаты! Плакаты! Плакаты!

Гу-у! Гу-у!

Бах! Бах!

Плакаты! Плакаты! Плакаты!

Усход. Запад. Поўнач. Поўдзень.

Расія. Украіна. Сібір. Польшча.

Туркестан. Грузія. Беларусь.

Азербайджан. Крым. Хіва.

Бухара!

Плакаты! Плакаты! Плакаты!

Немцы, палякі, пятлюраўцы —

яшчэ, яшчэ...

Калчак, Юдзеніч, Дзянікін — яшчэ, яшчэ, яшчэ...

Плакаты! Плакаты! Плакаты!

Месяць, два, тры, шэсць, дваццаць...

яшчэ, яшчэ, яшчэ...

Гу-у! Гу-у!
Бах! Бах!

Імчалі месяцы...
Мінула... я не знаю, колькі мінула.
можа, гэта было ўчора, можа, пазаўчо-
ра, а можа — мільганула дзвесце год?

Калі гэта было?... А можа, гэта —
васільковы сон?
— Не знаю!
І вось лета, стэпавае лета. Гэта
стэпы каля Дняпра, — недалёка
Дняпро.

...Цяпер ночы ў летніх стэпах.
Гэта так цудоўна, так цымяна-ка-
ламутна!
Ведаеце? Сядзіш у стэпе і думаеш
пра тырсу.

Як цудоўна, думаць пра тырсу, калі
яна таямнічна шапаціць лісткамі, ка-
лі шлох зайчыкам шусь! шусь!

Гэта так цудоўна!
Эх, які мяне жаль бярэ, што мае
папярэднікі намалявалі ўжо стэп уно-
чы. А то я яго так змаляваў бы —
— Далібогі!

...Я прыехаў.
На трэці дзень атрымліваю запіску.
«Таварыш, вы, кажэцца, прыехалі
яшчэ ў пятніцу. Прадлагаю немедлен-
на зарэгістравацца в ячэйке».

Кажу:
— Сакратар, мабыць, са старых
партыйцаў, уніклівы.
Таварыш усміхнуўся:

— Ты з запіскі дзівішся? «Эта ча-
пуха». От ты яшчэ панюхаеш дыску-
сіі. Вантробы мне ўжо выела тая ды-
скусія.

Я зацікавіўся.
— Што за дыскусія?
— Пачакай, сам уведаеш.

І не сказаў.
...Я пайшоў.
— Дзе пакой камячэйкі?
— Вунь!

Уваходжу.
Гляджу — нешта знаёмае. Думаю,
прыгадваю і раптам: дык гэта ж «кот
у ботах».

Вось дык штука!
— Вы сакратар камячэйкі?
— Я...
— Вас, здаецца, таварыш Жучок?
— Так.

— Ну, дык мы з вамі знаёмыя. Па-
мятаеце?..
Яна, канечне ж, усё помніць: але
спачатку зарэгістравала мой партбі-
лет, а потым ужо гаварыла.

...Ясна: мінула столькі часу. Таварыш
Жучок дачытала — прачытала:
— «Что такое коммунизм» (без
аўтара).

Ізданне N-го боевого участка рабо-
че-крестьянской Красной армии. I
только.

А астатняе так проста: хоцьці «кот
у ботах» на бур'янах рэвалюцыі I, мо-
жа, і сам не ведае, што ён сакратар
камячэйкі, а потым дазнаецца і піша:
— «Прадлагаю немедленна зарэгі-
стрыравацца»...

Адным словам, я, відаць, і не здзі-
віўся; тым больш, што мінула столькі
часу, а «кот у ботах» і тады ўжо
быў —

— «Паходны Ленін».
І, трэба шчыра сказаць, другое вы-
данне Леніна: «паходны Ленін» — ча-
сам жа было суровае і жахлівае.

Вось малюнак.
Я правініўся.
Таварыш Жучок вочы драконам:
— Ваш партбілет! Давайце!
Адаю.

Піша:
— «Таварышч такой-та в таком-та
месяцэ прапусціў столька-та сабраній.
Палучыў выгавар ат сакратара
комячэйкі з прэдупрэджэннем выне-
сці яго недзісцыплінаванасць на аб-
суждэнне абшчэстнага мненія парт-
тыі пасрэдствам партыйнага суда на
прадмет перавода в кандзідаты Ілі
аканчацельнага ісклучэння із нашых
камунісіцічэскіх радов.

Подпісь».
Кропка.
Коротка.
Ясна.

І — трохкі таго... няёмка.
...Зразумела, як і тады (тады — у
дзікім стэпе), на ёй колер «хакі», бо
рэвалюцыя знае адну гармонію фар-
баў: барвяны з колерам «хакі». Як і
тады, велізарныя боты не па назе. Як
і тады:

— Дудкі!
Як і тады, бузіновы погляд, бузіно-
вы смех і поск — плешка ад цвічка:
кірпаценькі.

...Як і тады, быллі ночы, але ўжо не
халодныя, а цёплыя, летуценныя —
летнія стэпавыя ночы.

Толькі цяпер трывожылі нас не кан-
занкі, а бандыты-лесавікі трывожылі
наш тыл. А з поўдня насядаў раз'ю-

шаны, паранены (дабівалі) мядзведзі
з белаі бярылогі вялікай расійскай ім-
перыі.

А вось дыскусія (вантробы ад'ела!)
Ёсць хадзячая фраза: трэба быць
начакі і не забываць пра чакі.

Зрабілі перафразаўку:
— Дыскусія — гэта быць начакі,
каб не панасці ў сакратарскую чакі.
Таварыш Жучок кажа:
— Сёння вечар дыкусіі.

Мы:
— О-о! Усе вантробы яна ад'ела!
(гэта, канечне, не ўголос).

— Таварыш! Дайце мне на хвілін-
ку «Азбуку коммунизма».

— Ах, не мешайце, таварышч. Вот
я і забыл: как эта? Фу, чорт. Значыт,
капіталізм імеет тры прызнака: на-
ёмный труд... наёмный труд... наём-
ный труд...

Нехта падказвае:
— Манапалізацыя сродств праізд-
водства. I...

— І ідзіце вы к чорту. Сам прэ-
красна знаю.
...А вось на другім краі:
— Камедзія! Как усе завалнавалі-
ся!

— Товарищ Лариков, неужели вы
не волнуетесь?..
— Не веру. Не паверу, што вы
всё зналі.

Гэта да аднаго з тых, што ўсё ве-
даюць...
— Ну, вот, если все знаете, ска-
жите: когда Тьер разбил великую
французскую коммуны — в 71 или в
43 году? А? Вот скажите?

— А вы, таварышч Малодчыкав,
не хітрыце, не выпытайце, скажы-
це проста, што вы не знаеце. І тагда
я вам скажу.

Малодчыкаў чырванее, і я чырва-
ню, і многа хто з нас чырванее, бо
большасць з нас — гэта тыя, хто ні-
чога не ведае, але ні ў якім разе гэ-
тага не скажуць.

— Гэта ж глупства — гэтыя ды-
кусіі, быццам мы школьнікі.

— І то праўда. На чорта гэта? Гэ-
та ж буржуазная метода асветы. Не
хапае яшчэ экзамена з інспектарам.

Яшчэ чуто:
— Ды наканец! Дайце мне на мі-
нуту «Азбуку коммунизма».

— Фу, чорт! Снова забыл. Капіта-
лізм імеет тры признака: манапалі-
зацыя прайзводства, манапалізацыя
прайзводства... манапалізацыя прайз-
водства...

— Вось бачыце, такі ж не ведаеце.
— Ах, астафье меня, таварышч!

Нарэшце вечар.
Так: за акном, як і ў іншых маіх
апаваданнях (не ва ўсіх), — грывяць
гарматы, а недзе ў травах, а потым
на дарозе — кавалерыя. Наша? Ка-
жуць, не наша. А чыя?

Не знаю. Можна, варожая кавале-
рыя. Можна — рэйд.
І нехта ціхенька, за травамі —
«можа, заўтра тут, дзе мы сядзім, бу-
дучь паперкі, ануці і дух пустэчы,
дух уцёкаў, дух крыві».

Але гэта забываецца.
...Дакладчык скончыў.
Таварыш Жучок:
— Ну, таварыш Бойка, усё-ткі я
нічога не зразумела. Пры чым тут ды-
ялекціка, калі сказана — гістарычны
матэрыялізм? Вы як думаеце?

— Дазвольце, таварыш старшыня,
я, сабствена, слова не прасіў.
— Як старшыня нічога не дазва-
ляю, а як таварыш прашу вас сказаць.

Мы гаварылі, мы блыталіся (з намі
часам рабілася нядобра).
А ўсё гэта называлася — дыскусія.

Таварыш Жучок сказала:
— Дудкі! Не так. Ану вы, таварыш
Малодчыкаў?

Яна рашуча ўваходзіла ў ролю пе-
дагага.
А мы шалелі, бо ў нас было сама-
любства. Мы абураліся з нашай былой
кухаркі, з сённяшняга сакратара кам-
ячэйкі, з «ката ў ботах».

...Потым яна бегала, мітусілася, збі-
рала жанчын, наладжвала жаночыя
сходы, дзе гаварылі: пра аборт, пра
каханне, пра правы кухаркі (Ленін
сказаў).

Крычалі:
— Далоў сям'ю! Няхай живе ха-
ластая жанчына!
А для падзючай жанчыны казалі:
— Хай будзе інтэрнат, хай будучь
агульныя пральні і г. д. і да т. п.

...Таварыш Жучок, можна дваіх
любіць?
— Гэта залежыць ад таго, як вы
знаеце гістарычны матэрыялізм. Я
яго блага ведаю, а таму «ваздэержва-
юся».

Дык вось —
многа я напісаў бы яшчэ
пра таварыша Жучку, і гэта заня-
так вельмі цікавы. Ды, бачыце, зараз
налова пятай і мне трэба ўжо спяшаць
на партсход, бо там — таварыш
Жучок № 2, а гэта значыць... зрэшты,
калі вы партыйны, вы ведаеце самі,
што гэта значыць.

Яна пісала так:
— «Таварыш Мікола (гэта да мя-
не, Мікола Хвильявы). Вы, здаецца, па-
слязайтра будзеце ўжо ў Тарашчан-
скім палку, а я зараз буду ў рэзервной
конніцы: там нешта махноўшчына —
трэба паагітаваць. Можна, ніколі не па-
бачымся, дык я вас хачу папрасіць:
не гневаіцеся на мяне за дыкусію. Я
знаю — у вас самалюбства, але ў
нас — цемната. А паколькі дыктату-
ра наша... Словам, вы мяне разумеце:
нам трэба за год-два вырасці не на
вяршок, а на ўвесь сажэнь. З камуні-
стычным прыветам Жучок».

Але яна сёння не паехала, і мы
яшчэ пабачыліся.
Пабачыліся вось дзе.

Уявіце — пустая школа, палітад-
зел. Па кутках, на сталах спяць. Гэ-
та мурашы рэвалюцыі. Частка іх па-
едзе ў палкі, у дывізіі. Частка яшчэ
будзе тут, а потым таксама паедзе —
у палкі, дывізіі.

Гэта бурса рэвалюцыі.
...Было зорна, а потым стала цём-
на — прайшлі хмары.

...Пабегла імгла.
Імжэла, імжэла, і нешта было сум-
на тады. Хацеў хутчэй заснуць. Але
ў кутку часта прышморгалі носам і
не давалі спаць.

— Таварыш, не перашкаджайце
спаць!
...Маўчанка!

Імгла ціха, аднастайна сеялася на
шыбу. Хапелася, каб не было імглы і
не грукацелі падводкі: напаміналі пра
цяжкую дарогу на Маскву — адыхо-
дзіць на Маскву, на поўнач ад варо-
жых рэйдаў.

— Таварыш, не перашкаджайце
спаць.
Маўчанка.

...Вы, мабыць, ужо ведаеце, што
гэта таварыш Жучок прышморгвала.
Яна падышла да мяне.

— Хадземце!
Я здзіўлена паглядзеў на яе.
...Выйшлі на ганак.

Была адна толькі шэрая дарога ў
начны стэп і была імгла.
— Вы плакалі?
— Так.

І засмялаўся:
— Мне трохкі сорамна... знаеце...
бывае. — І расказала.

Тады я ўведаў, што таварыш Жучок,
хаця і жучок і «кот у ботах», але
і ёй бывае сумна і бывае не бывае.

— Дудкі!
Тады мне кірпаносік расказаў, што
ёй не 19, як мы думалі, а цэлых 25
год, што ў яе ўжо быў байстручок, і
гэтага невялічкага байстручка —
— павесіў на ліхтары казак.

Гэта было на Далёкім Усходзе, калі
яна пайшла па дарозе за атрадам. А
то была казачая помста.

...Я прыпомніў снегавы стэп.
...сеялася імгла.
...Была адна шэрая дарога і цёмныя
аорысы будынкаў.

А між тым, гэта не дзіва, што дзіця
на ліхтары павесілі: было яшчэ і не
такое.

Я не збіраюся выклікаць у вас сля-
зу.
А вось маленькі подзвіг — гэта без
сумнення.

А чый? —
— Вы падумайце.
...Таварыш Жучок № 2,
№ 3,
№ 4,

і не знаю, яшчэ колькі ёсць.
Таварыш Жучок № 1 няма.
Знік «кот у ботах» у глухіх нетрах
рэспублікі.

Знік таварыш Жучок.
...Ходзіць «кот у ботах» па бур'я-
нах рэвалюцыі, —
— носіць сонечную вагу, каб вы-
сушыць багну, а якую — вам самім
вядома.

Так:
— поп ахрысціў: Гапка (глухое
слова, а вось гаптаваць — вышываць
золатам або срэбрам — гэта яскрава).

Мы назвалі —
Таварыш Жучок.
А гісторыя назаве —
— «кот у ботах».

Кот у ботах — тып.
Кропка. Коротка. Ясна.
Усё.

З украінскай пераклаў
Усевалад РАГОША.

3 паэтычнай пошты

Людміла РУБЛЕУСКАЯ

Вітраж

Блішчэстыя шкельцы хрусцяць пад
нагамі, бы косткі.

Замест вітража—
проста ночы скрыгаль у акне.
Як пуста! Як страшна!

Ды месца срэбная коска
Мне знак падае,
што працяг да ўсяго існуе.

За коскай павінна пайсці
ўдакладненне — ці вынік,
і ў вокнах разбітых язмен пачынае
цвісці.

Усё прадаўжаецца ў свеце.
Нішто не загіне.
І мы не да кропкі — да коскі
ідзем па жыцці.

Маленькія шкельцы!
Вы — знічкі гісторыі нашай.

Збіраем мы вас, растаптаных
амаль што на тло.
Ды кожны па-свойму прыладжвае
шкельца,
і страшна,

Што будзе вітраж
па-другому прасейваць святло,
А вунь, у суседнім акне,
гаспадарнік зычлівы

Стаўляе ўжо шкла магазіннага
шызы квадрат...
Давайце ж збіраць хоць па шкельцу,
упарта, рупліва —

І фарбы, і рысы
вяртаць Беларусі назад.

У бібліятэцы

Пасляваенныя газеты
Тут у падшывачных тамах
Квадратамі пустэчы зеўраць,
Церзак якія вее жах.

То дабрачынныя нажніцы
З эпохі выскублі шматкі...
Якія лёсы ў дзірках зніклі,
Якія твары і грахі?

Прасцей, вядома, ўзяць — ды зрэзаць
Сляды бяздарнасці сваёй...
Пасляваенныя газеты —
Канкрэтнасць,

яснасць і спакой.
Пасляваенныя газеты
Не ўмеюць ціха шамацець.

Яны звяняць ўрачыста-медна...
Як косткі ў цынкавай труне.
Гартаю тоўстыя падшыўкі.
Здаецца —

быццам за спіной
Рыпць чыесці чаравікі,
І пільна сочыць хтось за мной.

Сімвал веры

Не, я не веру, што так будзе,
Што стопчуць мовы нашай луг
Свае ж, старонкі нашай людзі,
Хапіўшы гарадскіх навук.

Ды чую я,—
а чую нязносна,—
Як прагназіруюць усе,
Што адмірае мова вёскі,
Глядзіш — і выпра пакрысе.

Закон гісторыі?
Не! Ганьба
На нас, апошніх, хто паспеў,
Як беларусы размаўляюць,
Чуць — і забыцца неўспадзеў.

Нам нельга выжыць без надзеі,
Без слова — ўласнага, свайго...
У гарадах культура спее.
Але — чыя

і для каго?

СКАЖУ ШЧЫРА — ідэя фестывалю, якая знайшла сваё вырашэнне ўжо ў самой яго назве, здзівіла. Былі фестывалі — «Чэхаў і тэатр», «Горкі і тэатр». Есць усеаюны шэкспіраўскі фестываль. Усе яны звязаны з імёнамі драматургаў-класікаў, якія маюць значэнне для сусветнага тэатра. А тут... Жывы чалавек, да таго ж, празаік. Думалася: ці сціпла гэта на такім высокім і геаграфічна шырокім узроўні адзначаць 60-годдзе пісьменніка? Ды яшчэ і ў сувязі з тэатрам? Цікава было: а як сам пісьменнік будзе адчуваць сябе ў атмасферы свята, названага яго імем?

Я, вядома, разумею, што пісьменнік такога маштабу, які «ўмясціў у сваёй душы ўвесь свет», варта такой павагі і такога форуму. І усё ж у першыя фестывальныя дні здзіўляўся з таго, што бачыў. Асабліва пасля фантастычна багатага свята адкрыцця з канцэрта на плошчы ля будынка філармоніі, з карнавальным шэсцем па вуліцах Фрунзе, з імпрэвізаванымі капуснікамі ля кожнага тэатра, з урачыстай цырымоніяй сустрэчы ўдзельнікаў фестывалю з Айтматавым і яго сям'ёй ля опернага тэатра і ўрачыстасці ўжо ўнутры тэатра. Але здзіўленне паступова знікала, эмоцыі саступалі месца аналізу. Гэта таксама паказчык культуры народа, яго

нацыянальнай свядомасці і чалавечай годнасці — як ён шануе свайго выдатнага сына, які звязаны кожнай крывінкай са сваім народам, які распавёў пра яго на ўвесь свет. І

дома, нязвыкла было б бачыць такое шыкоўнае свята на вуліцах Мінска, але сумна становіцца, што мы, маючы таксама зорак сусветнай велічыні, як, скажам, Васіль Быкаў, не

каля. Але толькі тады, калі мы з Аляксеем Дударавым (ён таксама быў гасцем) аказваліся сам-насам. Зноў, ужо ў каторы раз на ўсеаюных фестывалюх Беларусь прадстаўляюць толькі гасці, як правіла, крытык і практык тэатра. А тэатрам нашым няма чаго паказаць. Бралі ўдзел у фестывалі калектывы з Кіргізіі і Казахстана, Літвы і Эстоніі, Расіі і Украіны, Якуціі і нават Польшчы. Не думаю, што арганізатары прывезлі на фестываль сапраўды самыя лепшыя айтматаўскія пастаноўкі. Скажам, не было тут каўнаскай «Галгофы». Больш таго, нават прадстаўнікі замежных краін, паглядзеўшы ілюстрацыйную, бляклую пастаноўку тэатра «Повхэны» з Лодзі, казалі, што ў іх краінах ёсць айтматаўскія спектаклі больш вострыя як па ідэйным гучанні, так і па сцэнічнай эстэтыцы. Але, вось бяда, нам на кампетэнтнасць адборчай камісіі скардзіцца не даводзілася — яна і не збіралася ў нас штосьці выбіраць, бо на сцэнах БССР няма ніводнага спектакля паводле Айтматава...

віцца ён за мяжой. На розных мовах размаўляе сёння Едыгей, які нясе адказнасць за ўсю цывілізацыю, яе ўчора, сёння і заўтра. Дзесяткі народаў краіны востра ўспрымаюць паданне пра манкурта, бо на манкуртызм, здаецца, хварэе ўжо ўвесь свет. На розных мовах спрачаюцца дабро і зло Аўдзіі і Грышан, Бастон і Базарбай. А мо праблема раманаў «І доўжыцца больш веку дзень» ці «Плах» не актуальныя для Беларусі?..

Пяць спектакляў з дванаццаці было паказана пра Бураннага Едыгея і героя падання пра птушку Даненбай—Манкурта. Пяць розных інтэрпрэтацый. У кожным з іх словамі Айтматава акцэнт распавядаюць пра лёс свайго народа, і ў кожным з іх акцэнт захоўваюць сваё нацыянальнае мысленне. Змест спектакляў і змест ролі Едыгея глыбока нацыянальны: Едыгей К. Камісарова — эстонскі селянін, а Едыгей А. Ляцэнаса — літоўскі. І ў логіцы паводзін, і ў іх сцяжынік вольцы, убавраўшы вопыт сваіх народаў, і ў пластыцы, і ў манеры гаварыць — яны плоць ад плоці эстонец і літовец. І тады, калі моцны, каржакаваты Едыгей — Камісараў стаіць над маленькім, цацачным цягніком, што навязліва часта імчыць ад партала да партала, «з захаду на ўсход і з усходу на захад», а залу запаўняе песня «Широка страна моя род-

Тэатр

ЯКІМ ІСЦІ ШЛЯХАМ

У канцы кастрычніка — на пачатку лістапада ў сталіцы Кіргізіі Фрунзе праходзіў Усеаюны фестываль «Айтматаў і тэатр», арганізаваны Міністэрствам культуры СССР, Саюзам тэатральных дзеячаў СССР і адпаведнымі Установамі Кіргізкай ССР. Сёння мы змяшчаем нататкі з фестывалю дэлегата тэатральнага саюза нашай рэспублікі кандыдата мастацтвазнаўства В. Раніцкага.

Адбывалася ўсё не паказушна, а шчыра. Шчырасць любові і павагі да пісьменніка-філосафа, пісьменніка-гуманіста мы адчувалі паўсюдна — і на Ошскім базары, дзе гандлююць сяляне вырашчанай ўласнымі рукамі на паліўных глебах садавінай, і ў актавай зале ўніверсітэта, і ў залах тэатраў, і ў кабінце першага сакратара ЦК Кампартыі Кіргізіі. Гордасць за нацыянальную культуру — у характары народа і яго паўсядзённым жыцці. Вя-

ўеём так ганарыцца імі, так шанавалі іх. Вось у гэтым, між іншым, першы ўрок фестывалю асабіста для мяне. І, дарэчы, і для іншых гасцей фестывалю з некаторых рэспублік.

Кожны дзень і ў гасцініцы «Іск-Куль», якая стала штабам фестывалю і дзе ўсё для нас было арганізавана на самым высокім узроўні, вартым нават міжнародных форумаў, і ў тэатральных залах гучалі мовы розных народаў свету і СССР. Гучала і мова беларус-

СЕННЯ такое паняцце, як «тэатр Айтматава» ўвабрала ў сябе звыш пяцісот спектакляў толькі ў СССР, пастаўленых на драматычнай, балетнай, опернай, лялечнай сцэнах. Шырока ста-

ЦІ ПАДЛІЧЫ хто, колькі мы за сваё жыццё здаём экзаменаў? Самых розных: і нечаканых, і штодзённых, банальных. Калі нейкая камісія, кімсьці абраная або загадам зацверджаная, цябе пытае, слухае, вырашае твой лёс. І, лічы, пашанцавала, калі судзіць ў камісіях — аўтарытэтных, сумленных, разумных людзі. А калі не!

У музыканта гэтых экзаменаў, мабыць, больш, чым у каго іншага, бо музыку ж трэба адраджаць кожны раз у зале, у часе, у гукі. А каб узысці на сцэну, артысту трэба звадаць дзесяткі экзаменаў, часам далёкіх ад творчасці: на выпрабаванне нерваў, сумлення, аптымізму.

Можна ўсклікнуць: такая мэта — заваяваць арфеевы лаўры ў народа — апраўдае такія сродкі! Усклікнуць можна, але, думаю, не трэба, калі падумаць, ці вартыя гэтыя сродкі чалавека і ўздышанасці самой мэты, калі ўспомніць, што мы пачынаем жыць ва ўмовах сапраўднай творчай раскаванасці, што ланцугі і горы кабінетаў-дзвярэй — званкоў — папер-падлашчванняў — бюракратыя-няшчырасцей — непрафесіяналізму, — усё гэта павінна кануць у небыццё. Павінна, аднак жа...

З УСІМ НЯДАУНА я ўспомніў творчы шлях і ланцук экзаменаў музыканта таленавітага, з вірунамі ў Біяграфіі і ў мастацкіх інтэрв'ях. Скрыпач, гітарыст, кампазітар і аранжыроўшчык, лаўрэат усеаюзнага і міжрэспубліканскага конкурсаў Валянцін Бадзьяраў трымаў чарговы экзамен перад мастацкім саветам Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Слухалі ягоную праграму — упершыню ў краіне шэдэўры сусветнай класікі выконваліся ў пералажэнні для скрыпкі і аргана. Партнёрам і саўтарам гэтай мастацкай ідэі В. Бадзьярава быў арганіст, клавесніст і піяніст Канстанцін Шараў. Абодва музыканты — салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі, абодва апантаных мастацтвам, шукаюць новыя формы канцэртнай дзейнасці, цікавіцца нотамі невядомых або малавядомых твораў. Абодва маюць трывалы поспех у аўдыторыі. І новая іх праграма, паказаная мастацкаму савету, — гэта вынік сур'ёзнай пошукавай і творчай работы. Выяралялі дэталі і нюансы, стваралася сугучнасць «цара» і «царэўны» музыкі.

І сумненне ў тым, што на суд мастацкага савета была вынесена праграма недапрацаваная, выпадковая — гэта сумненне ў прафесійнасці, сур'ёзнасці захаплення, нарэшце, у творчай сумленнасці музыкантаў. Мастацкі савет такое сумненне, па сутнасці, і выказаў большасцю галасоў: рашэнне аб выступленні В. Бадзьярава ў двух аддзяленнях прынята не было. Можна,

праз год... А пакуль — выпрабавальны канцэрт у камернай зале, у гарачы, «несезонны», ліпеньскі дзень.

Але я абяцаў хроніку. Вось яна.

1953 год. Пяцігадовы хлопчык з Украіны Мінска дэманструе першай у сваім жыцці камісіі свае выключныя музычныя здольнасці і залічваецца ў

дарчай частцы, Валянцін пасварыўся з ім) яго, студэнта чацвёртага курса, выключылі з кансерваторыі, але ўлічылі словы прабаўня, і праз два тыдні рэктар У. Алоўнікаў выдаў новы загад: залічыць зноў. Словам, паказальнае пакаранне.

Валянцін працягваў напружаныя заняткі, рыхтаваў праграму за праграмай, і ўсё самае складанае. Пад час традыцыйнай справаздачы кафедры

Так, Валянцін быў салістам ВІА, а марыў усё ж стаць салістам-скрыпачом. Таму шчаслівы, з перамогай (прадстаўнік жа рэспублікі!) звярнуўся зноў да кіраўніцтва філармоніі: дайце магчымасць заняцца сапраўднай музыкой. Але словы «эстрадны музыкант» не сыходзілі з вуснаў тагачаснага мас-

Група імкнулася перапрацаваць, сінтэзаваць усё, што тады было вядома ў свеце ў жанры папулярнай музыкі, і выравацца наперад, надаць поп-музыцы імпульс сур'ёзнасці, глыбіні, спантаннай імпрэвізацыйнасці, нарэшце, сімфанізаваць яе. Але гэта было па-за межамі разумення тагачасных кіраўнікоў БДФ. Бясконцыя праверкі, дырэктывы, рэкамендацыі «як павінна быць»; «перайманне Захаду», «антымастацтва», «буржуазныя паводзіны на сцэне», «не наша эстэтыка», — прыкладна з такімі характарыстыкамі філармонія ў верасні 1973 г. адмовіла В. Бадзьярава і не прадоўжыла з ім працоўны дагавор. Так нечакана музыкант, якога ўжо ведалі ў краіне як аднаго з лепшых эстрадных інструменталістаў, стаў беспрацоўным. Тагачасныя судзілі сказалі сваё слова, яшчэ не апошняе.

Крыўда пагнала Валянціна за межы рэспублікі. Ён апынуўся ў Ленінградзе, у складзе аднаго з самых папулярных ансамбляў краіны першай паловы 70-х «Поющие гитары». Неўзабаве музыканты ВІА гавораць пра яго як пра лепшага гітарыста Ленінграда, запісы яшчэ мінскай групы В. Бадзьярава распаўсюджваюцца як узоры айчынай поп-музыкі. Валянцін у «Поющих гитарах» працуе разам з І. Панароўскай, А. Асадуліным, піша для іх песні... Але ў кожнага свята ёсць свой ценя. Бляск, поспех, творчая задаволенасць, папулярнасць — ды ў В. Бадзьярава не было кватэры, нават кутка. Здаралася, што ездзіў ноччу маршрутамі Ленінград — аэрапорт, драмаў на вакзальнай лаўцы. А быў жанаты, у Мінску нарадзілася дачка Алёна. І зноў хацелася яму верыць: «Можна, зразумеюць? Можна, змяніліся судзілі?»

З надзеяй — зноў у родны Мінск, зноў да «Песняроў». Няпоўных два месяцы быў Валянцін салістам ансамбля. На гэты раз зрабіў сваю справу «чорны» шэлт: хтосьці камусьці шапнуў на вуха, што свавольны музыкант можа неўзабаве пацясніць лідэра «Песняроў». І без папярэджання В. Бадзьярава паставілі перад фактам: працоўны дагавор з ім прадоўжаны не будзе. Добра, што сябры з «Поющих гитар» зноў прынялі яго.

1976 год «Поющие гитары» гастралівалі ў Ташкенце, Алма-Аце. Адначасова ў тых краях выступаў і малавядомы ансамбль

Музыка

Данат ЯКАНЮК

А СУДДЗІ ХТО?

ХРОНІКА АДНАГО МУЗЫКАНЦКАГА ЛЕСУ

школу для таленавітых дзяцей пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Ужо ў 10 гадоў Валянцін Бадзьяраў выканаў у суправаджэнні струннага ансамбля скрыпачыні канцэрт А. Вівальдзі. Валянцін быў «паказальным» вучнем, што называецца, вундэркіндам: святочныя канцэрты, выступленні ў Саюзе кампазітараў, ганаровыя граматы, здзіўленне слухачоў...

Доўгія валасы «пад бітляў», дэманстрацыя сваіх віртуозных здольнасцей — з лёгкасцю і ўсмешкай, маўляў, усё магу, — такі быў Валянцін у школе. Юнацкія «бура і націск», упэненасць у сваім прыродным скрыпачым таленце, карпатлівая самастойная работа, — усё гэта было. Бракавала, і так і не хапіла, толькі (!) школы — сучаснай навуковай школы скрыпачага майстэрства, стварэння якой чакалі ў рэспубліцы ад школьных настаўнікаў В. Бадзьярава — дацэнтаў кансерваторыі М. Гальдзіяна і М. Браценнікава. Так і не дакаліся гэтай школы ні Валянцін, ні наступныя пакаленні даравітых скрыпачоў рэспублікі, ні мы, слухачы. І гэта з горыччу трэба прызнаць сёння...

А тады школу ён закончыў выдатна як скрыпач з вялікімі патэнцыяльнымі здольнасцямі і наступіў у кансерваторыю ў клас М. Браценнікава.

«Бура і націск», на жаль, часта не ў творчым напрамку, пашкодзілі маладому скрыпачу. За дысцыплінарную правіннасць (іграў на скрыпцы на лесвіцы, дзе забаранялася іграць, яго «падлавіў» прарэктар па гаспа-

струнных інструментаў БДК у Маскоўскай кансерваторыі яго талент адначасна і вядомыя саветы скрыпачы Л. Коган, Ю. Янкевіч, Д. Ойстрах, І. Бязродны. Сконычышы кансерваторыю, Валянцін атрымаў рэдкі дыплом, адразу з трыма спецыялізацыямі: выкладчык, артыст камернага ансамбля, сольны выканаўца. Усе бачылі яго скрыпачом-салістам. Але скрыпач той стварыў сенсацыю сярод кансерваторскага асяроддзя: пасля заканчэння папрасіў накіраваць на працу ў ансамбль... «Песняры».

«Фі» — асудзілі студэнты-академісты і настаўнікі, — скалтурчылі.

Не скалтурчыўся скрыпач. Авадодаў і віртуозна, гітарай, усёй «ВІА-шняй» апаратурай, аранжыроўкай. Стварыў шэраг песень.

І штораз трымаў экзамен...

Ён не мог адмовіцца ад скрыпкі і, як выклік, здаў чарговы сур'ёзны экзамен — наступіў і праз два гады закончыў «академічную» асістэнтуру-стажыроўку па класе скрыпкі. Больш таго. Выпадкова дазнаўшыся, што летам 1972 года ў Вільнюсе будзе Міжрэспубліканскі конкурс маладых скрыпачоў, віяланчэлістаў і піяністаў, кінуў яшчэ адзін выклік: за паўтара месяца падрыхтаваў праграму, роўную праграме конкурсу імя П. Чайкоўскага! Але «судзілі» філарманічнага мастацкага савета забаранілі яму ўдзельнічаць у конкурсе: «вы ж эстраднік» (!), павесілі зручную бірку. Валянцін выступіў у конкурсе «ад сябе». І перамог! Атрымаў першую прэмію! Памыліліся судзілі, і колькі ж разоў потым зноў памыліліся.

тацкага кіраўніцтва філармоніі. Быццам была пастаўлена нейкая прыгаворная пятка. І 24-гадовы музыкант застаецца «эстраднікам»...

А «Песняры» набіралі вышнюю папулярнасць ў краіне. А Валянцін усё больш было ценнавата ў «адзёні» саліста эстраднага ансамбля. У канцэртах ён выступаў з уласнымі кампазіцыямі, у якіх шмат было імпрэвізацыйнасці, з лёгкасцю мяняў на сцэне скрыпку на гітару або на клавэшны інструмент. Яго прафесійная намаганні, яго творчая энергія і інтэрэсы ўсё больш разыходзіліся з пазіцыяй мастацкага кіраўніка, па-свойму таленавітага У. Мулявіна.

1972 год, лета-восень. Лаўрэат акадэмічнага конкурсу прапанаваны кіраўніцтву філармоніі... гатовую эстрадную групу ў складзе лепшых на той час рок-музыкантаў (праўда, тады яны так не называліся). Гэта быў чудаўны эпізод у гісторыі беларускага мастацтва, які мог бы выйсці на новую лінію нацыянальнай эстрады. Валянцін Бадзьяраў здолеў аб'яднаць групу ў імкненні стварыць штосьці зусім новае, непадобнае ні да «Песняроў», ні да вядомых замежных стандартаў. Праз паўгода нікому не вядомая група з Беларусі пераканала мастацкі савет фірмы «Мелодія» і запісала пласцінку. На ёй дзве песні В. Бадзьярава «Балада пра дзяцінства» і «Мясцавая саната».

У БЕЛАРУСКІМ ФОНДЗЕ КУЛЬТУРЫ

Адбылося чарговае пасяджэнне прэзідыума Беларускага фонду культуры, якое вёў яго старшыня І. Чыгрынаў.

У час гаворкі пра арганізацыю народнага ўніверсітэта па вывучэнні гісторыі Беларусі і курсаў па вывучэнні беларускай мовы адзначалася, што распрацавана праграма заняткаў, вызначаны лектары, якія будуць іх праводзіць. Адкрыць універсітэт пачалася ў Палацы культуры Беларускага прафсаюза. Але ў сілу розных арганізацыйных абставін Фонд культуры і адміністрацыя Палаца культуры не знайшлі агульнай мовы, у выніку чаго пачатак заняткаў быў перанесены. На пасяджэнні вырашана яшчэ раз падрабязна прааналізаваць праграму курсаў і ў бліжэйшы час пачаць заняткі ў народным універсітэце.

Разгледжана пытанне аб выдзяленні сродкаў — 200 тыс. руб. на збудаванне помнікаў Ф. Скарыну, К. Каліноўскаму, А. Пушкіну, В. Вашчылу, ахвярам сталінізму ў Мінску, мемарыяла «Буйніцкае поле» пад Магілёвам. Значную частку грошай пералічылі прадпрыемствы і ўстановы, асобныя грамадзяне. Так, у Фонд культуры рэспублікі паступіла 318 тысяч рублёў ад прадпрыемстваў, больш як 16 тысяч рублёў ад цэркваў. На помнік К. Каліноўскаму паступіла ад грамадзян 10 тыс. рублёў.

Адзначалася, што некаторыя з тых, хто жадае матэрыяльна дапамагчы ў будаўніцтве помніка ахвярам сталінізму ў Мінску, непакояцца, ці будуць выкарыстаны іх сродкі па прызначэнні. Таму было ўдакладнена:

каб сродкі выкарыстоўваліся на будаўніцтва помніка ахвярам сталінізму ў Мінску, неабходна да нумара рахунка (№ 702) рабіць прыпіску: «На помнік ахвярам сталінізму ў Мінску».

Пры разглядзе прапановы аб правядзенні ў Мінску 31 снежня г.г. народнага каляндарнага свята «Каляды» адзначалася, што ў апошнія гады свята выклікае вялікую цікавасць жыхароў беларускай сталіцы, асабліва моладзі. Добра было б арганізатарам свята, якія ўжо распрацавалі сцэнарый правядзення «Каляды», выдзеліць некалькі пляцовак у розных раёнах горада.

Абмеркавана пытанне аб устанавленні стыпендыяў Беларускага фонду культуры. Падкрэслівалася, што ў час галаснасці і адкрытых дыскусій павысіўся аўтарытэт грамадскай думкі. Менавіта таму прызнана, каб пытанне аб кандыдатах, якія могуць прэтэндаваць на стыпендыю Беларускага фонду культуры, было вынесена на грамадскае абмеркаванне.

На пасяджэнні прэзідыума былі разгледжаны і некаторыя іншыя пытанні работы Фонду культуры БССР.

Наш кар.

ТЮГ? Чаму мы прайшлі міма такіх шэдэўраў, як «І доўжыцца больш веку дзень» ці «Плаха»? Пытанні, якія мне задавалі калегі з іншых рэспублік, карэспандэнты часопісаў і газет. Першы адказ, здаецца, прасты — а чаму мы абавязкова павінны ставіць Айтматава, тым больш прозу? Але я меў бы рацыю так адказаць, калі б мы мелі нешта адэкватнае сваё, у драматургіі, скажам. Калі б мы інсцэніравалі ўсё найбольш значнае ў беларускай прозе. Дык не ж... Другі адказ — філасофская проза Айтматава неспэцыяльная. Таксама не вельмі пераканаўча гучыць. Вядома, традыцыйна пераводзіць сотні пражытых старонак у дыялогі — шлях няпільны (і такія спектаклі мы пабачылі ў Фрунзе). Значыць, трэба на аснове матываў Айтматава «сачыняць» уласны тэатральны, арыгінальны твор, як гэта робіць Э. Някрошчу, Е. Вайткус, А. Барысаў. Вось тут, здаецца, адзін адказ і направаецца. Для стварэння такіх спектакляў патрабуецца роўнае Айтматава маштабнае філасофскае і паэтычнае мысленне рэжысёра, акцёраў, сцэнографі — тэатра. І боль за свой народ, за чалавеча, за свет, за космас. Ці ёсць усё гэта ў нашым тэатры? Баюся адказаць, падумаем разам...

Вячаслаў РАКІЦКІ.

ла, што на рэжысёрска-тэатразнаўчай лабараторыі нечакана перасякалі абвешчаныя планы на будучае А. Барысавым і Е. Вайткусам. Абодва прыйшлі да высновы, што знойдзена імя ўжо амаль вычарпана. Што трэба вывучаць прыёмы народнага нацыянальнага выканаўчага мастацтва і звяртацца да каранёў сваіх тэатраў, а не да іх старажытных вуснапаэтычных форм. На гэта, напрыклад, скіраваны эксперыменты Е. Вайткуса са сваімі студэнтамі-першакурснікамі тэатральнага факультэта Літоўскай кансерваторыі. Нацыянальны змест, нацыянальная вобразнасць у акцёрскім выкананні, узбагачэнне сучасных фармальных пошукаў старажытна-літоўскімі тэатральнымі традыцыямі, якія былі згублены ў XVIII—XIX стагоддзях, — такі будучы тэатр бачыць Е. Вайткус са сваімі студэнтамі. Шлях, да якога прыходзіць вядучы майстры сцэны саюзных рэспублік. Мяркуючы па лепшых фестывальных спектаклях, шлях найбольш плённы.

УСЕ-ТАКІ, чаму ў спісе, які змяшчае больш за паўтысячы назваў айтматаўскіх спектакляў, толькі тры разы ўпамінаюцца нашы тэатры: «Таполік мой...» — 1973 г., Магілёў; «Узыходжанне на Фудзіяму» — 1973 г., Мінск, Рускі тэатр; «Першы настаўнік» — 1984 г., Мінск,

расшыфроўвалася вопытам (і ўдалым, і няўдалым) фестывальных спектакляў. Спектаклі абвяргалі ідэю «нацыянальнага тэатра». Мы глядзелі сцэнічную інтэрпрэтацыю апавесці «Рабы сабака, які бжыць уздоўж мора» Якушкага тэатра імя П. Айўнскага — спектакль «Жаданы, блакітны бераг мой». Глядзелі і плакалі. У кранальнай гісторыі хлопчыка, які ўпершыню выправіўся на лоўлю рыбы ў мора, чыталася драма, трагедыя якушкага народа. Мы бачылі мужных людзей, людзей-працаўнікоў, людзей, якія неаднойчы траплялі ў туман і спадзіваліся ўбачыць свой бераг, ахвяравалі сабой дзеля гэтага і жывалі. Нацыянальны змест, амаль зусім аўтэнтычныя акцёры са свосасаблівай пластыкай, манерай гаварыць, псіхалогіяй. І — еўрапейская, метафарычная, самая сучасная форма спектакля (рэжысёр А. Барысаў).

Адна з высноў фестывалю: самыя магутныя па ўздзеянні на глядачоў розных нацыянальнасцей спектаклі створаны ў Якуціі і Літве. Да пастановак А. Барысава і Э. Някрошчу, безумоўна, была б далучана пастаноўка Е. Вайткуса «Галгофы» ў Каўнасе, калі б яе змаглі прывезці на фестываль. Сакрэт поспеху — у глыбокай народнасці іх мастацтва, далучанасці яго да вопыту і жыцця народа. І нікога не здзіві-

дзя. Гэта каштавала і групе, і яе кіраўніку не мала: вячэрні, часам, начныя напружаныя рэпетыцыі, незадаволенасці спявачкі, кіраўніцтва. Словам, не да часу і не да месца прыйшоўся Валянцін, гэта ж былі апошнія гады застою, калі адзінаццаць вярхоўнага кіраўніцтва краінай адчувалася ў самых далёкіх яе кутках, калі «мова бірака» панавала і ў творчых інстытутах, калі патрэба жывога пераасэнсавання дасягненняў заходняга року трактвалася як ці не варожы замах на савецкую культуру і ідэалогію.

Вось чаму аднойчы і вельмі натуральна кіраўніцтва філармоніі... не прадоўжыла з В. Бадзьяравым дагавор аб супрацоўніцтве: «не справіўся з работай!» — значылася ў фармулёўцы.

Вось так, установа культуры, якая, здавалася б, павінна была зрабіць усё, каб дапамагчы, каб забяспечыць, накіраваць развіццё талента, тым больш з прэчак «буры і націску», зрабіла грывасу бязгрэшнай дзевы: маўляў, не патрэбны нам музыканты «з заходнім ухілам», ды і што гэта за імкненні да самастойнасці групы акампанемента.

У 1982 годзе восенню яго, беспрацоўнага музыканта вышэйшай кваліфікацыі, «падабраў» завод «Тэрмапласт»: там Валянцін год працаваў кіраўніком эстраднага ансамбля. У той найцяжэйшы час яго творчае жыццё музыкант прыняў важнае і мужнае рашэнне...

Драматычныя артысты ведаюць, што такое амплуа і як цяжка пераконаць рэжысёра, калег, кіраўніцтва, мастацкі савет у тым, што, маўляў, маё амплуа шырэй за тое, што ведаеце вы, што я здатны і да іншага. Часам інертыя амплуа артыста руйнуе мару, да разумення якой ён дайшоў праз пакуты роздому і бясконачнага рэпетыцыі, заняткаў, работы. А кожны ж творчы лёс вымагае развіцця, паглыблення, змен. Ведаў гэта і В. Бадзьяраў. Але глухая шэрая сцяна неразумення, учарашняга «музычнага фарысейства» моцна стала на месцы. Непатрэбны былі гэтай сцяне «бура і націск» творцы, які ўвесь час штосьці патрабуе, прапануе, які адстойвае свае прыწყінны. У выніку музычная культура рэспублікі, з-за свядомых, або міжвольных намаганняў філарманічных судзіў, пазбавілася, можа быць, цікавай і арыгінальнай лініі, у якой выпрабаваліся спалучэнні эстраднай і акадэмічнай культур рэспублікі, краіны, свету. Мары, імкненні В. Бадзьярава як рок-музыканта загінулі. Колькі энергіі страчана!

У гэтыя хвіліны глыбокай

крыўды і роспачы дапамагла музыканту ўзвышанасць неўміручага мастацтва музычнай класікі. Так, ён быў малады, сучасны, ваблі, чаравалі папулярнасць і слава, увага да яго, куміра публікі... Але ён адчуваў амаль генетычную патрэбу ў сур'ёзнасці, у імкненні рабіць і прапаноўваць штосьці арыгінальнае. Да таго ж, «пірожныя» поп-музыкі з яе бытавымі эмоцыямі і спрошчанымі пачуццямі смяротна надакучылі яму, спустошвалі душу.

Вось і УСЕ: скончаны эстрадны этап, пачалася барацьба за акадэмічны. Ды толькі тут яго амплуа эстраднага музыканта, дакладней бірка, якую павесілі яму ў філармоніі, набывала энергію сур'ёзнай перашкоды. Сам ён зразумеў, што яго скрыпнічны заваёвы — кансерваторыя, асістэнт ура, лаўрэатства — гэта тэатр падмурак таго будынка мастацтва і майстэрства, які ён хоча і павінен стварыць. З расчараванасцю Валянцін заўважыў, што многаму, нават элементарнаму, ён не навучыўся або невучаны дрэнна: разуменню доўгай музычнай фразы, адчуванню логікі паказу музычнага матэрыялу, заўважыў банальныя пралікі ў выхаванні інтанацыйнай, слыхавай культуры... Агрэхі беларускай скрыпнічнай «школы»!

Так, многая бракавала музыканту. Хто знаёмы са скрыпнічай культурай, той зразумее, што В. Бадзьярава, які так рашуча паставіў новую для сябе мэту, трэба было пачаць ці не нанова. І ён пачаў, цяпер толькі сам-насам са скрыпкай: 5—8—10 гадзін заняткаў на дзень!

Восень 1983 года. Мітусія з арганізацыяй праслухоўвання яго ў якасці скрыпача-саліста. Мастацкі савет філармоніі пасля спрэчак (спрацоўвае ж амплуа-бірка!) прапануе залічыць В. Бадзьярава ў штат саліста-скрыпача канцэрта-лекцыйнага бюро філармоніі часова, з выпрабавальным тэрмінам 3 месяцы. Потым яшчэ на год і яшчэ на год, і ўсё з выпрабавальнымі ўмовамі. Адну за адной скрыпачу прапануе праграму — пералажэнні (уласныя) класікі для скрыпкі з гітарай, праграму для скрыпкі з клавесінам, з фартэпіяна.

Нарэшце, ён — штатны, без выпрабавальных тэрмінаў, але без права выступаць самастойна ў двух аддзяленнях. Але яму так хочацца вышэй, хочацца паспрабаваць «выцягнуць» цэлую сольную праграму.

І вось з'явілася ідэя: дуэт скрыпкі і аргана. Рэпэціраваў В. Бадзьяраў і К. Шараў у вялікай і ў камернай залах філармоніі, калі толькі выпадаў час, нават ноччу. Нарэшце,

ная...» у выкананні Поля Робсана, разумеш не адно толькі лёс Едыгея, не адно толькі лёс эстонца... Разважаеш пра тое, як манкурт спараджае манкурта. І тады, калі песня пранізліва доўга і ціхай сцэны на падворку Едыгея—Лацэнаса, дзе гэты селянін-літовец корпаецца, нешта маўкліва робіць, ён раптам закрывае ў бок шчытка з лямпачкамі-сігналамі: «Манкурты!», думкі аналагічныя. Думкі не толькі пра лёс літоўца ці эстонца, думкі пра свой лёс, лёс беларусаў, лёс шмат якіх народаў нашай вялікай краіны.

І эстонцы (тэатр «Угала» з Вільяндзі, рэжысёр К. Камісараў), і літоўцы (Вільнюскі маладзёжны тэатр, рэжысёр Э. Някрошчу), і леныградцы (Малы тэатр оперы і балета, балет «Легенда пра птушку Даненбай» Ю. Сімакіна, балет-майстар А. Лебедзеў) з рознай мерай таленту і абагульненняў сёння спрабуюць разабрацца на дакладна вызначаным узроўні — калі, як, з чыёй дапамогай іх народы набіраліся манкуртызму, гублялі свае карані, сваю гістарычную памяць і як ад адраджэння памяці чалавек прыходзіць да разумення сваёй адказнасці і за лёс сваёй зямлі і ўсяго сусвету.

Нацыянальнае і агульначалавечае — галоўная праблема, якая (рэдка выпадак) лёгка

«Песні над Сожам» Гомельскай абласной філармоніі. Валянцін завітаў да землякоў. Яны жартам прапанавалі ўзначаліць «Песні над Сожам». Пасмяяліся, разышліся. А праз месяц прыехалі да яго ў Мінск і перадалі ўжо афіцыйную прапанову. Падумаўшы, Валянцін прыняў яе.

Так узніклі «Сябры». Напачатку, пасля напружаных месяцаў працы, у ансамблі памяншаліся музыканты — не вытрымалі патрабаванняў новага кіраўніка, тэмпаў, узроўню кваліфікацыі. Але ў выніку праз паўгода калектыў выходзіць у лаўрэаты Усесаюзнага конкурсу выканаўцаў савецкай песні, потым, пасля тэлеконкурсу «3 песняў на жыццё», робіцца вядомым на ўсю краіну беларускім ансамблем.

Як мастацкі кіраўнік «Сяброў» В. Бадзьяраў імкнуўся ў сваіх аранжыроўках і песнях пераасэнсаваць, перапрацаваць у нацыянальным плане замежныя і савецкія дасягненні ў рок-музыцы, тады забароненай (шла ж другая палова 70-х гадоў), пераплавіць у нешта новае, арыгінальнае імпрэвізацыйнасць джаз-рока і шлягернасць лірычнай песні. Гэта была тады новая ў многім эстэтыка аркестрыкі і аранжыроўкі так звананага ВІА, на кансерватыўны позірк і слых «не вельмі савецкая», «з уплывам буржуазнай культуры» (так крытыкавалі тады пошукі «Сяброў» і ягонага кіраўніка на пасяджэннях мастацкіх саветаў Гомельскай і рэспубліканскай філармоніі). Змагаўся В. Бадзьяраў, як мог, настойліва даводзіў і адстойваў свае эстэтычныя прыწყінны, прападаў у Мінску і, каб арганізаваць гастролі ансамбля па краіне, каб арганізаваць прэстыжныя запісы на фірме «Мелодія», прападаў у Маскву. Але перш-наперш шмат працаваў над новымі песнямі, шмат і патрабавальна рэпэціраваў. Менавіта ў той час «Мелодія» выпусціла тры пласцінкі-гіганты «Сяброў». Рыхтаваліся на Усесаюзным і Беларускам радыё і тэлебачанні праграмы за праграмай.

Але «прападанні» кіраўніка ансамбля ў сталіцы раздражнілі гомельскае начальства: кіраўніцтва абласной філармоніі патрэбны быў «рахмань», «свойскі» ансамбль і кіраўнік. Артыстам жа хацелася прастору, творчых пошукаў і гастрольнага, зразумела, не толькі па рэспубліцы.

Пытанне вырашылася даволі проста: «Звольніць». І дзевяць месяцаў В. Бадзьяраў зноў чакаў сталей прызчы: толькі ў 1980 годзе ён быў прызначаны музычным кіраўніком групы Беларускай дзяржаўнай філармоніі, якая суправаджала спявачку С. Кульпу. Здавалася б, усё добра, стаіла, уз'яднанне з сям'ёй, кіраванне групай здольных музыкантаў. Але гэта — група суправаджэння, яе рэпертуар складаўся з улікам магчымасцей і творчых пажаданняў папулярнай спявачкі. Таму В. Бадзьяраў «пайшоў па старых адраках» і запісаў некалькі новых сольных праграм групы на радыё і дыск на фірме «Мело-

МЕСЯЦЫ тры назад я сядзеў у маскоўскім кабінэце Алесь Міхайлавіч Адамовіч і расказваў яму пра адну сустрэчу. Пасля публікацыі ў «Звяздзе» інтэрв'ю Роя Мядзведзева «Сталін — гэта дракон» у мой рэдакцыйны пакой увайшоў сівы чалавек у ваенным кіцелі без пагон, з ардэнскай планкай на грудзях.

— Я ўдзельнік Сталінградскай бітвы. Кому лепш паслаць гэта, — ён патрос газетнай выразкай, — Гарбачову ці Лігачову?

— Лепш Гарбачову... А што вас так узрушыла?

Замест адказу наведвальнік пачаў даставаць з папки фотаздымкі: ён на фоне помніка Сталіну, ён ля музея правадзіў у Горы, і яшчэ, і зноў, і г. д. Да чакаўшыся паўзы ў імпрывізацыі на тэмы «Кароткага курса гісторыі ВКП(б)», я пацікавіўся, у якасці каго ўдзельнічаў судзясядзіні ў бітве на Волзе: намандзіра ці паліработніка?

— Я быў ваенным пракурорам.

Падпісваць прыгаворы гэты «ветэран» стаў у 1937 годзе, пасля заканчэння Мінскага юрыдычнага інстытута. Службу пачаў у Прыволжскай ваеннай акрузе.

— Туды накіравалі Тухачэўскага перад арыштам. Не бачыліся?

— Сустрэкаў... Правільна яго арыштавалі!

Тут зазваніў тэлефон: чытач з Салігорска прасіў парады, як рэабілітаваць бацьку. Пакуль я падрабязна тлумачыў, як, што і куды пісаць, грозны наведвальнік, відаць, вынес канчатковы прысуд і вырашыў, што далейшая гутарка сэнсу не мае. У дзвярах спыніўся.

— Хто загаловак такі прыдумаў: вы ці той выпазьнен лагерны?

Выслушаўшы расказ, Адамовіч параіў абавязкова напісаць пра ветэрана сталінскага «правасуддзя». Праз некалькі дзён пісьменнік чакаў судовы працэс па іску таксама былога пракурора, і Адамовіч не хаваў задавальнення, што працэс адбудзецца, пройдзе адкрыта. Зараз, паглядзеўшы тэлеэрпартаж з таго суда (перадача «Ачышчэнне», паказаная па ЦТ), я пацікавіўся, што так і не знайшоў пакуль што слядоў свайго візітэра (ён адмовіўся назвацца). Тэлеэрпартаж выдатна пацвердзіў: самая эфектыўная форма барацьбы з ідэалогіяй сталінізму — галоснасць, адкрытае супастаўленне аргументаў, дыялог твар у твар.

ШТО Ж уяўляе сабой член КПСС Іван Цімафеевіч Шахаўцоў, былы аднапалчанін Васіля Быкава, з якім цяпер знаходзіцца па розных бакі лініі фронту? Сам сябе ён называе юрыстам, гісторыкам і прапагандыстам, так сказаць, адзін у трох асобах, як бог — айцец, сын і дух. Ці, калі падабраць больш арганічнае параўнанне, як асобая тройка, якая сама вяла следства, выносіла прысуд і тут жа ён прыводзіў у выкананне.

Дарэчы, Шахаўцоў свядома падкрэслівае сваю «універсальнасць». Гісторык ён можа заявіць, што той не юрыст, юрыст — не ведаеш гісторыю, ім абодвум — не разумееш, што слова павінна натхняць, а не адцягваць людзей ад выканання вялікіх і складаных задач — і г. д.

Багата мы чулі і чыталі падобных заяў. Але на гэты раз пачулі найноўшую іх інтэрпрэтацыю: «У газетах, па радыё, тэлебачанні сталі з'яўляцца ачарніцкія матэрыялы ў адрас чалавека, які 30 гадоў воляў лёсу ўдасабляў партыю і дзяржаву. Пачалі прыпісваць яму недастойныя асабістыя якасці. Я прад'яўляў судовыя іскі аб абароне гонару і годнасці Іосіфа Вісарыявіча Сталіна, — нельга абвінавачваць чалавека, які не можа сам сказаць у сваю абарону», — гаварыў Шахаўцоў у судзе.

Пакінем без каментарыя ўвогуле зразумелае асабістае жаданне, змяшчаючы ў кучу партыю, дзяржаву і злчынцы, выступіць у трагічнай узвышанай ролі іх адзінага абаронца — ды і сам Шахаўцоў не хаваў прэтэнзій на славу Ніны Андрэевай у штанах.

Толькі на першы погляд нечакана гучыць у вуснах юрыста сталінскага гарту (пракурор з 1951 года) быццам бы і гуманны тэзіс аб немагчымасці абвінавачваць чалавека, які

не можа выказацца ў сваю абарону. Але ці не з асноўнай формальнай формулы 30-х гадоў «прызнанне — царыца доказу» выводзіцца гэтае «чалавечалюбства»? З поўным усведамленнем, вядома, што з нябожчыка ля Крамлёўскай сцяны наўрад ці ўжо вырваць прызнанне, нават прымяніўшы спецыяльныя меры.

Больш цікава, што гадаванец Вышынскага, каб абараніць свайго пратэжэ, вымушаны звартацца да катэгорый зусім не сталінскай юрыспрудэнцыі і нават аперываць паняццямі, якія раней без эпітэта «буржуазныя» і не ўжываліся! «З пункту гледжання прэзюмпцыі невінаватасці, асабліва зараз, калі вуснамі XIX партканферэнцыі мы гаворым аб прававой дзяржавы, нельга сказаць чалавеку, што ён злачынца, калі ў адно-

ся адданымі яму на ўсё жыццё».

— З аўтарамі такіх пісьмаў, — адказаў Мядзведзеў, — палемізаваць няма сэнсу, як няма сэнсу палемізаваць з фанатыкамі любога культу — рэлігійнага або палітычна-рэлігійнага. Важна толькі ўратаваць моладзь ад уплыву такога роду фанатыкаў.

Пераканаць фанатыкаў не ўдасца. Але трэба ведаць набор дэмагагічных штампаў і ідэалагічных адмычак, што яшчэ нядаўна спрацоўвалі з безадказнасцю лома. Хоць бы для таго, каб знайсці прыёмы ў адказ, каб абараніць новага пакалення ад бацькі сталінізму. Павучальна было паглядзець, як пасля гнеўнага выступлення Васіля Дзімітрыевіча Палікарпава Шахаўцоў — на ўзроўні безумоўнага рэфлексу — пачаў снорагаворкай пытацца: «Вас у партыйным парадку асуджалі за публікацыю матэрыяла аб Раскольніку?»

Пяць ці шэсць разоў, пакуль вучоны спарабаваў уцяміць, што да чаго, сталініст сладастрасна паўтараў сваё шматзначнае пы-

танне... Ох, многія беларускія гісторыкі ў гэты момант, відаць, успомнілі аднаго свайго колегу — пенсіонера, які вольны час прысвячае шматстаронкавым сігналам у «інстанцыі». Калі нядаўна яго публічна папрасілі навуковыя спрэчкі вырашаць навуковымі метадамі, ён тут жа радасна адпарываў: «У буржуазны парламент я пісаць не буду. А ў ЦК маю права!» І піша. І — чытаюць... (ш — бо чытаюць?).

Маральнай і інтэлектуальнай ахвярай сталінізму назваў Шахаўцоў публіцыст Юрый Каракін: толькі духоўны калека можа абараніць катаў. Але самае неверагоднае — Шахаўцоў сам ахвяра сталінізму ў прамым сэнсе! Ва ўзросце 3-х гадоў, пад час калектывізацыі, разам з дзедам, бацькам і маці яго выслалі на Салаўкі, там загінуў яго шасцімесячны брат.

Хоць чаму — неверагодна? Нядаўна на нашых вачах дзеці двух загінуўшых за сталінскім часам кіраўнікоў Беларусі, якія, дарэчы, і самі шмат чаго вынеслі, як «чэсэіры», раптоўна захацелі выйсці з антысталінскага руху і паведаміць аб гэтым праз усе газеты рэспублікі. (Тут, праўда, можа ўзнікнуць наўнае пытанне, як жанчыны здагадаліся аднесці тэкст падпісанага імі адрачэння адразу ў тэлеграфнае агенства, ці ведаюць яны яго адрас і г. д.).

ТЫМ НЕ МЕНШ, выпадак Шахаўцова здзіўляе, ураджае свайё голы стэртыльнасцю: ахвяра адкрыта і самастойна выступае ў падтрымку ката!

Аднак, перш чым аналізаваць такія паводзіны істца, уяўляецца карысным зразумець прычыны нашага здзіўлення імі. З аднаго і, бадай, найважнейшага боку, гэта цалкам нармальна, на ўзроўні здаровых інстынктаў рэакцыя на маральную паталогію: не павінна, не можа ахвяра быць заадно з забойцамі! А з другога — ці не сведчанне гэта аўтаматызму нашага мыслення, звычкі класіфікаваць па знешніх, часта павярхоўных прыкметах складанейшыя (а што больш складанае за чалавека?) з'явы і падзеі? Ахвяра — значыць супраць ката, герой вайны — не здрадзіць у мірны час, мае сваю жывую за мяжой — трэба прыгледзецца... Шаблоннае мысленне праграмуецца стандартнай сістэмай навучання і выхавання, замацоўваецца стэрэатыпічнасцю нашага побыту, сацыяльным, эканамічным, палітычным уззаемаадносінамі. Але памятаеце, чый гэта ідэал — па-

добны адзін на аднаго людзі-шрубкі?

Адзёс Адамовіч нагадаў на судовым працэсе расказ Эйнштэйна пра біблейскую Нагорную казань. Хрыстос, па версіі геніяльнага вучонага, выдаў народу толькі 10 запаветаў (не забі, не ўкрадзі і г. д.). А быў яшчэ адзінаццаты — не бойся!

Не баяцца дадумваць да канца, заахвочваць крытычнае ішадумства ў сабе і іншых — выклік сталіншчыне. Выклік, які распрамляе дэфармаваныя, заштабузаваныя да непрытомнасці розум, гонар і сумленне. І тады выпрастаная, разнавольная душа (нават калі ні вы, ні вашы сваякі не пацярпелі ад Сталіна) прад'явіць свой іск таму часу, як прад'явіў яго Алесь Адамовіч:

— Я лічу, што гэта ён, Сталін, знішчыў велізарную частку майго народа. Гэта ён, Сталін,

дэмаггічна перадаваў сваё рабскае становішча і змагаецца супраць яго, ёсць рэвалюцыянер. Раб, які не ўсведамляе свайго рабства і гібе ў маўляўнасці, бессвядомным і бесслаўным рабскім жыццём, ёсць проста раб. Раб, у якога слінік цянуць, калі ён самаздаволенна апісвае прыгожасці рабскага жыцця і захапляецца добрым і цудоўным панам, ёсць халоп, хам».

Недаказальна, што гэта менавіта пра вас? Добра. Тады, калі ласка, успомніце свае ўласныя словы: што вы адказалі на папярэжы абароне гніснага мучыцеля акадэміка Вавілава — следчага НКУС Хвата?

— Я абараняў не Хвата. Я абараняў сябе праз Хвата!..

Хіба ж не паставілі вы дакладны дыягназ сабе і сваім аднадумцам? Вы абараняеце не гісторыю, а сваё, дакладней, сталінскае яе скажэнне. Вы абараняеце не катаў, а сваё рабскае іх абжання. Памятаеце, як называецца паэма, цытата, з якой вас абразіла? «Кому на Руси жить хорошо». Што, маўляў, з таго, што часам цягнець верныя сталінцы — лес сякуць трэскі ляцяць, паўтаралі вы лубіму прыгаворку крамлёўскага дрывасена. Вам сапраўды жылося добра — усё было так проста, ясна, правільна. І не трэба было задумвацца...

Вы баіцеся думаць і дадумваць да канца, — і таму абараняеце зручны для сябе светларадан і сваё ў ім камфартнае месца — у маральным сэнсе. У матэрыяльным, аддадзім належнае, вы амаль асіст. Толькі не трэба выдаваць за рэвалюцыйную годнасць сваю няздольнасць вырошчваць хлеб, абараняць краіну ўменнем, а не колькасцю, адрозніваць музыку ад шумбуру. Рэвалюцыйнае рабілі, як вам ні дзіўна гэта чуць, не для таго, каб народ жыў бедна — беднасць ніколі не была народным ідэалам.

Вы абараняеце сваё вядучае месца ў жыцці — хоць якое яно ваша... Гэта месца расстраляных, замучаных, высланых сапраўдных земляроўцаў, інжынераў, вучоных, паэтаў, военачальнікаў — лепшых сыноў і дочак народа. Вы і сёння абараняецеся ад таленавітых, улюблёных у працу, думачоў...

Вось як я расшыфроўваю ваш аўтадыягназ. Вы можаце пакрыўдзіцца на тэрмін — так гавораць пра хворых. Вы ж лічыце здаровымі кіраўцамі сябе падобных і гатовы прыступіць да лячэння грамадства ўсімі апрабаванымі сродкамі, ад тэарэтычнай гамеапатыі да практычнай хірургіі.

ЯК ВЕДАЦЬ, магчыма, выступленне Шахаўцова ў судзе магло не адбыцца, пражыў Сталін яшчэ 5—10 гадоў. Перад канцом ён пачаў маніякальна падазрава ставіцца нават да бліжэйшага акружэння, якое не без падстаў прадчувала расправу. А чаму б не вырашыць пытанне пераемнікаў, так сказаць, глабальна? Які-небудзь Карыбскі крызіс — чым не нагода, каб з забетаніраванага класавага акупа гахнуць на ўсю вадародна-балістычную катушку? І гары яно агнём ці, наадварот, замярзот ядзернай зімой. Гэта не пустыя фантазіі — у 50-я гады чулі мы такія заявы аднаго вернага сталінца на Усходзе, ды, на шчасце, у таго рукі аказаліся кароткія...

Баяюся, перспектыва ўсеагульнага канца свету не натхняе ўжо ніводнага з антаганістычных, уживу любімае вамі значэнне, класаў. Духоўная ініцыятыва сёння — за новым мысленнем, за перабудовай, за тымі, хто не баіцца дадумваць да канца. Есць у свеце яшчэ аматары падмацоўваць улюблёныя ідэі кулаком. Прычым, што характэрна, нягледзячы на рознасць кантынентаў і сацыяльных сістэм, яны ў нечым надзвычай падобныя адзін да аднаго. Ці не ўпэўненасцю, што лепш быць мёртвым, чым ўзнавага колеру (розніца толькі ў найменаванні), быць мёртвым усім разам, а ўдасца — дык самому пры гэтым уцалець?

Адказы на гэтыя пытанні гісторыя ўскладае на нас. Будуць яшчэ іскі ў абарону Сталіна.

Ці будзем гэтага баяцца?

Аляксандр ЛУКАШУК.

НЕ БОЙСЯ!

Шахаўцоў супраць Адамовіча і ўсіх нас

сінах да яго не было абвінавачваўчага прысуду...» Але Шахаўцоў, юрыст сталінска-брэжнэўскай школы, уступіў на чужую для яго тэрыторыю прававой дзяржавы — і, як папярэджаў патэ, прыняў смерць ад каня свайго.

— Выдатная ідэя! Значыць, трэба пачаць юрыдычнае следства супраць катаў? — развіў думку істца Адамовіч. — Я так зразумеў, што гэта своеасаблівы наш унутраны Нюрнберг супраць арганізатараў генацыду. У Нюрнбергу не ішлі за эмоцыямі, газетчыкамі, а строга даследавалі ўсё на падставе дакументаў, юрыдычных сведчанняў. Што ж, гэта неблагая задума. Калі так задарыцца, будзь прад'яўлены іскі не з боку пракурораў, а з боку ахвяр...

Сапраўды, ідэя спецыяльнага суда над Сталіным (народны суд даўно ўжо ідзе) усё больш выпявае і знаходзіць новых прыхільнікаў. Таварыства «Мартыралог Беларусі», напрыклад, у якасці праграмы ставіць задачу дабівацца міжнароднага суда над сталінізмам. Яго ахвярамі сталі Камінтэрн, многія выдатныя дзеячы камуністычнага і рабочага руху, цэлыя партыі — КПЗБ, КПЗУ, кампартыя Польшчы; пацярпелі народы многіх краін.

Як гісторык, Шахаўцоў павінен быў бы ведаць гэта, гаварыў на судзе доктар навук В. Д. Палікарпаў, аўтар вядомага артыкула пра Фёдора Раскольнікава. Гэтакаса як і шмат іншага. Напрыклад, тэлеграму Сталіна ад 20 студзеня 1939 года, якая прадпісвала следчым НКУС прымяняць меры фізічнага ўздзеяння да падсудных. Абаронца Сталіна абвінавачаныя помніць, што толькі за 1937—38 гады іх кумір падпісаў 393 доўгія спісы смертных каў. А хто зробіць жудасную работу — падлічыць пайменна знішчаных Сталіным дзяцей, якіх расстрэльвалі з 12-гадовага ўзросту — па закону!

АЛЕ шахаўцоў не праніць аніякімі фактамі. Я пасылаў Роя Мядзведзева чытаць лісты, выкліканыя яго інтэрв'ю «Звяздзе». Заўсёды карэктны і ўвжлівы Рой Аляксандравіч адказаў аўтарам асабіста і зрабіў агульны каментарый, пакінуўшы, аднак, без аналізу і адказу адзін ліст з такімі, напрыклад, радкамі: «Сталін быў не дракон, а Анёл, які выратаваў свет ад фашызму. Сталін для нас гэта і Радзіма, і Партыя. Сталіна ведае і павяжае ўвесь свет. З гэтай перабудовай мы адышлі ад сацыялізму, цяпер у краіне поўны кашмар, усе нейкія незадаволеныя... Але колькі б ні лілі бруд на Сталіна, мы застаёмся».

Чытач прыйшоў у рэдакцыю

І ЗНОЎ—3 БУЛЬДОЗЕРАМ НА ДРЭВЫ

Наша газета неаднойчы звярталася да тэмы нядбайных, а часам злучаных адносін да прыроднага асяроддзя — у прыватнасці, у гарадах. Узгадаем, да прыкладу, артыкул у «Ліме» «Лес сякуць... парк садзіць будучы». І вось яшчэ адзін сігнал. У рэдакцыю са сваім клопатам прыйшоў жыхар Мінска У. І. Вашкевіч.

— Не будучы наступнай вясной квітнець сады на вуліцах з пазычымі назвамі Лугавая, Аранжарэйная, што побач са Свіслаччу, — сказаў Уладзімір Іосіфавіч. Сам ён жыў да нядаўняга часу на вуліцы Лугавая ва ўласным доме. Ягоны дом, як і ўся прыватная забудова ў гэтым раёне, трапіў пад знос.

— Кватэру ў іншым раёне, непадалёк, зразумела, мне далі, — працягнуў У. Вашкевіч. — Ды і матэрыяльную кампенсацыю за дом і сад атрымаў, як належыць. Так што не ў гэтым справа. Але ж як, скажыце, можна было пусціць пад нож бульдозера цудоўныя сады? Так, цяпер, мабыць, ужо трэба казаць пра іх у мінулым часе. Работнікі ўпраўлення «Мінск-Віліяводбуд», выконваючы заказ «Мінскводканала», разгарнулі работы шпарка, як кажуць, з імпульсам. Увесь урадлівы слой зямлі каля знесеных дамоў, створаны за дзесяцігоддзі стараннай людскай працы, перамешаны з друзам і смеццем і звалены ў кучы проста на дарозе. Але галоўны мой боль — дрэвы. Ну, няўжо не знайшлося б пакупнікоў на яблыні, грушы, слівы, якія маглі даваць плады? Ды яшчэ якія плады!

Немагчыма спакойна глядзець на аголенае карэне дрэваў, што беспрытульна ляжаць на снезе... Як, скажыце, пасля ўсяго гэтага даводзіць юнаму пакаленню, што нельга ламаць галінкі на дрэвах, як выходзіць любоў да «злітнага сябра»?

Звяртаўся я, зразумела, да гарадскіх улад. Ды ў Ленінскім райвыканкоме мая інфармацыя нікога, мякка кажучы, не зацікавіла. А работнік гарвыканкома, з якім я размаўляў па тэлефоне, наогул не ведаў... што ў Мінску ёсць вуліца Лугавая. Звяртаўся і ў інспекцыю па ахове прыроды. Абцялі разабрацца. Але ж цягнік, як кажуць, пайшоў.

Звярнуліся і мы ў гарвыканком — у архітэктурна-планіроўнае ўпраўленне. Ландшафтчы архітэктар Г. П. Латышаў нічога не змог нам сказаць, растлумачыў, што ён на пасадзе нядаўна і не ў курсе справы. Нарэшце ў аддзеле ландшафтнай архітэктуры і добраўпарадкавання нам усё ж павадалі, што ў рамках планіроўнага добраўпарадкавання рані Свіслач уздоўж яе ад вуліцы Аранжарэйнай да вуліцы Дзянісаўскай (а ў гэты раён трапляюць і вуліцы Лугавая з Аранжарэйнай) праводзіцца ўрэгуляванне рэчышча ракі і інжынерна-падрыхтоўчыя работы на прылеглай тэрыторыі.

Так што тым садам «на прылеглай тэрыторыі» наканавана было загінуць па плане. Трэба думаць, што пасля заканчэння падрыхтоўчых работ тут зноў будзе разбіваць зялёныя насаджэнні. І зноў жа — па плане. Такое воль «добраўпарадкаванне».

Сумная гісторыя. Асабліва сумная таму, што — тыповая. З аднаго боку — звычайная, нічым не прыхаваная ведамаснасць, з другога — агульная наша «прычарпеласць», абывацтва да ўсяго, што «не наша»...
Аддзел публіцыстыкі «ЛіМа».

НАПЯРЭДАДНІ пленума праўлення Саюза кампазітараў БССР намеснік старшыні праўлення народны артыст СССР Я. Глебаў прапанаваў «ЛіМу» свой артыкул («Спраба быць шчаслівым», нумар за 28 кастрычніка г. г.). У ім закрануты шэраг надзённых праблем: нацыянальны рэпертуар музычных тэатраў, падрыхтоўка прафесійных лібрэтыстаў у рэспубліцы, уключэнне музыкі беларускіх кампазітараў у праграмы выканаўцаў-гастролёраў, творчы і маральны мікраклімат у кампазітарскім асяроддзі. Той фрагмент, які датычыўся асабіста кампазітара П. Альхімовіча, спачатку выклікаў у нас сумненні. Аднак Я. Глебаў запэўніў рэдакцыю, што цалкам адказвае за напісанасць, што факты, названыя ў артыкуле, агульнавядомыя, правяраныя, іх можа быць і больш; што ён улічыў меркаванні і пажаданні людзей, якія ведаюць П. Альхімовіча як асобу, і ўпэўнены ў іх маральнай падтрымцы. Рэдакцыя задаволіла просьбу аўтара захаваць у артыкуле радкі пра П. Альхімовіча як прынцыповыя.

30 кастрычніка адкрыўся пленум. Прадстаўнік «ЛіМа» штодня сустракаўся з яго ўдзельнікамі, быў сярод музыкантаў і пераканаўся, што газетнае выступленне Я. Глебава ўспрынята неабякава, але і неадназначна. Некаторыя чытачы выказвалі ўдзячнасць «ЛіМу» за слушную і своечасовую публікацыю.

Работу пленума завяршыла дыскусія. Сярод яе ўдзельнікаў, як паведамлялася ў «Ліме» 18 лістапада, быў і кампазітар П. Альхімовіч. Ён выступіў супраць публікацыі «Спраба быць шчаслівым». Цытуючы артыкул, П. Альхімовіч павойму, досыць суб'ектыўна тлумачыў ход разваг, сутнасць высокай публікацыі, якую ўспрыняў як расправу Я. Глебава за крытыку. (У «Вячэрнім Мінску» за 6 мая г. г. выйшаў артыкул П. Альхімовіча «Трэба гаварыць па шчырасці» з негатыўнымі меркаваннямі пра творчасць шэрагу беларускіх кампазітараў). З трыбуны пленума, які прысвячаўся юбілею СК БССР, перад вялікай аўдыторыяй, дзе былі прадстаўнікі самых розных колаў музычнай грамадскасці, афіцыйныя асобы (намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Мазай, намеснік міністра культуры БССР У. Рылатка), гасці рэспублікі (прынамсі, сакратар праўлення СК СССР А. Холмінаў), П. Альхімовіч пачаў выказваць сваё стаўленне і да Я. Глебава як да асобы. У зале ўскачаў шум, сказанае П. Альхімовічам шакіравала прысутных, яны спрабавалі спыніць выступленне. Кампазітар Э. Ханок, які выступаў пазней, асудзіў учынак свайго калегі. Але гэта ўжо не магло ўратаваць гонар і пленума, і беларускага кампазітарскага саюза, з нетраў якога вырвалася гэтка непрыгожая імправізацыя.

Мінулі дні Кастрычніцкіх свят. Неўзабаве рэдакцыя атрымала амаль адначасова некалькі лістоў на адну тэму, з падобным зместам, з адноль-

кавай просьбай: апублікаваць яго водгук на артыкул Я. Глебава. Што ў тых лістах?

Салістка ДАВТа БССР Н. Галева выказвае здзіўленне: «Што актуальнага напярэдадні 50-гадовага юбілея Саюза кампазітараў БССР знаходзіць аўтар у тым, што гэтак нядобра зычліва, злосна, з сумніцельным пафасам піша пра свайго сабрата па прафесіі? Удзельніца аўтарскага канцэрта П. Альхімовіча (выконвала «Беларускую бахіну»), спявачка станюча характарызуе ягоную музыку, удакладняе, дзе яна гучала яшчэ, гаворыць пра далейшае свай супрацоўніцтва з кампазітарам: «Прапанаваў мне спець «Беларускую бахіну» з Дзяржаўным акадэмічным аркестрам беларускіх народных інструментаў імя І. І. Жыноўца, паказаўшы твор кіраўніцтва калектыву і

казы на свае пытанні яны атрымаюць з першых вуснаў, папытаўшы самога прафесара Я. Глебава: ён працуе ў той жа кансерваторыі, дзе вучацца хлопцы».

Паўстаронкі машынапіснага тэксту, які падпісаны пісьменнікам Г. Марчун, рэжысёрам У. Трацякоў, С. Сычоў і мастаком А. Мацвяйчук, адрасавана галоўнаму рэдактару, мае назву «Адкрытае пісьмо ў «ЛіМ», пачынаецца так: «Паважаныя браты-кампазітары!» Трохі далей — пра артыкул: «Нельга прадстаўнікам творчай інтэлігенцыі, носьбітам народнай этыкі, духоўнасці капіць зло і знішчаць таварыша па саюзу абодзай накіштаў слоў «адвезная фігура», «берыеўскія метады» і г. д. Думаецца, такі зварот Я. Глебава да грамадскасці не на карысць перабудове, якая патрабуе еднасці, па-

федры кампазіцыі): «Мы гэтак страцім аўтарытэт Саюза кампазітараў, кафедры праз такія паводзіны Альхімовіча». Студэнт 4 курса Р. Глебаў: «Я выступаю не як прадстаўнік фіямліі, а як вучань і грамадзянін. Хаця лічу, што сын мае права абараняць гонар свайго бацькі. Я быў сведкам, калі Альхімовіч пагражаў Анатолю Васільевічу (Багатырову, — РЭД.) пісьмова, і тады Багатыроў у нас расказаў, як «людзі Альхімовіча» пагражалі яму па тэлефоне. За ўсё гэта Альхімовіч быў выключаны з партыі...» Першакурсніца Т. Стаховіч: «Да паступлення ў кансерваторыю я мела ўрок у Альхімовіча. Але, паступіўшы ў кансерваторыю, трапіўшы ў клас Глебава, я даведалася, што маім бацькам званіў Альхімовіч і сказаў, што Глебаў адмаўляецца ад майго знаходжання ў класе. Такая маё выклікала ў мяне абурэнне».

М. Казінец, рэнтар БДК: «Я

КАНФЛІКТ

РЭКА АДНОЙ ПУБЛІКАЦЫІ

атрымаўшы там запрашэнне тэрмінова брацца за стварэнне партытуры... Запрошана ў якасці салісткі ў новым творы кампазітара».

Катэгорычна не прымае Н. Галева «очернительскі» выказанне ўсёго ж яе ўспрынятае о канцэрце П. Альхімовіча. Эмоцыі выканаўцы, якая працуе поруч з кампазітарам, зразумелыя. Аднак і яна, і дырыжор Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР Ю. Цырук, і прыхільніца творчасці П. Альхімовіча мінчанка Ж. Барэйша, іншыя аўтары лістоў, відаць, няўважліва прачыталі радкі Я. Глебава «не займайце авантурамі і прафанацыйна накіштаў складання аўтарскага канцэрта», таму ўспрынялі іх не як характарыстыку дзеяння П. Альхімовіча, а як ацэнку ягонай музыкі і заадо пакрыўдзіліся за гонар выканаўцаў.

Тая ж крыўда ў калектывным пісьме дырэктара Рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў А. Дзмітрыевай, яе намесніка В. Клячовай, мастацкага кіраўніка ансамбля «Зорачка» М. Івановай, якія з дасведчанасцю напісалі і пра П. Альхімовіча: «Ці трэба варушыць успаміны, горкія ўспаміны аб юнацтве чалавека, якому цяпер ідзе пяты дзесятак год? Які здолеў 24 гады назад, здолеў сябе перарабіць! Стаў тым, кім ён сёння з'яўляецца: добрым музыкантам, вядомым кампазітарам, дбайным бацькам, старанным настаўнікам у БДК, а для нас — Рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў — актыўным членам мастацкага савета, які безадказна (так у пісьме. — Рэд.) дапамагае ў рашэнні шматлікіх творчых задач. Нарэшце, камуністам, якога таварышы па працы ў Белдзяржкансерваторыі амаль аднагалосна выбралі ў склад бюро цэхавай партыйнай арганізацыі. Ці не «помстаў» П. Альхімовічу за ягонае выступленне ў газеце «Вячэрні Мінск» у маі 1988 года з'яўляецца гэты чутны глебаўскі «залп»?»

Звярнуліся ў «ЛіМ» студэнты БДК Э. Каліноўскі і У. Кац — з просьбай удакладніць, напісаць нам: якую «наёмную працу» мы (у артыкуле іх прозвішчаў няма. — Рэд.) выконвалі для нашага настаўніка па інструменту Аляксандра П. П., які гэта сцвярджае ў сваім артыкуле... і г. д. Будзе зусім натуральна, калі ад-

вагі адзін да аднаго... Працэнтаваныя (праўда, не цалкам дакладна) словы з артыкула былі скарыстаны Я. Глебавым не як абразы, а як маральна характарыстыка калегі, якую пацвердзілі іншыя людзі.

Рэдакцыя атрымала ліст, у якім гаворыцца пра высокі творчы і настаўніцкі аўтарытэт Я. Глебава і пра выступленне П. Альхімовіча на пленуме, што «падавалася злосна помстай за тое, як Яўген Аляксандравіч ахарактарызаваў Альхімовіча ў газеце «ЛіМ». Мэтай выступлення было зняславіць Глебава і выклікаць на пленуме скандал. Гэта было настолькі відавочна і брыдка, што выклікала разкае абурэнне залы... Усе былі аднадумныя ў думцы, што выступленне ўвачавідкі пацвердзіла артыкул Я. Глебава. Мы баімся новых акцый, бо ад Альхімовіча, і гэта агульнавядома, можна чакаць усяго. Мы выказваем салідарнасць з Я. А. Глебавым, а таксама з усімі высьновамі ягонага артыкула... Семнаццаць подпісаў: А. Шчура, У. Карызна, А. Рашчынскі, У. Дамараўскі, У. Кандрусевіч, Л. Захлеўны, Р. Сурус, А. Мдзівані і інш. — студэнты і добра вядомыя кампазітары.

Адбыўся агульны сход студэнтаў і выкладчыкаў аддзялення кампазіцыі БДК з удзелам рэктара, сакратара камітэта камсамола, прадстаўнікоў СК БССР. Пастанова і ёмісты пратакол сходу таксама атрымаў «ЛіМ». Вось радкі пратакола.

Л. Захлеўны: «Я пацверджаю тэрмін з артыкула Я. А. Глебава пра «берыеўскія прыёмы» Альхімовіча. Узляць хоць бы факт у адносінах да Сяргея Карэца, калі Альхімовіч прапанаваў мне «убраць» яго з работ на кінастудыі пры дапамозе «дасье». І вось яго апошняе выступленне на пленуме. Гэта абразы і Я. Глебава, і пленума. Гэты чалавек займаецца сутыканнем людзей, ёсць вакол сябе нездарова абстаноўка. Ён не мае права выклікаць...»

А. Рашчынскі: «Выпадак на пленуме — нонсенс. Якія могуць быць гарантыі, што Альхімовіч і далей не будзе ўжываць свае вядомыя прыёмы. Бяда інтэлігенцыі ў тым, што яна не можа дазволіць сабе тыя ж прыёмы, што Альхімовіч, і ад гэтага не можа процістаяць хамству. Яўген Аляксандравіч зрабіў спробу процістаяць гэтаму. І мы пачылі, чым гэта скончылася на пленуме».

Л. Мурашка (выкладчык на-

цалкам пацвярджаю той факт, што прыведзены Я. А. Глебавым у газеце «ЛіМ», — накіонт магнітафоннага шантажу і абразы. Альхімовіч прыйшоў да мяне і верасня з магнітафонам і пагразаў, што будзе размаўляць са мной толькі з дапамогай магнітафона альбо ў прысутнасці юрыста ці прадстаўніка прэсы. На маю заўвагу, што я бачу ў гэтым абразе мяне як асобу, Альхімовіч адказаў: «Гэта вы лічыце, што вы асоба. Я так не лічу». Я даў ёму факт да ведама Міністэрства культуры і вялікага савета БДК. Удзячны Яўгену Аляксандравічу, што, маючы на ўвазе гэты эпізод, ён далікатна не назваў мяне прозвішчам...»

Сход асудзіў выступленне П. Альхімовіча на пленуме як амаральны учынак, высветліў, што «аналагічныя учынікі і дзеянні характэрныя для гэтага чалавека», выказаў яму недавер як педагогу і звярнуўся ў партыйную арганізацыю БДК з пытаннем аб знаходжанні яго ў радах КПСС.

І такая папера. «На наш погляд, дадзены матэрыял знаходзіцца ў рэчышчы пытанняў, узятых у артыкуле Я. Глебава...» — напісалі ў «ЛіМ» кандыдаты мастацтвазнаўства дацэнты БДК Т. Мдзівані і Р. Сергіенка. Яны даслалі нам копію заявы праўленню СК БССР і яго старшыні І. Лучанку, дзе тлумачыцца акалічнасці, пры якіх 16 лістапада з рукапісу іх будучай кнігі «Кампазітары Савецкай Беларусі» знік тэкст нарыса пра П. Альхімовіча, ім жа ўхвалены і завізаваны 14 лістапада. Тэкст забраў і не вярнуў сам кампазітар, і гэты учынак названы ў заяве «беспрэцэдэнтным выпадкам».

Ці можна атаясамліваць канфліктную сітуацыю, звязаную з імёнамі Я. Глебава і П. Альхімовіча, са звычайным высвятленнем адносін паміж двума творчымі асобамі? І што было б, калі б прамаўчаў Я. Глебаў? Няхай памаркуюць чытачы ўслед за газетай і самі зробіць высновы. Усчынаць у «ЛіМе» новую гаворку на гэтую тэму ўжо няма патрэбы.

Аддзел музыкі «ЛіМа».

СУСТРЭЧА ў ПАРТЫЙНАЙ ШКОЛЕ

Калі б патрэбны быў дэвіз нядаўняй сустрэчы слухачоў і выкладчыкаў Мінскай вышэйшай партыйнай школы з аўтарскім калектывам, супрацоўнікамі рэдакцыі і аўтарскім актывам часопіса «Полымя», «Універсітэта культуры», то яго можна было б увасобіць у крылатых словах Аляксандра Твардоўскага, сказаных пра савецкіх пісьменнікаў: «Партыя думае і нашымі галовамі».

Сапраўды, у сучасным грамадскім жыцці значэнне творчай інтэлігенцыі, гэтых «дрожджаў перабудовы» (М. С. Гарбачоў), як ніколі ўзрасло. Да слоў сумленых пісьменнікаў, мастакоў, артыстаў, іншых дзеячаў культуры прыслухоўваюцца і прыглядаюцца рабочыя, калгаснікі, студэнты, тэхнічна і навукова інтэлігенцыя. Тым больш, што многія з творцаў — члены КПСС, і такім чынам

высокае аўтара «Васілія Цёрніка» можа ўспрымацца ў самым прамым сэнсе...

З увагай слухала аўдыторыя, сённяшнія і заўтрашнія кіраўнікі розных партыйных і савецкіх органаў, мудры роздум народнага пісьменніка БССР Янікі Брыля над складанымі праблемамі сучаснай літаратуры і сучаснага жыцця. З удзячнасцю былі ўспрыняты развагі галоўнага рэдактара «Полымя» Сяргея Законнікава пра пэўныя здабыткі, праблемы і бліжэйшыя планы старэйшага рэспубліканскага часопіса. А доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс задаволю цікаваць слухачоў партыколы да пытанняў развіцця гісторыка-літаратурнай навукі ў Беларусі.

Пасля былі пытанні. Самыя розныя. «Над чым вы сёння прадуцеце? І пра адносін да «Талана» і «Тутэйшых». І пра стаўленне да некаторых апошніх публікацый Васіля Быкава і Алеся Адамовіча. І пра неабходнасць і сутнасць духамоў у Беларусі. І пра падзеі 30 кастрычніка ў Мінску каля Усходніх могілак. І пра многае іншае. Цікава было пачуць думку вядомых пісьменнікаў. Бо — партыя сёння думае і іхнімі галовамі...»

В. КАЧАНОВІЧ.

3. «Дзе Ваша прорва...»

...Пра «хмельна-дамскі» варыянт упершыню пачуў я ад Барыса Віктаравіча Платонава — у 1957 годзе, у гасцініцы «Масква» ў адным з двухмесных нумароў чацвёртага паверха, дзе ён жыў тады, здаецца, на працягу двух-трох месяцаў — па абавязках члена камітэта па Ленінскіх прэміях СССР. Што нас звязало з ім? У кастрычніку ці лістападзе таго года з Мінска на ЦТ у Маскву паехала вялікая праграма тэатральнага канцэрта, «юбілейнага» (прамых трансляцый з Мінска на сталіцу не было яшчэ, і тэлезапісу таксама). Барыс Віктаравіч у канцэрте тым іграў свайго Эзопу. Потым быў банкет, пасля банкету ён паехаў разам з намі ў «Украіну» да сваіх сяброў — П. С. Малчанова і Г. П. Глебава (засуваваў па земляках). Ад іх я разам з ім паехаў на таксі ў праводзіны, ажно пад рашціцу, і ён не адпусціў мяне — «арыштаваў». Узбуджаны, не мог заснуць. Чытаў «Курган» і «Мцыры» — летуценна, романтична:

Князь у хораме жыў, слаўны свету ўсяму,
Недаступны і грозны, як хорам,
Хто хацеў, не хацеў — біў панюнам яму,
Спуску, ласкі не знаў непакорам...
Зневажаў, катаваў ён дружынай сваёй;
Стражы князевы — у полі і дома.
Толькі модлы раслі небу ў сэрцах людзей,
І працяжце расло пакрыма,

— Вось табе і культ! — спыніўся ён, нібы адказваючы на мае старанні распасці «бало-та» да гэтай тэмы — ночу ў «Украіне», між трыма народнымі СССР і сталінскімі лаўрэатамі (Платонаў, да таго ж, не так даўно іграў самога Сталіна і побач з ім Малчанав — Ленін выглядаў — у «Незабытым 1919-м» — эпизычным і крыху дзіваватым «падыпечным»). Шчыра кажучы, не вельмі паддавалася яны — славуці, па-свойску кампанейскія паміж сабой і нават сціпаватыя на выгляд нашы магікане, — не спыняліся яны «падыпечны» «бало-та» ў маё «балота». Асабліва Глебаў і Малчанав: ветліва «адшэптваліся». Ці не прадчувалі, што праз нейкі месяц (усяго праз паўтара гады пасля выдомай паставы супраць культуры!) «Правда» будзе адзначаць дзень нараджэння Сталіна даволі памяркоўнай інфармацыяй з Тбілісі, і пачнецца паступовы паварот назад...

Платонаў іранічна засмяяўся: — Га? Што выйшла — «пакры-ёма»?

І працягваў Купалу — з вершаванага ліста ад беларускага народа — Сталіну:

— «Ці сонейка захад, ці сонейка ўсход?» «Па-кры-ёма»!

Потым зноў вярнуўся да пазмы, — мабыць, нешта «анты-культуўскае» раскрылася яму ў адчайным бунце Гусяра, які адмовіўся ад княжацкай платы:

— «Скурганіў бы душу чырваном тваім я, Гусяра, княжа, не пішучь законаў. Пішучь!»

І калі афіцыйна выйшла з нумара ў другі, здаецца, раз, прынесшы нам чарговы падмацунак, ён, запустіўшы пальцы ў валасы і паляючы галаву, заскрыгатаў зубамі, злосна вылаўся: «Сволачы, такую маць! Такой брыдотай спляміць памяць генія... Запомні: рэстаранная афіцыйна з гэтага атэля, нават калі б нейкі хам і лапануў яе — калі ў яго вась тут (ён паказаў на лацкан) — ордэн Леніна і дэпутатскі знак... І ты ўвай такую постаць: гэта ж быў Купала! «Наб штурнуць яго ў пралёт? Ты паспрабуй ле кра-нуць. Калі й штурне, дык роўна столькі, колькі тэба, акурат. Без валуны. Такая служба. Гэта ж не шынок — не той узровень. Хто такое выдумаў — ужо забойца».

— Некаму ж была патрэба? — запытаўся я.

Пачатак публікацыі ў нумарах за 2 снежня.

Замест аднаго ён працягваў з свайго Рама:

— «Я ж не атруту ўзяў сабе, а лены»...

Я тансама падхпіў «цытатнае іншасказанне», нагадаўшы ў тон яму фінальна-развіццёвы кліч Эзопу (у таленцарце сцэну гэтую якраз іграў Платонаў), — кліч, з якога вынікае, што Эзоп абраў свабоду ў самагубстве, адмаўляючы гарантаную магчымасць забяспечанага гаспадарскай ласкай, але рабскага жыцця:

— «Дзе ваша прорва для свабодных людзей?»

Ён — прамаўчаў. А я не сунімаўся:

— Верыце, што самагубства?

Ён маўчаў. І наадраз адмовіўся пайсці зірнуць на дзверы чатырнацатага нумара —

Вечарам Купала накіроўваецца ў нумар да Лынькова (і да Крапівы?). Са свайго нумара ён выходзіць — разам з Я. Мазальковым: «Я правёў яго да ліфта», — піша Я. Мазалькоў.

Зноў — стоп. Купала больш сюды не вернецца — у нумар 414. Калі яны выходзілі з пакоя, на стале, апроч каробкі а шакаладнымі цукеркамі, якімі частаваў Купала Я. Мазалькова (з успамінаў Мазалькова), не было нічога. А на фанараме П. Глебкі — пасля гібелі Купала гэты нумар «сукрываюць» (!) і знаходзяць «сервіраваны стол на чатырох асоб».

4. «Хто б падумаў, здагадаўся...»

Вось што раскажаў мне, выпадкова, у камандзіроўцы ў Гомелі, прызакі Уладзімір Федасенка (пасля артыкула Барыса Сачанкі мы зноў сустрэліся, я запісаў яго расказ, і ён дапоўніў некаторыя дэталі ўласнаручным допісам).

У 1950 г. ён, тады студэнт партшколы пры ЦК КП(б)Б, зашоў да «цёці Фіры», («мамой брата цешчынай сястры», — удакладняе Федасенка). А тая цёця Фіра Барадзька, нажэ ён, была не абы-хто — парторг на

— паваленая чарка, перакулена разбітая талерка з нейкай закускаю, — гармідар...

«Сачыніць» такое, мне здаецца, Федасенка не мог, ды і навошта?

Мушу ўдакладніць: ён пераблытаў толькі прозвішча сакратара па прапагандзе, а пасаду, жа, добра помню...

Верыць ці не верыць — Барадзька?

Калі верыць — у Купалу з Гарбуновым адбылася нейкая нягода і была ўзаемная абраза. На якой падставе? Пералічым варыянты з тых, якія крыюцца ў надрукаваных успамінах, дакументах, і пачнем з таго, што ён, Купала, ехаў у Маскву (калі паверыць фанараме П. Глебкі, бо яна ж таксама дакумент, і вытрымкі з яе надрукаваны) — «...на Другі кангрэс Усеславянскага камітэта, дзе павінен быў выступіць з прамовай». Акадэмік П. Глебка ў фанараме нават перапытвае, удакладняючы і правяраючы сябе, у А. Есакова — тагачаснага вучонага сакратара Літаратурнага музея Я. Купала: «Калі я не памыляюся, які кангрэс — Другі, здаецца, быў тады?» Вучоны сакратар пацвердзіў: «Так, Другі».

Праблему выступлення на Другім кангрэсе прыем за «рабочую гіпотэзу». Вядома, што Купала не любіў прамой. Не ўмеў чытаць прамой. Выступіць з трыбун — наогул для яго было пакутай, а калі, усё ж, даводзілася, ён стараўся абысціся вершам. І пісаць прамовы ці публіцыстычныя артыкулы ў апошнія гады жыцця таксама вельмі не любіў, яго ад іх пахіў «калаціла».

Мо Купала адмаўляўся выступаць з прамовай на Другім кангрэсе (прапаную аналогію з выпадкам, пра які раскажывала Л. Александровская), і Гарбунову давялося «падыпечыць» «рабочую гіпотэзу». І акадэмік, і вучоны сакратар літаратурнага музея яўна памыліліся: не мог Купала ў ліпені сорок другога ехаць на Другі кангрэс, бо Усеславянскі камітэт наогул не праводзіў у Маскве кангрэсаў. Ён праводзіў — мітынгі. Нарэшце, справа тут не ў назве — мітынг ці кангрэс (кангрэс адбываліся ў Дэтройце і ў Таронце — ЗША, Канада). Справа ў тым, што Першы мітынг у Маскве адбыўся ў жніўні сорок першага. Купала быў на ім і нават выступаў (прамова друкавалася 12 жніўня ў «Правде» і «Известиях»). Другі ж Усеславянскі мітынг у Маскве — ужо адбываўся (у красавіку сорок другога года). Можна, П. Глебка меў на ўвазе Трэці Усеславянскі мітынг? Але ж ён адбудзецца амаль праз год пасля Купалавай трагічнай гібелі — 9 мая 1943 г.

У Маскве, апроч усеславянскіх мітынгаў, праводзіліся беларускія. На першым з іх (18 студзеня 1942 г.) Купала не было, — у гэты дзень ён выступаў па радыё з Казані («Красная Татария», 18.1.1942). А другі антыфашысцкі беларускі мітынг у Маскве адбыўся праз тры месяцы пасля ягонай гібелі — 27 верасня 1942 г., і таму няма падставы меркаваць таксама, што Купала ехаў выступаць на гэтым мітынгу...

Кангрэс ці мітынг, гэтакім чынам, адпадаюць.

Застаецца Усеславянскі камітэт (Купала — член прэзідыума камітэта). Застаецца і «прамова» (адпрацем рэшткі «Глебкавай» гіпотэзы).

Прамова — на прэзідыуме? А пры чым тут Гарбуноў? А ён таксама член прэзідыума камітэта, да таго ж, — член рэдакцыі часопіса «Славяне».

Чытаем ліст Купала да Крупені з Гарбуновым (8 мая 1942 г.):

«Я атрымаў ад тав. Лаўрэнцэва, адназнага сакратара Усеславянскага камітэта, адносіну, у якой ён просіць напісаць артыкул (дае пяць тэм на выбар) для загр. выдання журналу.

З гэтым мне трудна будзе справіцца і абцяжыла не магу. З вершаў, калі што талковее напісаць, буду пасылаць.

Я вельмі прасіў бы Вас перапісаць прыложаныя вершы і перадаць тав. Лаўрэнцэву. Я думаю, для заграўны яны зусім падыдуць»...

Пошукі, знаходкі, версіі

Георгій КОЛАС

«...і засумуецца патомак»

апошняга ў Купалавым жыцці прыстанішча:

— Не там — апошняе. Апошняе было — куды яго панклікалі ці запрасілі ад Лынькова. Мы пыталіся ў Кандрата Крапівы — маўчыць: «Не ведаю нічога». Ведае адзін Лынькоў. Яшчэ мо — Броўка... Глебка...

...Дзень і ноч, і зноў да вечара, — ні разу з нумара не выйшаў сам і не пуснаў мяне, пануль я не ўчыніў, нарэшце, бунт. Дагэтуль думаю — у чым сакрэт такога «самазатчэння»!

Вырваўшыся ў горад, я ў такі ажно жахнуўся: вуліцы і плошчы апусцелі... Быццам вымерла Масква... Шалее вецер... Дрэвы, на якіх два дні назад, калі мы ехалі сюды, яшчэ трымалася густое лісце, сталі абсалютна голымі...

Няўжо Міхась Лынькоў нікому не сказаў, куды панклікалі Купалу? Хто — панклікаў?

Паспрабуем аднавіць апошні дзень Купала — тое, што вядома з успамінаў, цытаваных у Барыса Сачанкі, і супаставім з іншымі.

Пачнём — па фанараме выступлення П. Глебкі на літаратурным вечары ў Барысаве. Па фанараме (я яе праслухаў) недзе а гадзіне адзінацатай Купала названіў яму і запрасіў паснедаць да сябе, «з талонамі». Паснедалі ўтраіх (прышоўшы да Купала, Глебка ўбачыў у яго агульную знаёму — жонку мастака, даўняшага Купалавага сябра, Канстанціна Елісеева — Магдаліну Мікалаеўну). Купала запрашае Глебку ўвечары сустрэцца зноў.

Тут — стоп. І з фанарамы П. Глебкі пераняліся на зборнік «Успаміны пра Янку Купалу» (1982). Там той жа П. Глебка піша «пра апошнюю сустрэчу» — нешта трохі іншае, чытайце:

«Раніцай мы сустрэліся яшчэ раз (П. Глебка быў у нумары Купала напярэдадні — увечары) у пакой той жа гасцініцы «Масква», дзе жылі Кандрат Крапіва і Міхась Лынькоў. Неўзабаве жыццё Івана Дамінікавіча абарвалася».

Адначасна разыходжанні. Папершае, сустрэча (ранішня) быццам хоча перанесціся з Купалавага нумара ў лынькоўскі (і — няма сумеснага сьняданку)? Па-другое, тут няма намяку на наступную ввечэрнюю сустрэчу (П. Глебка ПІША — ПРА «АПОШНЮЮ»)...

Далей, па распарадку дня, чытаем успаміны Я. Мазалькова. ВЕЧАР. Як праходзіў той Купалаў ДЗЕНЬ, нам невядома. Калі верыць Я. Мазалькоў, днём Купала спаў. А мо і сапраўды? Бо, калі верыць фанараме П. Глебкі, нанач у Купала заставаўся тагачасны папулярны журналіст Макс Зінгер, і яны маглі ўсю ноч прамавіць (у нумары Купала пачавалі да таго — Твардоўскі з Броўкам, потым — К. Елісееў)...

Хіба Купалаў нумар быў абсталаваны «абрусам-самабранцам»? альбо Глебка зноў расшчодрыўся на «весткі трохі іншага парадку»?

Пераключымся на сведку больш надзейнага — Кандрата Крапіву:

«Апошні раз я бачыў Янку Купалу зноў жа ў Міхася Лынькова (!) за гадзіну да яго трагічнай смерці...»

Значыцца, Лынькоў і Крапіва жылі не разам?

«Апрача нас трох, у нумары было яшчэ чалавек пяць нашых агульных знаёмых. Я на кароткі час адлучыўся ў горад, а калі вярнуўся ў гасцініцу, мяне як громам паразіла вестка: Янка Купала загінуў».

Хто яны былі — «агульныя знаёмыя»? Па фанараме П. Глебкі выяўляецца адзін — сам П. Глебка. А яшчэ? Хто?

Наракаючы на тых, хто не дае «займець матэрыялы», наш пісьменнік Саюз, здаецца мне, даўно павінен быў стварыць сваю камісію, — пакуль яшчэ не пазнікалі ўсе астатнія «агульныя знаёмыя» (калі не позна!). Хай бы гэтая камісія задумалася над такой заканамернасцю: усе Купалавы «агульныя знаёмыя», якія напярэдадні трагічнага здарэння канцэнтруюцца вакол яго, нібы вакол магніта (днююць і начуюць у Купала) — раптам, у апошні момант, кідаюцца ўроссып. Чаму, напрыклад, Я. Мазалькоў ідзе з Купалам толькі «да ліфта» (а логіка падказвае: з такой асобай, як Купала, Мазалькоў не зашкодзіла б з чацвёртага падняцця да дзесятага паверха разам, і — назад). Чаму той самы П. Глебка (пішучы ўспаміны) быццам хоча адрарчыся ад ввечэрняга спаткання? Не хацелася паведамляць «усяму свету» тое, што лічыў магчымым абнародаваць у «вузкай аудыторыі»? Але чаму ж і ў «вузкай» — «весткі трохі іншага парадку»? Калі верыць фанараме Глебкі — нават і Лынькоў, заняты тэлефонам, не заўважыў, як з пакоя знік Купала. Гэтая мана (інакш не назавеш!) міжволі выклікае новыя і новыя пытанні: дзе быў П. Броўка? дзе — А. Астрэйка? дзе — А. Бялёвіч, Крапіва? Чаму якраз у гэты момант тэра было ўсіх, хто ў нумары, — адправіць на балкон?

Паўторым зноў: няўжо Лынькоў нікому не сказаў, куды панклікалі Купалу? Хто — панклікаў?

нейкім з мінскіх прадпрыемстваў. Муж яе Аляксандр Мікалаевіч, таксама быў не абы-хто — былы начальнік 4-га аддзялення міліцыі горада Мінска.

«Быў — былы» — не стылістычная памылка і не таўталогія, бо Барадзьку звольнілі са службы ў МУС за п'янства — па загаду ад 28.VI.48 г. (гэта мне паведамілі ў МУС БССР, падняўшы яго справу). І вось, калі, як кажа Федасенка, ён завітаў да іх, там за сталом сядзелі госці: нейкі габлявана-галавасты дзядзя і ...Уладзіслава Францаўна Луцэвіч (цёця Уладзі). Федасенка даведаўся ад цёці Фіры: габлявана-галавасты — гэта вельмі паважаны і вядомы літаратар, крытык Бэндэ.

«Хто такая цёця Уладзі, я, вядома, ведаў, і пра Бэндэ чуў (вучыўся ж па яго падручніку), таму мяне здзівіла: міліцыянер, і да яго — такі людзі... Цёця Фіра адказала, што яны сябры даўнейшыя, яшчэ з вайны, калі жылі ў Маскве ў гасцініцы «Масква», што Барадзька там служыў ахоўнікам пры ўрадзе беларускім (у 1942 г. Барадзька — па ягонай асабовай справе — меў пасаду старшага оперунаўнаважанага ўпраўлення міліцыі г. Масквы). У той чорны вечар (28 чэрвеня 1942 г.), пачуўшы нейкі шум у калідоры, Барадзька быццам выскачыў, а знізу галасы і мітусня: «Купала, — нешта там, — Купала... Але ён, Барадзька, кінуўся не ўніз, а ў нумар да сакратара ЦК па прапагандзе Гарбунова. Там убачыў: за сталом, унурыўшыся, Гарбуноў — адзін».

— Што там з Купалам? — быццам запытаўся Барадзька.

Гарбуноў махнуў зняважліва, паназваючы на гармідар на стале:

— Купала? Вось табе Купала. — І перапытаў: — А што — Купала? Во — бабэжнік па стале і выскачыў. Дзе ён там швэндае?

«Бабэжнік»...

Ці не гэты жэст (купалаўскі!) пачулі і пазналі барадзькаўскія пераемнікі па службе (разам з гарбуноўскімі) — праз сорок год! — ля помніка Купала, на купаллі-81, у вершы тагачаснага студэнта БДУ — выпускніка Сяргея Сокалава-Воюша? А прафесура потым, спасылочыся на ўказанні «пераемнікаў», ласкава не парала ўключаць Сяргея («каб Сяргею не пашкодзіць») — у «Купалаў» фільм. А верш надрукаваўся ў «ЛіМе» ўжо тады, калі Сярожа стаў настаўнікам у Наваполацку:

Усё жыццё ў адзін кулак
Зваля апошняе імгненне:
Радзіма, песня, «Маладзінка»
І цені, цені...

Днямі я запытаўся ў Сяргея (ён прыязджаў на вечарыну мастака Драздоўчыча): як «пачуў» ён жэст Купала? Інтуіцыя? Празрэне? Ці таксама — «дапякло»? Ён засмяяўся з сённяшняй палёгкай: «Зваля».

...А на стале стаяла распчатая бутэлька каньяку, адліта на які адзін кілішак і не выпіта

У ВЯНОК ПАМ'ЯЦІ

Заўчасная смерць выдатнай нашай паэтэсы Яўгеніі Янішчыц засмуціла ўсіх яе шматлікіх і адданах чытачоў, болям адгукнулася ў сэрцах усіх, хто яе ведаў, сустракаўся з ёю. Асабліва балюча ўспрынялі гэтую трагічную вестку сябры і таварышы Я. Янішчыц, яе калегі па паэтычным цэху. Многія з іх адгукнуліся на яе смерць горкімі, шчымымі-жалобнымі

радкімі. Частка з іх была надрукавана ў мінулым нумары «Ліма», пад некралагам спыняй паэты. Сённяшняя нізка вершаў — яшчэ адзін паэтычны вянок на яе сьмерць магілю.

Асабняком у нізцы — верш А. Вярцінскага, напісаны не ў гэтыя дні, а даўно, калі Я. Янішчыц была яшчэ студэнткай...

Пад лічбу 40 белы снег лаўлю...
І так калінам горка на айчыне,
Што іх сястра прыспешана ў зямлю...

Валянціна АКОЛАВА.

Я. ЯНИШЧЫЦ. 1985 г.
Фота Ул. КРУКА.

Развітанне

Ноч. Свіслач смелы лёд
туманам нішчыць.
І раскляняе ў вокнах
далагляд...
Не верыцца, што больш няма
Янішчыц.
(Яе ніхто не адгукне назад).

Радзіма-маці, Белая Русь —
поле!
Вазьмі дачку ў павечны
супачын.
І над яе трывожліваю доляй
Параненыя зоры залячы.

Пагляд віны... Нясцерпнасць
развітанья...
Дакоры маці, сынавы папрок...
Халоднай восені сагрэй
дыханнем,
І адвадзі ад чорнай фарбы
зрок.

Жыццё абарані ад злосці ў
свеце,
І дабрыню на дробязь не
здрабі...
Няўжо, мой век, ты лёсы ўсе
размеціў?
І горду з жанчын не далюбіў?

Сіротна Музе роднай
Беларускай:
Сцінае гукі раницы ў акне...
І твар Сусвету, нібы промень
вузкі,
Над Ясельдаю варажбуе ў сне.

Надзей і думак стыне
папялішча,
РаSTRUшчана дарога на пясок...
Не верыцца, што больш няма
Янішчыц,
Што ў заўтра адышоў яе
радок...

Шапчу — бывай! —
праслэзлымі вачыма...

● Памяці Жэні Янішчыц
Яшчэ адна, гасподзь, перад
табою,
Прымі яе самотную душу,
Жую некалі абнёс любоўю
І ты... І ты! Я ў тым не
паграшу...

Хіба не чуў ты палкага
малення?
Хіба не бачыў скамянелых
слёз?
Чакаў, пакуль не ўпала на
калені,
Прыняўшы — і пракляўшы —
горкі лёс.

Ах, гэты лёс! Спакуснік і
забойца,
Ен толькі і чакаў той міг, той
рух —
Увесь — насустрэч дню —
услед за сонцам,
Што вышчарбіць, але
завершыць круг.

Завершыць — і пагасне пад
нагамі
Тваймі, Гасподзь, каб заўтра не
ўзысці,
Нягледзячы на нашы
намаганні, —
Зірні, на момант вочы апусці!

Распаўся круг. Рассыпаўся на
звенні,
Перш чым світанак свечку
запаліў...
Душа — перад табою. На
каленях.
Не адштурхні яе, як на зямлі!

Жыццё дапета — песня не
дапета,
Прымі яе, збалелую ў журбелі
Няма цябе... Я знаю, знаю
гэта,
І ўсё ж прашу цябе, прашу
цябе!

Таіса БОНДАР.

СУСТРЭЧА НА ПАРКАВАЙ МАГІСТРАЛІ

Так тады называлася вуліца, якую мы сёння ведаем як праспект Машэрава. І на вуліцы гэтай знаходзіўся [знаходзіцца, здаецца, і цяпер] студэнцкі інтэрнат № 4 БДУ — несамавіты, чатырохпавярховы, з шэрай цэглы будынак, — у які і вярталася пасля заняткаў студэнтка філфака Жэня Янішчыц. Сустрэча адбылася якраз на віадукі, які перакінулі над вуліцай Горкага. Верш, помяну, напісаўся адразу, па свежым уражанні, і меў прысвячэнне: «Сту-

дэнтцы БДУ, паэтэсе Яўгеніі Янішчыц». Радкі верша, які напісаны каля дваццаці гадоў назад і не быў надрукаваны па розных прычынах, гавораць, спадзяюся, самі за сябе, у тым ліку і пра сваю фактычную аснову. Таму застаецца толькі дадаць, што з вершам гераіня яго была знаёма, з удзячнасцю прыняла яго, і гэта з'яўляецца сёння для мяне хоць нейкай уцехай перад яе светлай і трагічнай памяццю.

Не ведаю, як хадзіла Містраль.
Ды бачу: парывіста, крылата
ідзе, відаць, да свайго
інтэрната,
па вуліцы Паркавай магістраль
Жэня Янішчыц... Як ідзе!
Як чарадзей ідзе па вадзе.
Як самнамбул ідзе у сне.
Ці як маладзіцы з яе Вілясніцы
бягуць ранічкою па расе —
у грыбы альбо ў суніцы.
Калі яна і ад «мира сего»,
то ад таго, які лятае,
ад свету Цёткі і Сафо,
ад свету Ахматавай і Цвятаевай.
Бачу: Янішчыц ідзе цераз
мост...
Спыніся, імгненне! Спыніся,
Яўгенія!
Не чуюць Яўгенія і імгненне.
Ляцяць яны над мастом,
наўпрост.
Вецер, гляджу, аб'явае іх.

Ляцяць над прахожымі, над
машынамі,
над нашымі клопатамі
мышынымі.
Ляцяць, пакадаючы нас, зямных,
вось вам і разгадка, і адказ,
— абагуляю я прыватнасць, —
што ў вершах Янішчыц
уражвае нас:
крылатасць!

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

● Чаіцай лёгкай ты стартвала,
І вышыню кожны дзень
набірала.
Рупна ўзмацняла нагрукі на
крылы.
«Я не сарвуся — шмат маю
сілы».
Крылы мужнелі ў імклівым
палёце,
У пастаяннай нялёгкай рабоце.
Думкі мудрэлі на хвалі
высотнай,
Песняй бруліся шчырай,
пяшчотнай.
Груз зацяжкі надламаў твае
крылы —
Чаіцай белай ты ў небе
застыла.
Белыя крылы святло нам
струменяць.
Болям у сэрцах ты, Жэнечка-
Жэня!

Ну хіба ж гэта многа, толькі
сорак?
Тваёй зязюлі болей не куваць.
Я ведаю, што буду ўжо чакаць
Цябе і горлінкай,
і ў сне,
і бэзу
кветам...
Мы ўсе сабраліся перад сваім
Паэтам
І сэрцам змучаным, і Богам
присягаць.

Ну, як ты, Жэнечка? Ну што ў
цябе баліць?
Слязіна людская, народная
пакута,
І ўсёй зямліцы нашай краска-
рута...
Мы ўсе Табой,
Табою будзем
жыць...

Не адшукаць вясла,
Ні лодачкі твай...
Свой век перажыла,
Зрабілася ракой.

Змітрок МАРОЗАУ.

Я. ЯНИШЧЫЦ
Лепш не ведаць паэтам кватэр
На высокіх і гулкіх паверхах...
Там жыццё іх, нібы напавер,
Можа — міг адно, мабыць —
веха...

Як прытулак для ўсіх мікрарай,
Вышыня нават дома —
прынада.
Так і цягне за небакрай,
Так і клічуць душу далаглядзі.
Ды раптоўна, як гром,
перапад...
І на сэрцы балюча, няўцешна.
І зрываецца ўніз пагляд
Да знаёмай зямлі... Да
грэшнай...

Звон вачэй... За адчаю палёт
Можна толькі жыццём
расплаціцца...
Што ж, паплач над паэтам,
народ,
Перш чым лёсам яго
прычасціцца...
Раман ТАРМОЛА.

Ніна ГАЛІНОЎСКАЯ.

● Ну, як там, Жэнечка,
ну як табе
ляжаць
калючых
зорак?

Над Ясельдай-ракой
Журлівая зіма
Малое профіль твой...
Няўжо цябе няма?
Што мела — аддала
Для крылаў маладых...
Куды ж ты адплыла
Па вехах снегах?

пішуць — ці не ўсведамляючы, што нехта праўду ведае, і праўда — ці не процілеглая таму, у чым ты хочаш некага пераканаць.

— Не мог ён быць ні «выспаным», ні «свежым». — вырвалася ў У. Юрэвіча, калі мы з ім пра гэта гаварылі. А чаму такое «вырвалася» — хай ён, мабыць, сам напіша, бо, як ён кажа, — сам даўно адчуў: мана абрыдла і пара пісаць, нарэшце, праўду.

Я ж хачу звярнуць увагу на дэталю, прыкметану ў Ганны Карававай. Калі ў пісьменніцкай чарзе ў сталюцы ЦДЛ вайсковыя карэспандэнты завялі гамонку пра актыўнасць беларускіх партызан у пунктах «В» і «О», Купала, імпульсіўна чырвануючы, «адным дыханнем» адгукнуўся: «Віцебск», «Орша»! І калі яму «ласкава» растлумачылі, што гэта толькі ўмоўныя абазначэнні, — як ён «...схамануўся, згодна кінуў галавой, румянец імгненна пагас, а вочы пацямнелі...». Ад чаго? У Карававай напісана — «ад смутку». Мне здаецца, больш — ад страху. «Ен адышоў ад акна і стаў пазіраць на вуліцу Вароўскага». Ці не плакат убачыўся яму: «Болтун — нагодка для шпіона»?.. Так імгненна згаснуць і збялець... І адхінуцца ад акна... На смутак гэта непадобна...

Мізансцэна «ля акна» амаль паўтарыцца праз колькі дзён — у нумары Купала, пры сустрэчы з К. Губарэвічам, і тут я мушу зноў вярнуцца да ўспамінаў К. Губарэвіча, працытаваўшы тое, што Купалу падвяло да гэтай «мізансцэны»:

«Факт беларускіх радыёперадач праз лінію фронту глыбока зацікавіў яго, і я падрабязна расказаў Івану Дамінікавічу, што радыёстанцыя перадае ў асноўным інфармацыйныя матэрыялы для падпольнага беларускага друку, для партызанскіх атрадаў, вырывае зварыную сутнасць «новага» фашысцкага парадку... Аб змаганні ў фашысцкім тыле неаднаразова расказвалі перад мікрафонам партызаны, партызанскія кіраўнікі, якія часта пераляталі лінію фронту. Перадаваліся матэрыялы Цэнтральнага партызанскага штаба, з якім мы мелі непасрэдную сувязь і былі, па сутнасці, яго фактычным аддзелам.

Аб усім гэтым Іван Дамінікавіч дазнаўся ўпершыню»...

Упершыню дазнаўся, што паміж ягоным кожным словам на старонках друку ці ў эфіры — і акупіраванай Беларусі — гэтка «маленькая» адлегласць. Паміж ім і партызанамі, падпольшчыкамі. Паміж ім і акупантамі. Паміж ягоным словам, сказаным «студыі», і — лёсам маці (бо яна ж не тут, а там, у іх руках, і зноў, як некалі — заложніца)...

Устань, хто жыву, устань, хто дуж,
Нясі аружжа, ў бітвы йсці!
Кінь матку сын, кінь жонку муж
І хату кінь у забыцці!

Устань, устань тачыць штыкі,
Знаёмы шоўкавы свяціць!
Яшчэ жыве закон такі —
За смерці — смерцямі плаціць...

З улікам гэтага «ўпершыню» — адновім «мізансцэну», паўтараючы «рэмарку» драматурга К. Губарэвіча:

«Некаторы час ён пастаяў яшчэ ля акна, але ў акно не глядзеў, думаючы пра нешта сваё, далёкае ад таго, што віравала на маскоўскай вуліцы»...

Ночкай, вечарам, зарання
Маці-удоўка выйдзе, глянэ,
Выйдзе, глянэ — стане

досіць...
Просіць бога... не дапросіць:

На наго ж ты нас панінуў?
Чаму ж лепей дамавіну
За калыску, за ліпову,
Ты не даў нам дзеля хову?

Нехта вельмі строга запытае: ці не прыніжаем «спомнік», пераносзячы на аўтара набатных «Партызанаў» — яшчэ той, «не наш» настрой — з імперыялістычнай? Але ж сын ёсць сын, а маці — гэта маці, і Купала — не Мінай Шмыроў.

Што адчуваў ён? Смутак?

(Заканчэнне будзе).

Колькі дзён ішло пісьмо — няцяжка ўдакладніць, але, бадай, не ў гэтым справа. Як зрэагавалі сакратар ЦК і Старшыня СНК на просьбу «перанісаць» вершы, невядома. Тэлеграма, па якой Купала з Печышчаў паклічуць у Маскву, была ці не адказам на ягонае пісьмо?

Пяць тэм на выбар... Ен таго артыкула, дарэчы, так і не зрабіў. Ці падышлі б для «загр. выдання» вершы — можна меркаваць па вельмі кепскім перакладзе верша «Лютует Гітлер» (Міхаіла Фаламеева), які надрукаваны быў у другім нумары часопіса «Славяне» за той год — пад некралагам...

5. «3 горкім адчуваннем»

Есць яшчэ адна прамова, ад якой Купала ўпарта адмаўляўся ў тых дні. Успамінае К. Губарэвіч:

«Я працаваў тады на радыёстанцыі «Савецкая Беларусь» і атрымаў заданне — дамовіцца з Іванам Дамінікавічам, каб ён выступіў на Беларускім радыё... Шкадуючы яго часу, паспрабаваў пачаць гаворку па сутнасці нашай сустрэчы, але жэстам рукі ён быццам адхінуўся ад гэтай гаворкі... Я цярпліва чакаў, пакуль Іван Дамінікавіч выйдзе з свайго маўклівага роздуму. Некаторы час ён пастаяў ля акна, але ў акно не глядзеў, думаючы пра нешта сваё, далёкае ад таго, што віравала на маскоўскай вуліцы. Нарэшце Іван Дамінікавіч вярнуўся да стала.

— Пра сваё выступленне я яшчэ падумаю, — сказаў ён. Нецанана прызнаўся, што ўдалечыні ад Беларусі няспорна пішацца і не так, як хацелася б... З тым я пайшоў. Развітаўся з горкім адчуваннем нывыкананага задання.

Але адкуль я мог знаць, што праз два дні адчуванне маё стане нуды гарчэйшым. Гадзінае да дзясцтай вечара праз два дні ў нашу рэдакцыю пазванілі і па ведамлі аб трагічнай канчынне Івана Дамінікавіча».

Трэба, вельмі трэба зразумець, чаму ж Купала мусіў «адхінуцца», не згадзіўся выступіць па той радыёстанцыі, якая ледзь не кожную сваю праграму пачынала і канчала словамі Купалавага верша «Беларускім партызанам».

І за дзень да сваёй гібелі (пасля няўдалага візіту К. Губарэвіча — назаўтра) — зноў Купала «адмахецца» ад другога візітэра — Уладзіміра Юрэвіча, якога пасылалі да Купала з тым жа даручэннем. След і плён таго візіту засталіся толькі ў белавым аўтографі (другім) Купалавага верша, таго самага — «Лютует Гітлер» (ён, дарэчы, быў да таго часу ўжо надрукаваны — у «Савецкай Беларусі», 4 чэрвеня 1942 г., так што «плён», лічыцца, ці не «нулявы»?)... Яшчэ ўлічыце, што абодва візітэры спасылаліся на «папярэднюю дамоўленасць», а гэта ці не азначае, што было не два візіты, а па меншай меры — тры?

Па цытаваных у Барыса Сачанкі ўспамінах У. Юрэвіча (са зборніка «Такі ён быў») нібыта вынікае, што Купала выступіў па радыё не адмаўляўся, толькі, быццам, «напрасіў адкладзі выступленне»... потым (быццам) з ім «было дамоўлена аб папярэднім запісе на танфольная дыскі»... Больш таго, у кнізе У. Юрэвіча «Янка Купала» («Народная асвета», 1983) чытаем: «...даў згоду выступіць на радыёстанцыі «Савецкая Беларусь»... Аднак, як тлумачыць сёння сам У. Юрэвіч (сведчу гэта, узгадніўшы з Уладзімірам Міхайлавічам) — ён пісаў праўду, бо «так прасіў рэдактар»: каб у юных чытачоў не ўзнікла непатрэбных домьслаў...

Яшчэ У. Юрэвіч сведчыць, што Купала быў узрушаны, нервовы, нешта вельмі непакоіла яго. Таму У. Юрэвіч, у прыватнасці, не верыць Мазалькову, у якога ва ўспамінах так настойліва падкрэсліваецца псіхалагічная «ідылія»: «Сустрэў мяне вельмі ласкава, абняў, пацалаваў, быў свежы, настрой добры, перад маім прыходам ён добра адпачыў, выпіўся»... Так

Стыхія заўсёды разбуральная

Апублікаваны ў друку ў сярэдзіне лістапада вывады камісіі Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і пастанова Прэзідыума «Аб выніках вывучэння абставін, звязаных з забаронай правядзення і спыненнем мітынгу ў горах Мінску 30 кастрычніка 1988 года», здавалася, павінны былі расставіць усё кропкі над «і» ва ўзніклай сітуацыі.

Аднак наступныя артыкулы на гэту тэму ў некаторых выданнях, у тым ліку і саюзных, парадзілі новую хвалю неўразумелых пытанняў. Фактычна, яны паставілі пад сумненне і вывады камісіі, і пастанову Прэзідыума Вярхоўнага Савета рэспублікі. У сувязі з гэтым карэспандэнт БЕЛТА звярнуўся да сакратара Белсаўпрофа, дэпутата Вярхоўнага Савета БССР М. І. Роша, які кіраваў работай камісіі, з просьбай вярнуцца яшчэ раз да гэтых падзей.

— Мікалай Іванавіч, па якому прынцыпу камісія Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР праводзіла расследаванне, ці ўсе абставіны былі вывучаны!

— Састаў камісіі быў вызначан у першых чыслах лістапада, да работы прыступілі адразу ж. Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета рэспублікі была нам дадзена толькі адна інструкцыя: разабрацца ва ўсім з гранічнай аб'ектыўнасцю, асабліва ўдзялішы ўвагу на высвятленне няхай нават самых нязначных парушэнняў дзеючых законаў. Таму мы пачалі з разгляду матэрыялаў арганізатараў мітынгу, а таксама выкананых Саветаў, якія адмовілі ім у яго правядзенні. Вынікі былі падрабязна выкладзены ў друку. Падкрэслілі толькі яшчэ раз важную, на мой погляд, дэталю: ніякага дазволу на правядзенне мітынгу, як сцвярджаюць некаторыя аўтары, не было, не значыўся сярод яго арганізатараў і «Мартыралог», створаны пасля наступлення заяваў. Камісія недвухсэнсавая заявіла аб тым, што выкананне не выкарысталі прадстаўленага ім права прапанаваць іншае месца і час правядзення мерапрыемства і паведаміць аб гэтым яго ініцыятарам. Гэта так. Але афіцыйная адмова заяўнікам была ўручана, і па закону яе трэба выконваць.

Затым камісія пачала апытанне ўдзельнікаў мітынгу і прадстаўнікоў органаў унутраных спраў. Прычым не мы, а самі грамадзяне гаварылі, з кім яшчэ мы павінны сустрэцца. Усе названыя таварышы намі запрашаліся і маглі выказацца па сутнасці справы. Атмасфера сустрэч была спакойнай і канструктыўнай.

10 лістапада вывады камісіі былі падрыхтаваны і прадстаўлены на разгляд у Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР. Кожная прапанова і нават асобныя

Друкуючы ў адпаведнасці з прадпісаннем БЕЛТА гэтае інтэрв'ю, нагадваем чытачу, што раней яно ўжо было апублікавана ў рэспубліканскіх газетах.

словы абмяркоўваліся членамі камісіі, і толькі калі была поўная аднадушнасць, пункт прымаўся.

— У гэтым дакуменце змяшчаецца сцвярджанне аб тым, што несанкцыянаваны мітынг меў мэты, розныя з тэмай, якую ўказалі ў сваіх заявах ініцыятары яго правядзення. Што паслужыла для вас доказам гэтага!

— Па агульнапрынятых, і не толькі ў нас у краіне, нормах арганізатары любога масавага мерапрыемства, у тым ліку і мітынгу, абавязаны ўказаць час, месца, мэту яго правядзення, назваць тэксты наглядных сродкаў (плакаты, лозунгі), а таксама ўказаць прыкладную колькасць удзельнікаў. Органы аховы правапарадку абавязаны сачыць за іх выкананнем, а пры парушэннях прыняць меры да спынення мерапрыемства.

У распараджэнне камісіі былі прадстаўлены пералічаныя дакументы. Але наступілі і тыя, якія выкарыстоўваліся 30 кастрычніка ля могілак па Маскоўскай шашы. Апошнія нічога агульнага з названымі ў заяўках на мітынг і да свята памянання «Дзяды» не мелі. Тэксты лістовак насілі правакацыйны характар. Гэта прызналі і самі грамадзяне пры іх апытанні камісіяй. Акрамя таго, як паведаміла нам МУС БССР, у адказ на заклікі работнікаў міліцыі разыходзіцца, бо правядзенне мітынгу не было дазволена, з натоўпу чуліся зняважлівыя выкрыкі, лаянка ў адрас органаў аховы грамадскага парадку.

— А як камісія расцаніла дзеянні міліцыі?

Пачну з таго, што мы звярнуліся да ініцыятараў правядзення мітынгу з усім зразумелым пытаннем: чаму яны, ведаючы аб забароне мерапрыемства, дабіваліся яго пераносу на іншы час, не аб'явілі грамадзянам аб рашэнні мясцовых улад і не прынялі мер, якія выключалі б магчымыя эксцэсы? Мяркуючы па іх адказах, кантроль за развіццём падзей яны страцілі. Апытаныя адмаўлялі якую-небудзь сувязь з распаўсюджанымі ў горадзе запрашэннямі і заклікамі, у наяўнасці была стыхія ў гэтай справе, была невядома і колькасць людзей, якія могуць адгукнуцца на гэтыя ананімныя аб'явы.

У гэтых умовах былі зроблены адпаведныя крокі органамі аховы грамадскага парадку. Колькасць асабовага саставу міліцыі была, на наш погляд, звышана, але, паўтараю, гэта дыктавалася няяснасцю абстаноўкі.

Міліцыя, якая ўдзельнічала ў дзеяннях па спыненню мітынгу, не ўжывала спецыяльных сродкаў. Яе намаганні былі накіраваны на тое, каб прадукцілі горшае пры ўзнікненні панікі або ў выніку магчымай правакацыі. Там жа былі і дзеці! Вядомы шматлікія факты, і

не толькі за рубяжом, калі масавыя зборы людзей па даволі бяскрыўдных выпадках (спартыўныя матчы, святы) прыводзілі да ахвяр. І ў разглядаемым выпадку любое здарэнне ў натоўпе магло выклікаць ланцуговую рэакцыю. Тады ўсе слоўныя заклікі міліцыі, ды і саміх удзельнікаў мітынгу, аказаліся б дарэзнымі. А калі б здарылася бяда, пацяплеўшыя наўрад ці былі б удзячны ўладам за тое, што не былі прыняты ўсе меры для яе прадукціўня.

Як ужо адзначалася, у вывадах камісіі і пастанове Прэзідыума, пракуратура рэспублікі не знайшла ў прынятых міліцыяй дзеяннях таго, што супярэчыла б закону.

— Вы ўпамынулі аб спецыяльных сродках. Дык ці былі дубінкі, газ, вайсковыя падраздзяленні!

— Гэтыя моманты камісія расследавала асабліва скрупулёзна. Пры апытанні сведкаў некаторыя гаварылі аб прымяненні дубінак. Калі ж мы папрасілі больш канкрэтна ўказаць факты — хто прымяняў, каго ўдарылі, дзе сляды ўдараў — відавочцаў не аказалася. Толькі адна з удзельніц падзей 30 кастрычніка сказала, што міліцыянер адштурхнуў яе нечым падобным на палку. Дарэчы, у далейшым мы так і не змоглі даведацца ў яе аб якіх-небудзь канкрэтных пацярджаных гэтай.

Наогул, у зоне правядзення мітынгу, як было высветлена, не было міліцыі, аснашчанай спецсродкамі, хоць у месцы канцэнтравання сіл правапарадку ў раёне вуліцы Каліноўскага знаходзілася падраздзяленне, якое мела іх. Стаялі там і машыны з вадаметнымі ўстаноўкамі. Людзі, ідучы да могілак, вядома, бачылі іх, ну, а чуткі і меркаванні маюць уласціваць абрасцець з цягам часу «дакладнымі дэталямі». Цяпер пра салдат, якія быццам бы знаходзіліся там. Іх не было. Былі работнікі апаратаў гарадскога УУС і МУС, якія носяць афіцэрскую форму ваеннага ўзору і ніякіх адносін да войск не маюць.

— А што гэта за называемыя відавочцамі «людзі ў цывільным»!

— У дапамогу міліцыі былі прыцягнуты дружныянікі.

— Вы не ўпамынулі пра газ, Мікалай Іванавіч...

— Мне застаецца толькі паўтарыцца, хоць тут трэба назваць некаторыя дэталі. Некаторыя з тых, з кім мы гаварылі, сцвярджалі, што адчувалі на сабе ўздзеянне нейкай азразолі з маленькіх балончыкаў. Але ніхто ясна не назваў хоць бы прымет тых, хто прымяняў гэтыя балончыкі, не даў яснага адказу на пытанне, чаму не звярнуліся да экспертызаў або ў пракуратуру са скаргай.

Акрамя таго ў Мінску працавала, акрамя нашай, камісія Пракуратуры і МУС СССР. Ёю ўстаноўлена, што газавыя балонкі ў той дзень не выдаваліся. Была правярана іх наяўнасць, усе дакументы, балонны ўзважаны на спецыяльных ўзвагах. Ніводнага грама газу не зрасходавана.

— Ці супалі вашы вывады з тымі, што зрабіла маскоўская камісія!

— Так. Што ж датычыць ноткі недавер'я, якая прагучала ў вашым пытанні, скажу наступнае: у рабоце камісіі з Масквы ўдзельнічалі мінчане — дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР і мясцовых Саветаў, людзі і аўтарытэтныя, і надзеленыя вялікімі паўнамоцтвамі. Так што аб спробах выратаваць «гонар мундзіра» тут гаварыць не прыходзіцца.

— Ці звярталіся да вас з якімі-небудзь заявамі пасля публікацыі ў друку вывадаў камісіі і пастановы Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР па мітынг у Мінску 30 кастрычніка!

— Не. Ні заяў, ні званкоў не было.

— А па тых публікацыях, што былі надрукаваны ўслед за афіцыйнымі!

— Таксама не.

— У апошніх артыкулах аб неправедным мітынгу акцэнт робіцца на вядомыя цяпер усёй краіне Курапаты. Што вы можаце сказаць наконт гэтага!

— Пытанне, уласна, прамых адносін да работы камісіі не мае, таму што ў заяўках на дазвол мітынгу Курапаты не ўпаміналіся. Яго арганізатары правядзенне мерапрыемства планавалі іменна ў горадзе. Гэта потым ужо некалькі соцень чалавек выйшлі за кальцавую дарогу, дзе, дарэчы, прагучалі і прамовы, і вершы...

Што ж датычыць агульнага нашага болю — проціпраўных рэпрэсій 30—40-х гадоў — то як член Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і камуніст магу сказаць наступнае. Трэба аднавіць ва ўсёй паўнаце карціну жудаснай трагедыі ўсіх народаў нашай краіны, у тым ліку і беларускага, вярнуць добрае імя ўсім аганьбаваным людзям. Гэтым і займаюцца цяпер у рэспубліцы камісіі па рэабілітацыі бязвінна пацярпеўшых, і ў першую чаргу — камісія Бюро ЦК КПБ. Па Курапатах працуе афіцыйна створаная ўрадавая камісія, пракуратура рэспублікі закончана следства. Наколькі мне вядома, іх вывады і абагульненыя матэрыялы хутка будуць перададзены ўраду рэспублікі для прыняцця канчатковых рашэнняў.

— І апошняе пытанне, Мікалай Іванавіч. Якія вывады на будучыню зрабілі вы, удзельнічаючы ў рабоце камісіі!

— Думаю, трэба ўпамынуць пра нашы прапановы ў гэтай сувязі. Сярод іх — неабходнасць больш спакойнай рэакцыі мясцовых Саветаў, калі справа датычыць новых форм развіцця дэмакратыі і праяўленняў грамадскай актыўнасці. Тут неабходны максімум дэмакратызму і публічнасці. З другога боку — лозунг «Вучыцца дэмакратыі» актуальны і для многіх новаствораных грамадскіх фарміраванняў, а ўзвжаны падыход і аб'ектыўнасць — для сродкаў масавай інфармацыі. Стыхія заўсёды разбуральная, у чым бы яна не праяўлялася — прыродных катаклізмах, учынках людзей, нават у словах. Нам цяпер вельмі неабходна будаваць, а не разбураць.

Вёў інтэрв'ю кар. БЕЛТА А. ПАЛЬЧЭУСКІ.

На блакітным экране

3 12 ПА 18 СНЕЖНЯ

13 снежня, 19.25

«ПАЗЭІІ РАДОН ЧАРОУНЫ...»

Вершы М. Рубцова ў перакладзе У. Снарыніна чытае М. Пінігін.

13 снежня, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма.

«Круглы стол» «Экалогія, закон, грамадства». Гутарку вядуць пісьменнікі А. Петрашкевіч, В. Якавенка, І. Новаіка, І. Навуменка, Н. Гілевіч, І. Васілеўскі, мастацтвазнаўца Э. Грамына, прадстаўнік Дзяржапрамо БССР М. Рыбак, намеснік пракурора рэспублікі У. Сашчэна, супрацоўнікі Інстытута права АН БССР Л. Бартуш, Л. Мароз і іншыя.

14 снежня, 21.50

«МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ»

Я. Глебаў. «Мільянерка».

Спектакль Дзяржапрамо БССР спентакль Дзяржапрамо БССР тэатра музычнай камедыі БССР.

Рэжысёр-пастаноўшчык В. Іванова.

Ролі выконваюць: народная артыстка БССР Н. Гайда, заслужаная артыстка БССР Р. Харыч, К. Лосеў, артысты В. Пятліцкая, А. Кузьмінкоў.

Каментарый да спектакля Э. Язерскай.

14 снежня, 23.55

«НАВАПОЛАЦК-88»

Адзірацкі III Рэспубліканскага фестывалю маладзёжнай песні і музыкі.

16 снежня, 20.30

«ПАСТСКРЫПТУМ»

Антэральны каментарый па пытаннях музычнага жыцця.

Пра месца мастацтва ў нашым жыцці разважае музычны каментаратар Э. Язерскай.

17 снежня, 19.35

«НАВАПОЛАЦК-88»

III Рэспубліканскі фестываль маладзёжнай песні і музыкі. Перадача з Віцебска.

18 снежня, 15.30

Мастак Ю. Пэн. Старонкі жыцця і творчасці. У перадачы прымаюць удзел народны мастак СССР З. Азгур і артысты мінскіх тэатраў.

Вядучая — журналіст А. Ліопіа.

18 снежня, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

ПАПРАўКА

У нумары «ЛіМа» за 2 снежня няправільна пададзена прозвішча аўтара «Надзённых радкоў» «Функцыянер» (стар. 4) — Алеся Лісціцага. Рэдакцыя просіць прабачэння за памылку.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Івану Клімякову з прычыны напатакаўшага яго гора — смерці бацькі.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алеся АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алеся ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэляў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
AT 01500

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.